

1983/84:30

Onsdagen den 23 november fm.

Kl. 10.00

1 § Justerades protokollet för den 15 innevarande månad.

2 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1983/84:165 till kulturutskottet

1983/84:166 till försvarsutskottet

1983/84:167–170 till trafikutskottet

1983/84:171 till näringsutskottet

1983/84:172 och 173 till utbildningsutskottet

1983/84:174 och 175 till trafikutskottet

1983/84:176 och 177 till näringsutskottet

3 § Föredrogs men bordlades åter

Konstitutionsutskottets betänkande 1983/84:3

Skatteutskottets betänkande 1983/84:10

Lagutskottets betänkande 1983/84:9

Socialförsäkringsutskottets betänkande 1983/84:9

4 § Föredrogs

finansutskottets betänkanden

1983/84:5 om offentlig upphandling,

1983/84:11 om höjning av Sveriges kvot i Internationella valutafonden och om godkännande av beslut inom Internationella valutafonden rörande revidering av de generella lånearrangemangen (prop. 1983/84:21) samt 1983/84:12 om förlängd tillämpning av allmänna prisregleringslagen (1956:326) (prop. 1983/84:32).

Anf. 1 TALMANNEN:

Finansutskottets betänkanden 5, 11 och 12 kommer nu att behandlas i tur och ordning, och voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas finansutskottets betänkande 5 om offentlig upphandling. I

fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Offentlig upphandling

Anf. 2 ANDERS ANDERSSON (m):

Herr talman! I finansutskottets betänkande 1983/84:5 behandlas sex motioner. Två av dem, 702 och 1699, rör principerna om affärsmässighet vid offentlig upphandling. Motionärerna bakom dessa två motioner begär en översyn av upphandlingskungörelsen. Man anser att den offentliga upphandlingen i viss utsträckning borde utnyttjas som ett regional- och arbetsmarknadspolitiskt instrument.

Av inkomna yttranden från statens vattenfallsverk, Svenska byggnadsentreprenörföreningen och Svenska konsultföreningen framgår att en utveckling i den riktning motionärerna pläderar för ej är den önskvärda. I yttrandena hävdas med bestämdhet att det är olyckligt om det görs avkall på kravet på affärsmässiga bedömningar vid olika upphandlingar. Moderaterna är också av den uppfattningen.

En uppluckring av kravet på affärsmässighet i den offentliga upphandlingen innebär att handläggare av upphandlingsfrågor, leverantörer och anbudslämnare mycket snabbt kommer att få erfara att ingen av parterna längre vet vilka regler som gäller. Konkurrensen blir ett minne blott efter en tid.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan angående motionerna 1982/83:702 och 1982/83:1699.

Motionerna 701, 1159 och 1152 berör frågan om egenverksamhet eller entreprenader i den offentliga sektorn och de statliga verken. I riksrevisionsverkets promemoria 1982:927 klargörs att upphandlingsförordningen inte uttryckligen reglerar myndigheters avvägning mellan egenregi och entreprenad. I promemorian citeras finansutskottets betänkande 1974:34. Då sade man:

”Utskottet vill understryka att de statliga myndigheternas egenregibyggande principiellt utgör ett alternativ till entreprenad. I sådana fall där myndigheterna väljer att låta utföra byggnadsprojekt på entreprenad skall upphandlingskungörelsen tillämpas. Enligt utskottets bedömning bör samma stränga krav på affärsmässighet tillämpas vid valet av egenregiverksamhet. Beslut att bedriva egenregiverksamhet bör således baseras på analyser av verksamhetens för- och nackdelar och kostnadskalkyler för alternativa regiformer.”

Riksrevisionsverket gör följande kommentar: Valet mellan den ena eller den andra regiformen bör således enligt finansutskottet grundas på en affärsmässig bedömning av direkta och indirekta kostnader samt övriga relevanta faktorer. Med stöd av det citerade är det naturligt att upphandlingsförordningens intentioner hävdas även i detta sammanhang.

I samma promemoria sägs också: En i stort sett gemensam grundsyn kan

formuleras på följande sätt. Konkurrens på så lika villkor som möjligt mellan egenregi och entreprenad är till fördel för både regiformerna och verksamhetens resultat.

Motionen 1982/83:701 gäller statens vattenfallsverk.

I Vattenfalls redogörelse, som bifogats verkets yttrande angående denna motion, beskrivs Vattenfalls nya organisation som en start för ändrad verksamhetsinriktning. Att Vattenfall därmed medvetet skaffar sig en för stor kostym i inledningsskedet framgår av verkets egen beskrivning. Vattenfall skall konkurrera mer med lokala entreprenörer i fortsättningen. Vattenfall gör anspråk på att få bygga anläggningar för nya energikällor och vill ha en aktiv roll i den kommunala energiplaneringen.

Med en sådan målsättning får Vattenfall svårt att leva upp till den modell för egenregiverksamhet som riksrevisionsverket föreslår i tidigare nämnd promemoria. Jämförelser av kostnaderna för egenregiverksamhet resp. för entreprenad blir inte längre lika självklara när ställningstagandena görs. Prövningen mot de verkliga behoven kommer att bli mindre seriös när dimensioneringen av de egna resurserna skall beslutas. Vattenfall säger självt att det är ett problem redan i dag.

Att i egenregiverksamhet få fram jämförande kalkyler när ställning skall tas till av utomstående lämnade anbud är en svårighet. Subjektiva bedömningar sker då lätt av hänsyn till den egna organisationen.

I landsting och kommuner har egenregiverksamheten ökat i oroande takt. Kompletta byggnads- och projekteringsavdelningar förekommer. Det är vanligt med fullständig service för VVS och el. Reparationsverkstäder för maskiner och vagnparker är lika vanliga. Fast anställda till nära nog all service som påfordras för olika verksamheter har blivit en målsättning för många kommunalpolitiker. Naturligtvis är de här varmt påhejade av olika fackliga organisationer.

En sådan utveckling går helt på tvärs mot moderata samlingspartiets inställning. Vi menar att man skall ha så litet egenregiverksamhet som möjligt.

Det finns alltför många skäl som talar mot egenregiverksamhet i hela den offentliga sektorn. Gunnar Hökmark har i sin motion nr 1982/83:1072 beskrivit åtskilliga sådana och påvisat en rad fördelar med att man privatiserar i större utsträckning. Jag vill nu ändå nämna ytterligare anledningar till att egenregiarbetet bör minska.

1. I den offentliga verksamheten byggs upp serviceenheter i en storleksordning som långa tider inte alls är anpassad efter det verkliga behovet. Dålig effektivitet och höga kostnader blir resultatet.

2. Kostnadsmedvetandet blir mycket dåligt utvecklat, då någon konkurrens inte kan göra sig gällande.

3. Underlaget för en väl utbyggd service försämrar. Allmänhet och olika företag, speciellt på mindre orter och i glesbygden, drabbas av stora problem när det glesnar bland serviceföretagen.

Herr talman! Slutligen yrkar jag, med anledning av vad jag anfört i detta ärende, bifall till reservationerna 4, 5, 6 och 7.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Offentlig upphandling

Onsdagen den
23 november 1983

*Offentlig upphand-
ling*

Anf. 3 ROLF RÄMGÅRD (c):

Herr talman! I finansutskottets betänkande nr 5 om offentlig upphandling behandlas bl. a. motion 1982/83:1699 av Arne Fransson m. fl. Motionen utmynnar i att regeringen bör utreda om en översyn av den nu rådande upphandlingskungörelsen.

Riksdagen har vid flera tillfällen under de senaste åren behandlat frågor av liknande karaktär. Vid alla dessa tillfällen har riksdagen också uttalat, vilket Anders Andersson också sade här tidigare, att affärsmässighet skall vara den grundläggande principen för den statliga upphandlingen. Emellertid kan man konstatera, vilket också utskottet gör i sin skrivning, att kravet på affärsmässighet i vissa fall kan stå i konflikt med andra av statsmakten uppställda mål, främst försvarspolitiska, sysselsättningspolitiska och försörjningspolitiska.

Majoriteten i utskottet är emellertid av den uppfattningen att det bör ankomma på regeringen att bedöma om vederbörande statliga myndighet skall frånga upphandlingskungörelsen och ta andra samhällsekonomiska hänsyn. Vi reserverar i finansutskottet har emellertid fört fram starka skäl som talar för att en översyn bör kunna göras av upphandlingskungörelsen, så att möjligheter öppnas för att man inte bara skall ta strikt affärsmässiga hänsyn vid en upphandling utan också väga in den totala effekten av vad som är mest förmånligt för samhället och medborgarna.

Mot bakgrund av att arbetslösheten bara ökar i vårt land och att det är stora regionala skillnader när det gäller sysselsättningsgraden, borde det finnas skäl för att den offentliga upphandlingen i viss utsträckning kan utnyttjas som ett regional- och arbetsmarknadspolitiskt medel.

Att förändra och klart utforma gällande upphandlingskungörelse så att detta blir möjligt stöter givetvis på många andra svåra problem. Det bör t. ex. utredas i vilken utsträckning våra internationella åtaganden medger att sådana överväganden görs. Det finns naturligtvis också myndigheter som i dag inte besitter den sakkunskap och överblick som krävs för att ta regional- eller arbetsmarknadspolitiska hänsyn vid upphandling. Inte minst av den anledningen bör upphandlingskungörelsen ses över.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 2 angående principen om affärsmässighet vid offentlig upphandling. I övrigt ber jag att få yrka bifall till reservationerna 4, 5 och 6 om val av egenregiform. De senare har Anders Andersson här tidigare motiverat.

Anf. 4 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! I detta betänkande behandlas, som Rolf Rämngård sade, motion 1982/83:702 från socialdemokraterna om offentlig upphandling och motion 1982/83:1699 från centern om översyn av upphandlingskungörelsen.

Båda dessa motioner ligger i linje med vad vi från vpk motionerat om vid flera tillfällen tidigare, men inte upprepat i år, därför att vi tidigare har fått avslag på våra motioner. Men när frågan nu är uppe till behandling har jag ändå valt att i finansutskottet reservera mig till förmån för motionerna, vilka i allt väsentligt är likalydande med den politik som vi tidigare fört fram.

Man kan märka att det finns ett kompakt motstånd mot att införa möjligheter att ta hänsyn till andra värderingar än de rent affärsmässiga vid offentlig upphandling. Utskottet anser att det är regeringens sak att besluta om sådana avgöranden där upphandlingen är av stor betydelse för t. ex. försvaret eller där försörjningspolitiska överväganden kan komma in i bilden. Till detta är bara att säga att regeringen allför sällan har gjort sådana bedömningar, trots att den haft dessa möjligheter.

Jag tror att det vore av värde om man också till andra myndigheter, till kommuner och landsting, förde ut möjligheterna att vid sidan av de affärsmässiga värderingarna göra även andra. Det är just vad frågan gäller – att man bör göra en översyn av upphandlingskungörelsen i syfte att göra det möjligt att ta hänsyn till också andra värden än de rent affärsmässiga.

Nervositeten inför att omarbete upphandlingsförordningen är naturligtvis överdriven. I reservation nr 3, som är en motivering till hemställan i reservation nr 1, betonar jag att det vore av värde om man på längre sikt kunde etablera ett visst samarbete mellan producent och tillverkare. Det är inte alltid så att det som i det korta perspektivet verkar vara det affärsmässigt och prismässigt mest vettiga är det bästa på längre sikt.

Rädslan för att se över upphandlingsförordningen bottenar såvitt jag kan förstå i något slags nyliberal panik inför att de fria marknadskrafterna inte skall få spela fullt ut också inom den offentliga sektorn. Men jag tror inte att de försiktiga formuleringarna i motionerna och reservationerna är av den arten att de skulle innebära någon omedelbar förändring. Det vi begär är ju faktiskt en översyn av hur man skall kunna ta till vara det instrument som en upphandling ändå är för att uppnå andra syften än de rent affärsmässiga.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna nr 1 och 3.

Anf. 5 ROLAND SUNDGREN (s):

Herr talman! I reservationerna 1, 2 och 3 från centern och vpk begärs, med något olika motiveringar, att en översyn av upphandlingskungörelsen skall göras så att den bättre kan utnyttjas som ett regional- och arbetsmarknadspolitiskt instrument.

Hans Petersson i Hallstahammar sade att det visats ett kompakt motstånd mot och en rädsla för att se över upphandlingskungörelsen. Jag vill då framhålla att regeringen nyligen har gjort vissa viktiga förändringar i upphandlingskungörelsen för att man bättre skall kunna tillvarata teknik-upphandlingens möjligheter och för att ge leverantörer tillfälle att satsa på nya produkter, tjänster och system och därmed främja vårt eget näringslivs industriella nyskapande och tekniska utveckling. Det är främst sådana önskemål som har framförts i den socialdemokratiska motionen 702, och den har med de förändringar som gjorts i huvudsak tillgodosetts. Men att därutöver ge myndigheter skyldighet att väga in arbetsmarknads- och regionalpolitiska effekter i samband med upphandlingar är att ge dem ett ansvar för politiska bedömningar av mer övergripande slag, och det anser vi måste vara ett ansvar som bör ligga på regeringen.

Med de regler som nu finns har ändå svenska leverantörer ett försteg,

Onsdagen den
23 november 1983

*Offentlig upphand-
ling*

eftersom närhet till kunden, långvariga affärsförbindelser, uppfyllande av servicekrav m. m. spelar en viktig roll vid val av leverantör. Det är inte så att upphandlingsförordningen enbart ger möjlighet att väga in pris och kvalitet, utan i begreppet "samtliga affärsmässigt betingade omständigheter", som det står i 15 §, ligger också att man skall kunna väga in anbudsgivarens ekonomiska resurser, tidigare erfarenheter, pålitlighet och annat när det gäller hans möjligheter att fullgöra åtagandena.

Jag vill med det anförda yrka avslag på reservationerna 1, 2 och 3.

I reservation 4 begär centern och moderaterna en översyn av statens vattenfallsverks principer i vad gäller egenregiverksamhet. Hösten 1982 gav riksrevisionsverket ut en promemoria. Den kallas "Vägledning för beslut om egenregi och entreprenad". Denna promemoria ger riktlinjer för hur myndigheter bör göra avvägningarna mellan produktion i egen regi och upphandling från utomstående leverantörer. Hur mycket som skall bedrivas i egen regi och på entreprenad är en fråga för den långsiktiga planeringen inom ramen för affärsmässighet och konkurrens. Det är viktigt att ett verk som statens vattenfallsverk kan utbilda och utveckla egen kompetens inom sitt verksamhetsområde och därmed upprätthålla en viss egenregiverksamhet inte minst för att kunna göra bra upphandlingar.

I sitt remissvar framhåller också vattenfallsverket – och det står i motsats till vad Anders Andersson tidigare anförde – att man i stort sett agerar i den anda som riksrevisionsverket förordar i sin promemoria. Eftersom en utvärdering av erfarenheterna av denna vägledningspromemoria skall göras av riksrevisionsverket våren 1984 anser utskottet det inte påkallat att några åtgärder nu vidtas från riksdagens sida. Jag yrkar avslag på reservation 4.

I reservation 5 anser de tre borgerliga partierna att regeringen i sina överläggningar med kommunförbunden och kommunerna bör verka för en enhetlig redovisning av den kommunala egenregiverksamheten. På den kommunala sidan har man utarbetat ett normalförslag till ett upphandlingsreglemente, som har samma sakliga innebörd som de statliga upphandlingsbestämmelserna. Riksrevisionsverkets nyligen utarbetade anvisningar för val av regiform kan ligga till grund också för den kommunala verksamheten, så snart erfarenheterna har utvärderats våren 1984. Man kan då få en god utgångspunkt för en förbättring av redovisningen av egenregiverksamheten ute i kommunerna. Utskottsmajoriteten yrkar därför avslag på motion 1159. Av samma skäl yrkar jag alltså avslag på reservation 5.

Reservation 6 är ett försvar från de tre borgerliga partierna för det beslut riksdagen fattade 1981 om riktlinjer för den statliga städverksamheten, att valet mellan städning i egen regi och på entreprenad då och då av kostnadsskäl bör prövas. Majoriteten i utskottet anser att de riktlinjer riksdagen fattade beslut om 1972 mer bör vara vägledande för den statliga städverksamheten. Det utesluter på inget sätt möjligheter till kostnadsprövning av den statliga städverksamheten, men det lägger stor vikt vid sådana faktorer som säkerhetsåtgärder för myndigheterna, skydd mot otillbörlig insyn och – inte minst – mot de speciella förhållanden som råder på städservice marknaden. Dessa förhållanden belystes på ett bra sätt i Svenska

kommunalarbetareförbundets remissvar i november 1981, där man bl. a. skrev:

”Tyvärr kan man konstatera att just stadsområdet erbjuder konkurrensmöjligheter som, om de tillämpades i det privata näringslivet, skulle betraktas som illojal konkurrens. Med detta avses möjligheten att underbetala och överutnyttja anställd personal, ofta invandrare som har svårt att tillvarata sina intressen.”

Inom byggnadsstyrelsen pågår en översyn av städverksamheten, och utskottet finner det därför lämpligt att de synpunkter som tagits upp i motion 1152 ges regeringen till känna. Jag yrkar bifall till utskottets förslag och avslag på reservation 6.

Motion 1072, som följs upp av moderaterna i reservation 7, tar upp frågor om en ökad privatisering av den offentliga sektorn. Bl. a. nämns i motionen områden som utbildning, sjukvård, barnomsorg, skolmat, ambulanser, brandkårer m. m. Det finns områden som är så viktiga för alla människor i vårt samhälle att de inte lämpar sig för att privata intressens strävan att göra vinster får alltför stort utrymme. Jag vill därför bestämt avstyrka den moderata reservationen 7 att alternativ i enskild regi skall vara vägledande för regeringens arbete med s. k. avregleringar av den offentliga sektorn.

Herr talman! Jag yrkar med detta i övrigt bifall till finansutskottets förslag på alla punkter i betänkande 1983/84:5.

Anf. 6 ANDERS ANDERSSON (m) replik:

Herr talman! När man lyssnar till Roland Sundgren får man den uppfattningen att han faktiskt vill utveckla statens vattenfallsverk till ett byggnadsföretag. Nyorganisationen inom verket visar hur man tänker ge sig in på helt nya områden, speciellt på byggnadssidan. Jag tror inte att det kan vara andemeningen att statens vattenfallsverk skall bli ett nytt byggnadsföretag, utan att det skall vara ett statligt verk som skall producera och sälja elkraft till abonnenterna. Det skulle naturligtvis uppstå en intressekonflikt inom företaget, om det fick till uppgift att syssla med en mängd andra saker.

Den städverksamhet som Roland Sundgren beskriver anser han skulle vara svår att privatisera. Jag vet inte vilka erfarenheter han har av att det skulle vara några större svårigheter. Vi har ju haft städverksamhet i privat regi på många olika företag. Varför skulle sådan inte kunna bedrivas i statlig verksamhet? Det måste finnas stor anledning att ha konkurrens även på det området.

När det talas om att förbilliga städverksamheten visar det sig att man exempelvis väljer att städa mindre. Men man har för den skull inte minskat städpersonalen till antalet. Det innebär naturligtvis inga som helst besparingar. Om man däremot lät privata företag gå in i städverksamheten skulle det finnas stora möjligheter till ett förbilligande.

När jag lyssnade till vad Roland Sundgren sade blev jag förvånad över att han inte här – och i utskottet – fullt ut hävdade Kommunalarbetareförbundets uppfattning. Vad han menar är ju att man skall slå vakt om Kommunalarbetareförbundets uppfattning att städverksamheten skall be-

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Offentlig upphandling

hållas i egen regi. Därmed skulle man ta större hänsyn till fackliga intressen. Det är något märkligt att utskottet inte tar ställning till det, när Roland Sundgren ändå försvarar den uppfattningen.

Beträffande frågan om en ökad privatisering måste jag med den drucknes envishet upprepa att det alltid ligger en stor fara i att missa konkurrensmöjligheterna om man inte tillåter privat verksamhet.

Anf. 7 ROLF RÄMGÅRD (c) replik:

Herr talman! Roland Sundgren påpekade att det inom nuvarande upphandlingskungörelse finns möjligheter till sysselsättningsmässiga och regionalpolitiska hänsynstaganden. Man kan konstatera att det tyvärr sker ganska märkliga saker på detta område i vårt land. Låt mig ta ett exempel.

AMS bestrider en mängd anläggningars uppförande med hjälp av beredskaps- och lokaliseringsmedel. En fjällanläggning, vars namn jag inte skall nämna, fick lokaliseringsmedel i ganska omfattande utsträckning. Så skulle man bygga en timmerstomme. I närheten av anläggningen fanns flera tillverkare av timmerstommar för egnahus. Men i och med att företaget hade fått lokaliseringsmedel av staten var det bundet av att följa upphandlingskungörelsen. Det innebar att man fick acceptera ett anbud från Finland på denna timmerstomme. Detta hade till följd att småhustillverkarna på orten fick stora svårigheter att klara sin sysselsättning och överlevnad. Det finns fler exempel på sådant. När man satsar så mycket på arbetsmarknadspolitiken, tycker jag att det är litet märkligt att man undanröjer förutsättningarna för ortens företagare att komma med i detta sammanhang.

Anf. 8 ROLAND SUNDGREN (s) replik:

Herr talman! Anders Andersson sade att jag talar för att Vattenfall skall utvecklas till ett byggnadsföretag.

Jag vill understryka att Vattenfall är ett affärsdrivande verk, och Vattenfalls bedömningar av vem som skall få utföra ett arbete grundas på affärsränslighet. Det är klart att sysselsättning av den egna personalen och behovet av att utveckla egen kompetens har stor betydelse också för Vattenfall. Det kan ju inte vara något fel att Vattenfall, precis som vilket privat företag som helst, åtar sig uppdrag som kan bidra till en utjämning av sysselsättningen för företagets personal. Samtidigt kan det ju innebära ekonomiskt fördelaktiga lösningar för Vattenfall, om den lediga kapaciteten utnyttjas.

Beträffande städverksamheten är att säga att vi på socialdemokratiskt håll reserverade oss 1981 mot ändringen av riktlinjerna. Byggnadsstyrelsen ser ju över frågorna, och då tycker vi att det är viktigt att synpunkterna i den socialdemokratiska motionen blir beaktade. Jag tycker också att Kommunalarbetareförbundets beskrivning av städverksamheten är viktig. Vi känner ju alla till hur städverksamheten fungerar, hur invandrare utnyttjas osv. Vad byggnadsstyrelsen framhåller om t. ex. säkerhet är också viktigt att beakta. Det kan ju bli fråga om otillåten insyn i myndigheters handlingar m. m.

Rolf Rämgård beskrev ett enskilt fall, som jag inte alls känner till.

Arbetsmarknadsverket har gjort en bedömning, vars riktighet jag har svårt att bedöma, men jag tror inte att det skulle vara bättre om vi gjorde alla myndigheter till arbetsmarknadspolitiska myndigheter. Det centrala är ju att det är regeringen som har det direkta politiska ansvaret och som skall göra helhetsbedömningarna när det gäller arbetsmarknads- och regionalpolitiken. Jag tror att det är viktigt att vi håller fast vid dessa principer, vilket också Rolf Rämgårds egen partivän som skrivit under yttrandet från Svenska byggnadsentreprenörföreningen framhållit.

Anf. 9 PER-RICHARD MOLÉN (m):

Herr talman! Jag har i riksdagen lagt fram en motion, 1982/83:701, där jag begärt en översyn av Vattenfalls principer i vad gäller företagets egenregi-verksamhet.

Bakgrunden till motionen är en broschyr, där statens vattenfallsverk går ut och informerar bl. a. kommuner och landsting om att man nu har något omorganiserat byggnadsavdelningen, så att denna i större utsträckning skall kunna verka som entreprenör. Det står att den är beredd att åta sig uppdrag på basis av antingen anbud eller löpande räkning.

Jag tycker att den här åtgärden innebär att man på allvar har för avsikt att vid sidan av sin primära uppgift – att producera och distribuera elkraft – ge sig ut och konkurrera med de entreprenörer som man tidigare har anlitat för den egna utbyggnaden. De här åtgärderna ger enligt min mening klart vid handen att Vattenfall i dag har en överdimensionerad byggnadsavdelning. Vattenfalls yttrande, som bifogas finansutskottets betänkande, ger också klart vid handen att det är på det sättet.

Enligt min mening – och jag tror att majoriteten här i riksdagen delar den – är det riksdagen och regeringen som har till uppgift att påverka avvägningen när det gäller sysselsättningspolitiska, näringspolitiska och liknande bedömningar. De faktorer som Vattenfall skall beakta måste vara ekonomiskt försvarbara. Och den principiella utgångspunkten måste härvid vara att det inte är en uppgift för Vattenfall att bedriva en byggnadsverksamhet av det slag som man nu går ut och marknadsför.

Herr talman! Det hade varit värt att finansutskottet hade gjort en kommentar eller ett uttalande av det här slaget när utskottet behandlade min motion. Vattenfall har, som alla vet, statliga pengar i ryggen och kan inte gå i konkurs. Förluster från entreprenadverksamheten kan täckas inom annan del av verksamheten, som finansieras av statliga medel eller som i Vattenfalls fall av avgifter för elkraft. Jag vet, herr talman, av egen erfarenhet hur lätt det är att i en situation som Vattenfalls medvetet eller omedvetet underskatta t. ex. overheadkostnader som är hänförliga till byggnadsverksamheten. Hur mycket av centralförvaltningens kostnader skall byggnadsverksamheten bära? Jag vet också att man nästan genomgående har betydande underskattningar på det här området. Detta leder helt konsekvent till betydande svårigheter för utomstående byggnadsföretag att kunna konkurrera på lika villkor.

Det är glädjande att notera att tankegångarna och även yrkandet i min

motion har vunnit anklag hos moderater och centerpartister i finansutskottet. Däremot förvånar det mig litet att folkpartisterna och socialdemokraterna inte förstår hur allvarligt man måste se på Vattenfalls entreprenadverksamhet. Speciellt förvånar mig folkpartiets inställning. Men det är möjligt att den nye folkpartiledarens mer marknadsekonomiska syn på bl. a. offentlig verksamhet ännu inte nått fram till partiets representant i finansutskottet.

Jag har ett intryck av att majoriteten i finansutskottet drar alldeles för stora växlar på riksrevisionsverkets vägledning för beslut om egenregi- eller entreprenadverksamhet som har omnämnts i debatten. Avsikten med vägledningen är att utvidga användningen av affärmässighetsbegreppet före själva upphandlingen. Vägledningen är emellertid inte tekniskt operationell och inte heller avsedd att styra de statliga verken, i det här fallet Vattenfall, när det gäller avvägningen mellan egenregi och entreprenad. Den bedömningen ligger fortfarande kvar på Vattenfall.

Detta tycker jag är en näringspolitisk fråga som det helt uppenbart åligger regering och riksdag att avgöra, och just här hade det varit värdefullt med en betydligt klarare kommentar eller ett utskottsuttalande.

Det är därför, herr talman, angeläget att en översyn av Vattenfalls verksamhet i motionens anda genomförs. Jag får därför, precis som Anders Andersson, yrka bifall till reservation 4 i finansutskottets betänkande 5.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter behandlingen av finansutskottets betänkande 12.)

Anf. 10 TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera finansutskottets betänkande 11 om höjning av Sveriges kvot i Internationella valutafonden och om godkännande av beslut inom Internationella valutafonden rörande revidering av de generella låncarrangemangen.

Internationella valutafonden

Anf. 11 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Med anledning av regeringspropositionen har vi från vänsterpartiet kommunisterna lagt en motion där vi för fram förslaget om att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att det är otillfredsställande med de krav på åtstramningspolitik som IMF numera ställer på låntagarländerna. Vi menar att den svenska riksdagen bör uttala sig för, och att den svenska regeringen i IMF bör arbeta för, en bibehållen självständighet för de enskilda länderna, självständighet att utforma sin egen ekonomiska politik.

Man kan enkelt uttryckt säga att IMF i dag ställer sådana krav på låntagarländerna som vi själva, i vårt land, förmodligen aldrig skulle kunna acceptera – åtminstone inte om man följer upp regeringspartiets valpropa-

ganda, där det hette att det skulle vara mer svängrum och mindre svångrem. Det är klart att om regeringspartiets ekonomisk-politiska förslag riktigt analyseras, så här ett år efteråt, kan man ha en viss förståelse för att regeringen börjar närma sig de här åtstramningsteorierna. Men principiellt borde det vara så att man arbetar för en strikt självständighet när det gäller utformande av ekonomisk politik.

Utskottsmajoriteten avstyrker motionen med motiveringen att det är ofrånkomligt att lån från IMF måste förenas med krav som på längre sikt ger möjligheter till förbättring av den ekonomiska situationen. Jag är inte alls övertygad om att de krav som IMF i dag ställer – som kan kännetecknas som rent monetaristiska – är en väg ut ur krisen för hårt skuldsatta utvecklingsländer och en del andra länder. Under alla omständigheter bör länderna själva få avgöra om det är en väg ut ur krisen, om det är en acceptabel politik eller inte. Det bör inte avgöras av IMF som något slags överregering över de nationella regeringarna.

Jag kan bara notera att den kände socialdemokratiska politikern och andre vice talmannen i första kammaren 1950, Harald Åkerberg, sade så här när det gällde Sveriges anslutning till IMF: Det rör sig om rätt stora belopp, men de kan användas efter vårt eget medgivande, och det är inte någon risk för att de kommer att användas för syften som strider mot våra intressen.

Jag tycker nog att den politik som nu förs från IMF:s sida strider mot den svenska regeringens och den svenska nationens intressen. Annat kan jag inte se.

Om man följer upp IMF:s agerande ser man att i fallet Argentina har man krävt en hård åtstramningspolitik, med allt vad det innebär för de vanliga människorna. När det gäller Brasilien är det samma sak. Där kan man enligt nyhetsartiklar få fram att t. o. m. de som har suttit och förhandlat med IMF om lån så här efteråt reagerat och tycker att det ställs alltför stora krav på snabba ändringar i landet för att man skall kunna fullfölja sin ekonomiska uppbyggnad.

När det gäller Grenada har jag fått uppgifter om att IMF efter USA:s invasion tänker bevilja större lån än tidigare. Det säger också någonting om vilken ekonomisk-politisk inriktning IMF har. I fallet Turkiet har IMF gått så långt att man strax före parlamentsvalen – som var allt annat än demokratiska – uttalade sig till förmån för ett parti vars ledare strax efter kuppen 1980 var arkitekt för ett brutalt åtstramningsprogram gentemot det turkiska folket.

Jag anser att sådana här åtstramningsprogram och IMF:s överordnade politik är mer till för att strikt skydda långivarna och deras snäva intressen än för att främja en positiv utveckling i låntagarländerna. Även om vårt land genom en höjning av kvoten från 1,11 till 1,18 % får en högre röstandel, inser jag naturligtvis att möjligheterna är ganska små att förändra IMF:s politik. Men detta måste ändå vara en heders- och principalsak för den svenska riksdagen och den svenska regeringen. Vi måste i varje läge där vi har en röst hävda principen om nationellt oberoende när det gäller den ekonomiska politiken. En kamp för nationellt oberoende borde vara en självklar sak för den här kammaren, och framför allt kanske för den socialdemokratiska

regeringen, som i andra sammanhang brukar hävda de enskilda ländernas rätt gentemot stormakter. I det här fallet gäller det en ekonomisk stormakt, vilket IMF är.

Herr talman! Jag yrkar bifall till min reservation, som är fogad till betänkandet.

Anf. 12 PER-AXEL NILSSON (s):

Herr talman! Finansutskottets betänkande 1983/84:11 handlar om en höjning av Sveriges kvot i Internationella valutafonden och om godkännande av beslut inom valutafonden rörande revidering av de generella lånearrangemangen.

I betänkandet behandlas en motion från vpk. Motionärerna vill att den svenska regeringen i samband med godkännande av en kvothöjning och en höjning av kreditramarna skall uttala sitt missnöje med Valutafondens överordnade politik. Det är också vad Hans Petersson i Hallstahammar redovisar i sitt anförande. Vidare vill vpk att regeringen skall arbeta för att en ändring skall ske i riktning mot förhållanden där den nationella självbestämmanderätten i vad avser den ekonomiska politiken bevaras.

Dessa synpunkter tar Hans Petersson i Hallstahammar också upp i sin till betänkandet fogade reservation.

Utskottets majoritet anser att det är ofrånkomligt att ett lån från IMF till länder som befinner sig i en akut finansiell kris förenas med villkor, som på längre sikt möjliggör en förbättring av den ekonomiska situationen.

Det bör vidare framhållas att ett s. k. anpassningsprogram för många länder är en förutsättning för att få nödvändiga lån också från andra långgivare.

Utskottets majoritet avstyrker mot den här bakgrunden motionen från vpk.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till hemställan i finansutskottets betänkande 1983/84:11.

Anf. 13 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Jag kan bara konstatera att de förhoppningar som man hade när Sverige gick in i IMF – att den politik som skulle föras av IMF inte på något vis skulle strida mot de svenska intressena – i dag är helt grusade. De förhoppningarna kan man alltså skrota. Även om inte Per-Axel Nilsson nämnde vad han tycker om den politiken är ändå min tolkning av det socialdemokratiska partiets mening, och framför allt är det min egen uppfattning, att den politik som har förts är mycket negativ. Den måste också på sikt strida mot svenska intressen.

Det talas här om nödvändigheten av anpassningsprogram, men då är ju frågan vilken politik som förs. Såsom IMF nu agerar måste det vara en självklar sak för den svenska riksdagen och den svenska regeringen att arbeta för ett återställande av de små och svaga nationernas – låntagarländernas – nationella självbestämmanderätt när det gäller den ekonomiska politiken. Eller skall jag tolka utskottets ställningstagande så att socialdemokratin i

framtiden kommer att acceptera en överordnad ekonomisk politik – som också under andra omständigheter skulle kunna tvingas på vårt land? Jag tycker att det är en mycket märklig position som man har intagit.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter behandlingen av finansutskottets betänkande 12.)

*Förlängd tillämp-
ning av allmänna
prisregleringslagen*

Anf. 14 TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera finansutskottets betänkande 12 om förlängd tillämpning av allmänna prisregleringslagen.

Förlängd tillämpning av allmänna prisregleringslagen

Anf. 15 LARS TOBISSON (m):

Herr talman! Sedan 1972 har tillämpningen av den allmänna prisregleringslagen slentrianmässigt förlängts med ett år. Förra hösten avvek vi moderater från rutinen genom att i en motion begära att den skulle förlängas med endast ett kvartal. Skälet till att vi över huvud taget kunde tänka oss en förlängning var att ett allmänt prisstopp var i kraft vid den tiden. Vi bedömde det som möjligt att avveckla prisstoppet före mars månads utgång. Övriga partier hade emellertid en annan uppfattning, och tillämpningen förlängdes med ett år till den 20 december 1983.

Vår bedömning visade sig dock riktig, eftersom prisstoppet avvecklades vid månadsskiftet februari–mars 1983. Övergångsvis gällde därefter en skyldighet att förhandsanmäla prishöjningar på vissa varor, men även denna skyldighet togs bort för några månader sedan.

F. n. gäller alltså ingen prisreglering alls. Det finns därmed inget som motiverar att allmänna prisregleringslagen tillämpas. Ändå vänder sig regeringen i proposition 32 till riksdagen med begäran om ett godkännande av att regeringen förordnar om fortsatt tillämpning för nästkommande år. Det finns, som vi moderater ser det, många starka skäl att ifrågasätta och avstyrka detta förslag.

Den allmänna prisregleringslagen har formen av en beredskapslagstiftning, avsedd för extraordinära krislägen. Den bygger på grundtanken att en effektiv konkurrens är den från samhällets synpunkt bästa prisregulatorn. Möjligheten till prisreglering skall utnyttjas endast i undantagsfall.

För några år sedan avslutades en grundlig utvärdering av prispolitiken, som utfördes av den statliga prisregleringskommittén. Den konstaterade att för att en prisregleringspolitik skall ha en chans till framgång måste det röra sig om ett sällan förekommande ingrepp av extraordinär karaktär i kombination med omfattande stabiliseringspolitiska åtgärder av annat slag.

Sättet att arbeta med prisreglering och prisövervakning i Sverige har emellertid under de senaste tio åren inte haft någon sådan undantagskaraktär. I stället har regleringsåtgärderna utnyttjats som reguljära inslag i den

*Förlängd tillämp-
ning av allmänna
prisregleringslagen*

ekonomiska politiken. Detta har skett trots att såväl svenska som internationella forskningsresultat visar att prisregleringar inte har någon bestående nedhållande inverkan på prisstegringstakten. I stället orsakar de effektivitetsförluster i samhällsekonomin.

Efter att ha sammanfattat de övervägande negativa effekterna av den förda prispolitiken uttalade prisregleringskommittén följande rekommendation: "En huvudsats blir därvid att prispolitiken inte bör fortsätta i sin nuvarande form. Detta innebär i första hand att formella prisregleringar enligt prisregleringslagen inte bör tillämpas som ett reguljärt inslag i den ekonomiska politiken."

Den kritiska syn på prisregleringar som den statliga kommittén gav uttryck åt sammanfaller med de principiella invändningar vi moderater framfört från en marknadsekonomisk utgångspunkt. Problemet vid priskontroll och prisreglering är att sådana åtgärder angriper endast symptomen men inte de underliggande orsakerna till inflationen. Om det hade varit möjligt att genom lagstiftning förhindra prisstegring, skulle det ha gjorts för länge sedan. När prisreglerande åtgärder blir ett reguljärt inslag i stabiliseringspolitiken, riskerar de att motverka sitt syfte och verkar snarast uppdrivande på inflationstakten.

Övriga partier i finansutskottet vill även denna gång förlänga tillämpningen av allmänna prisregleringslagen med ett år. Utskottets socialister medger att enbart prisregleringar inte kan användas för att på längre sikt hålla tillbaka prisstegringen. Men de kan enligt deras mening under en begränsad period vara ett verkningsfullt instrument som komplement till andra ekonomisk-politiska åtgärder.

Men då inställer sig frågan, varför riksdagen på förhand skall lämna ett godkännande av en åtgärd som regeringen ändå har rätt att vidta på egen hand. Som framhålls i den moderata reservationen behöver inte lagen vara i tillämpning för att regeringen utan riksdagens godkännande skall kunna införa exempelvis ett allmänt prisstopp. Det enda som krävs är att regeringen inom en månad underställer riksdagen beslutet för godkännande. Skulle riksdagen inte vara samlad, räcker det att anhängiggöra ärendet inom en månad efter riksmötets början. Om riksdagen till äventyrs skulle vägra sitt godkännande, händer inget annat än att regleringen upphör att gälla.

Vad regeringen begär är således att få helt fria händer att i framtiden genomföra vilket slags prisreglering som helst utan att detta skall kunna bli föremål för debatt och ställningstagande i riksdagen. Att den socialistiska riksdagsmajoriteten är beredd att lämna regeringen en frisedel av detta slag är kanske inte alldeles överraskande. Men det är för mig obegripligt att de båda andra borgerliga oppositionspartiernas företrädare inte bara biträder regeringens begäran utan i sin motivtext betecknar det som angeläget att tillämpningstiden för den allmänna prisregleringslagen förlängs med ett år. Detta rimmar dåligt med vad som i andra sammanhang uttalats om vikten av att avskaffa onödiga regleringar och återställa förutsättningarna för en fri prisbildning. Jag finner det dessutom egendomligt att två borgerliga oppositionspartier på detta sätt medverkar till att överflytta beslutsamt från

riksdagen till regeringen.

Herr talman! Ett bifall till den moderata reservationen nr 1 om avslag på regeringens begäran om fortsatt tillämpning av allmänna prisregleringslagen hindrar således inte regeringen att om den så önskar tillgripa prisreglering. Men det betyder att åtgärden åtminstone i efterhand skulle underställas riksdagens prövning. Med hänsyn till den utbredda skepsis som finns mot värdet av prisreglerande åtgärder anser jag inte detta vara för mycket begärt.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till reservation nr 1 till finansutskottets betänkande nr 12.

Anf. 16 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Denna fråga har blivit litet av en följetong, eftersom moderaterna efter att ha lämnat regeringen har motsatt sig en förlängd tillämpning av allmänna prisregleringslagen. Det är på ett sätt litet synd att debatten har kommit att handla om just denna fråga. Jag tror att det är ett stickspår och att det väsentliga spørsmålet är: Skall vi ha prisregleringar och vad skall vi i så fall använda dem till?

I just den konkreta fråga som är under avgörande i dag vill jag dock säga att vi från folkpartiet är beredda att stödja förslaget om en ettårig förlängning av tillämpningen av allmänna prisregleringslagen av det enkla skälet att vi tycker att regeringen på egen hand skall få besluta om användningen av de instrument som finns i prisregleringslagen och inte därför att vi har en positiv syn på prisregleringar i allmänhet.

När vi för ett år sedan diskuterade detta ämne, hade jag anledning att referera de slutsatser som prisregleringskommittén hade kommit fram till, slutsatser som jag ansluter mig till och som innebär att den under 1970-talet förda prispolitiken inte har visat sig vara effektiv när det gäller att dämpa prisstegringstakten. Enkelt uttryckt: Vi får inte lägre priser därför att vi har prisreglering. Samtidigt riskerar prisreglering och aktiv prisövervakning att sätta marknadsprusbildningen ur spel och medföra byråkrati samt minskad effektivitet i näringslivet till förfång för konsumenterna.

Jag tror att detta är ett bra exempel på en onödig reglering, som har fått leva vidare och som utnyttjats ganska mycket av slentrian. Mittenregeringen beslöt sommaren 1982 att i princip avskaffa prisregleringssystemet. Bara en enda prisreglering kom att behållas. Vi genomförde samtidigt ändringar i instruktionen för statens pris- och kartellnämnd och upphävde 1980 års riktlinjer för prisövervakning.

Jag tror att detta var ett betydelsefullt beslut, som bidrog till en minskad reglering och gav företagen bättre möjligheter att följa marknadsprinciperna för prusbildning. Detta beslut har kommit att stå sig även efter regeringsskiftet förra året. Det fanns en del som menade att socialdemokraterna – om de vann valet – skulle återinföra hela prisregleringssystemet. Så har det inte blivit. Efter det prisstopp som infördes i samband med devalveringen förra året och som upphävdes i våras har den socialdemokratiska regeringen avstått från att återgå till ett omfattande prisregleringssystem, och det är bra. Jag tycker att detta tyder på att det finns en ökad förståelse inom

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Förlängd tillämpning av allmänna prisregleringslagen

Onsdagen den
23 november 1983

*Förlängd tillämp-
ning av allmänna
prisregleringslagen*

socialdemokratin och f. ö. också inom den ansvariga myndigheten, statens pris- och kartellnämnd, för att prisregleringsinstrumentet normalt är otympligt och marknadsstörande. På det här området har man alltså lyckats få till stånd en bestående avreglering.

Socialdemokraterna har nu i sin motivering i betänkandet inte vågat vara riktigt så tydliga som jag varit när jag formulerat mig här. Låt mig bara säga att vår linje är densamma som den vi gav uttryck för i mittenregeringen på sommaren 1982, nämligen att man bör avstå från att försöka utnyttja prisregleringar – som i normalfallet är verkningslösa – utom i de exceptionella fall då ett allmänt prisstopp kan vara motiverat. Orsaken till att man nu bör förlänga tillämpningen av allmänna prisregleringslagen är att regeringen bör ha möjligheten att i exceptionella fall besluta om prisstopp. Den möjligheten bör finnas oberoende av vilken partipolitisk sammansättning regeringen har.

Herr talman! Jag yrkar med detta bifall till den motivering som återges i reservation nr 2.

Anf. 17 PAUL JANSSON (s):

Herr talman! I finansutskottets betänkande 1983/84:12 behandlas regeringens proposition 32 om förlängning av allmänna prisregleringslagen. Det har väckts två motioner, som Lars Tobisson här har pläderat för, där man yrkar avslag på regeringens proposition. Man vill inte ha någon ytterligare förlängning av prisregleringslagen.

Allmänna prisregleringslagen, som infördes 1956 och ändrades 1973, har karaktären av en beredskapslag, som får tillämpas endast i vissa särskilt angivna lägen. När lagen sätts i tillämpning ger den regeringen fullmakt att införa olika former av prisreglering. Lagen har, som Tobisson pekade på, alltsedan den infördes förlängts med ett år i taget, och det är en sådan förlängning som regeringen nu begär i proposition nr 32.

Som finansministern framhåller i propositionen är ett viktigt inslag i prispolitiken den fortlöpande prisövervakning som bedrivs av statens pris- och kartellnämnd. Nämnden skall enligt sina instruktioner bl. a. följa prisförhållandena inom näringslivet och, som det heter, främja allmän kännedom om dessa förhållanden. Nämnden skall alltså verka för att människorna får reda på vad som händer på det här området, så att de kan inrätta sin konsumtion därefter.

Regeringen har numera satt upp som mål att under 1984 nedbringa inflationstakten i Sverige till 4 %. Om vi skall lyckas med detta, måste alla goda krafter i samhället samverka. Varken regeringen eller riksdagen kan i och för sig med hjälp av lagstiftning få till stånd en minskning av inflationstakten, men om vi går till verket med olika medel och på olika områden finns det möjligheter att nå detta mål.

Som finansministern också framhåller i propositionen är det av stor betydelse att även företagen anpassar sina investerings- och kostnadskalkyler till målsättningen 4 % inflation år 1984.

Eftersom kampen mot inflationen är en av regeringens viktigaste uppgifter, anser utskottsmajoriteten det vara angeläget att regeringen också har

olika medel till sitt förfogande för att framgångsrikt driva denna inflationsbekämpning. Det framgår också klart av propositionen att regeringen nog kommer att följa hur prissättningen utvecklas. Man kommer inte att tveka, står det i propositionen, att vid behov tillgripa erforderliga åtgärder, om vi skulle få en prisstegring i samhället som hotar att äventyra det uppställda målet på 4 % under 1984.

I november månad i fjol behandlade vi en motion – då var moderaterna ensamma om den – med samma innehåll som motionerna i år. Utskottet ansåg då att prisregleringen i första hand skall ses som ett medel i stabiliseringspolitiken. Vi menade också att det då det gäller att mera långsiktigt kunna bekämpa prisstegringarna behövs såväl en målmedveten ekonomisk politik som en effektiv konkurrenslagstiftning. Vi i majoriteten hävdar fortfarande den uppfattningen och menar att prisregleringar under begränsade perioder kan vara ett bra komplement till andra ekonomisk-politiska åtgärder för att bekämpa inflation och prisstegringar. Därför tillstyrker vi regeringsförslaget och yrkar därmed avslag på reservation 1 av Lars Tobisson m. fl.

Det här sammanhanget är litet grand märkligt, och jag skulle vilja peka på en sak för Lars Tobisson. Under alla år av borgerliga regeringar hade Lars Tobisson ingen erinran mot att förlänga prisregleringslagen. Då gick det bra. När han hamnade i opposition 1982 började han driva kvartalspolitik i det här avseendet, då ville han förlänga prisregleringslagen med ett kvartal. Nu vill han inte att den skall förlängas alls.

Jag tycker att det var litet skojigt med debatten mellan Björn Molin och Lars Tobisson. Tydligt är det så för Lars Tobisson, att är det borgerliga regeringar går det bra att förlänga prisregleringslagen med ett år i taget utan att det blir några problem, men har man en socialdemokratisk regering skall man ha en annan bedömning på den punkten. Det är egentligen ganska halsbrytande slutsatser Lars Tobisson drar.

Reservation 2, mittenreservationen med Björn Molin som första namn, vill jag närmast beteckna som ganska onödig. Den handlar om ett par rader i motiveringarna till den här lagstiftningen. I övrigt är vi överens om att det är angeläget att förlänga prisregleringslagen med ett år. Vi gjorde vissa försök att komma överens i utskottet, men det var tydligen ganska angeläget för Björn Molin att göra just den här markeringen på en mening, och det må vara hänt.

Herr talman! För säkerhets skull yrkar jag bifall till utskottets hemställan också i det här avseendet, vilket innebär avslag på reservation 2.

Anf. 18 LARS TOBISSON (m):

Herr talman! När jag nu återkommer skall jag inte ägna mycken tid åt att bemöta Paul Janssons argument för en förlängning av prisregleringslagen; jag förstår att han vill ge sin regering fria händer på detta område. Däremot måste jag granska och kommentera de synpunkter som Björn Molin anför.

Vi moderater har med intresse och uppskattning iakttagit den återgång till liberalismen som skett inom folkpartiet under det senaste året. Det är då

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Förlängd tillämpning av allmänna prisregleringslagen

Önsdagen den
23 november 1983

*Förlängd tillämp-
ning av allmänna
prisregleringslagen*

olyckligt med sådana återfall i regleringstänkande som mittenpartiernas uppslutning kring regeringens ståndpunkt i prisregleringsfrågan innebär. Om inte annat är det viktigt att undanröja sådana meningsskiljaktigheter mellan de borgerliga partierna med sikte på den dag då vi åter får majoritet i Sveriges riksdag. Jag utgår ifrån att vi är överens om att vi då skall bryta med regleringstänkandet och återgå till marknadsekonomi.

Vi moderater såg som en ljuspunkt att det kom en enskild folkpartimotion om avslag på propositionen. Vi tog det som ett tecken på omtänkande. Men medan vi biträdde det folktopartistiska motionskravet, anslöt sig Björn Molin till den socialistiska utskottsmajoriteten och yrkade avslag på motionen från sin egen partikamrat.

Björn Molins ställningstagande är så mycket mer svårbegripligt som han själv i egenskap av handelsminister åren 1981–1982 gjorde långtgående uttalanden mot fortsatta prisregleringar. I en TT-intervju den 6 juli 1981 förklarade han: "Prisregleringskommittén har övertygat mig om att vi kan klara oss utan regleringar. Vi har fått en väldig byråkrati och inte sett till den samlade effekten av alla regleringar. Några få bitar måste vi behålla, vi måste t. ex. kunna mäta prisutvecklingen, men resten bör tas bort."

I en annan TT-intervju den 20 april 1982 sade han: "Som marknadsekonom och liberal tror jag på en fri prisbildning, där priserna sätts i förhållande till utbud, efterfrågan och i samspel mellan konsumenter och producenter."

Men i dag finner således Björn Molin det angeläget att tillämpningstiden för den allmänna prisregleringslagen förlängs med ett år. Han sade i sitt inlägg tidigare att det är angeläget att regeringen får disponera instrumenten enligt prisregleringslagen. Men som jag framhöll i mitt anförande får regeringen det ändå. Det finns ingenting som hindrar regeringen från att klippa till med vilken åtgärd som helst på detta område, t. o. m. allmänt prisstopp, utan att i förväg behöva gå till riksdagen. Vad man behöver göra är att i efterhand begära riksdagens godkännande för åtgärden. Det finns ingenting som behöver verka fördröjande i detta sammanhang. Jag undrar om det kan vara så, att Björn Molin inte har förstått hur lagstiftningen är konstruerad. Kan Björn Molin bestrida att det är rätt som jag säger, att regeringen faktiskt kan disponera de här instrumenten även utan att riksdagen i förväg har beslutat om tillämpningen?

Jag är besviken på Björn Molin, inte bara i hans egenskap av f. d. handelsminister, utan också som min gamle lärare och forskningsledare i ämnet statskunskap. När vi nu båda är riksdagsmän, varför skall vi då alldeles i onödan avstå från våra möjligheter att pröva klokheten i regeringens åtgärder inom prispolitiken? Det har redan skett en långtgående förskjutning av inflytande från riksdag till regering. För den som bekänner sig till den parlamentariska demokratins principer bör denna förskjutning inte drivas längre än nödvändigt.

Det kan ju sägas, att eftersom regeringen ändå kan genomföra prisreglerande åtgärder och i efterhand begära riksdagens godkännande, gäller denna debatt mest en formfråga. Men den har faktiskt en saklig betydelse. Skulle vi, som socialdemokraterna vill och mittenpartierna stöder, i förväg ge regering-

en fria händer på prisregleringsområdet, kan regeringen genomföra vilka åtgärder inom vilken varu- och tjänstesektor som helst. Det ger statens pris- och kartellnämnd oanade möjligheter att vid kontakter med enskilda företagare hota med regleringsingripande och därmed manipulera den fria prisbildningen.

Jag skall försöka ge er som förordar fortsatt tillämpning av prisregleringslagen en chans att ta er ur er ohållbara position. Förklaringen till att lagens tillämpning rutinmässigt förlängts år efter år, även i tider då moderater har ingått i regeringen, torde vara att det ofta varit någon regleringsåtgärd i kraft, varför även prisregleringslagens tillämpning måst fortsätta. Men i dag är faktiskt läget det att det inte finns någon åtgärd som framtvingar en förlängning. I det läget tycker jag att kammarens ledamöter bör ta tillfället i akt att avbryta den kontinuerliga tillämpningen av en beredskapslag och alltså stödja den moderata reservationen i voteringen.

Anf. 19 BJÖRN MOLIN (fp):

Herr talman! Låt mig först till Paul Jansson säga att jag inte tror ett dugg på att regeringens inflationsprognos har större möjligheter att lyckas genom att man använder sig av prisregleringar eller om man har den möjligheten till hands. Om regeringens inflationsprognos skall lyckas sammanhänger med helt andra faktorer. Paul Jansson och jag skiljer oss nog i synen på prisregleringar, även om vi i dag inte skiljer oss när det gäller en förlängd tillämpning av allmänna prisregleringslagen. Vi skiljer oss åt i synen på prisregleringar därför att vi inte tror att de normalt kan vara ett verkningsfullt komplement till andra ekonomisk-politiska åtgärder. Vi tror att endast ett allmänt prisstopp – i exceptionella fall – kan vara verkningsfullt.

Det är mot den här bakgrunden inte onödigt att man markerar denna skillnad i synsätt, inte minst med tanke på att vi vill ta bort obehövliga regleringar och att vi i regeringsställning har medverkat till att i allt väsentligt avveckla en av dessa regleringar. Det var ju mittenregeringen som 1982 tog initiativet till att avveckla 99 % av prisregleringssystemet. Det enda vi behöll var prisstoppet på mjölk.

När Lars Tobisson säger att vår ståndpunkt i dag skulle vara ett återfall i regleringstänkande måste jag reagera mot det. Vad vi har upplevt 1982 och 1983 är nämligen en kontinuerlig utveckling bort från prisregleringar. Det på sitt sätt mest intressanta är kanske att socialdemokratin inte längre är så övertygad om prisregleringens välsignelser. Det är ett välkommet tillnyktande på den socialdemokratiska sidan.

Jag tror att det initiativ som vi tog inom mittenregeringen ändå var ett av de mer påtagliga exemplen på hur man i praktiken kan avreglera. Denna avreglering har också blivit bestående. Mot den bakgrunden har jag litet svårt att förstå det utfall som Lars Tobisson riktade mot mig personligen.

Låt mig, Lars Tobisson, påminna om följande. Vilka var det som i de borgerliga regeringarna var ansvariga för prispolitiken innan jag i maj 1981 fick detta ansvar? Jo, det var moderater. Det var ekonomiminister Gösta Bohman och handelsminister Staffan Burenstam Linder som i de icke-

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Förlängd tillämp-
ning av allmänna
prisregleringslagen*

Onsdagen den
23 november 1983

*Förlängd tillämp-
ning av allmänna
prisregleringslagen*

socialistiska regeringarna fram till maj 1981 hade ansvaret för prispolitiken. Vad gjorde de, Lars Tobisson, för att avveckla prisregleringarna?

Anf. 20 PAUL JANSSON (s):

Herr talman! Lars Tobisson vill uppenbarligen inte diskutera med mig. Han föredrar att skälla på en tidigare lärare, som tydligen har avvikit från den rätta läran. Jag ställde faktiskt ett par frågor till Lars Tobisson. Jag hoppas han är beredd att ge svar på dem.

Vad var anledningen till att moderaterna när de lämnade regeringsmakten började föra kvartalspolitik när det gäller prisregleringen? Vad är anledningen till att man under alla de år då vi hade borgerliga regeringar i Sverige utan att blinka förlängde prisregleringslagen med ett år i taget? Jag har inte fått något svar på de frågorna. Jag tycker att Lars Tobisson kan kosta på sig att ge ett svar.

Björn Molin säger att det är mycket större saker som skiljer oss och folkpartiet åt än vad jag ville göra gällande i mitt inlägg. Ja, det är två rader i betänkandet. Mer kan jag inte finna att det är. Vi är överens om att prisregleringslagen skall förlängas med ett år. Det är den väsentliga frågan, och på den punkten är vi alltså överens.

Jag vill också påpeka att utskottet här har tagit upp en i detta avseende viktig fråga för framtiden. Utskottet har nämligen inhämtat att det pågår en översyn av prisregleringslagen. Det tycker vi är viktigt, för sannolikt börjar denna lag bli litet omodern. Samhället har förändrats ganska kraftigt sedan 1973, när lagen senast ändrades. Utskottet har uttalat att vi utgår från att denna översyn sker utan dröjsmål och att vi så småningom får ett nytt förslag i detta avseende. Förhoppningsvis kan vi, efter den nu aktuella ettåriga förlängningen, få ett nytt instrument, mer modernt och anpassat till den nuvarande situationen, att diskutera i riksdagen.

Anf. 21 LARS TOBISSON (m):

Herr talman! Paul Jansson använde i sitt första anförande en formulering som tyder på att han inte har förstått hur den här lagen är konstruerad. Han talade om att förlänga prisregleringslagen. Det är inte detta det gäller, utan det gäller att förlänga tillämpningen. I detta klargörande ligger också svaret på de två frågor som Paul Jansson har ställt till mig.

Jag har redan i mitt första anförande klargjort att anledningen till att vi moderater för ett år sedan yrkade på förlängning med ett kvartal var att det då rådde ett allmänt prisstopp. Vi gjorde bedömningen att det skulle hinna avvecklas inom ett kvartal, och därför behövde inte heller tillämpningen förlängas med mer än detta kvartal.

På samma sätt, och det svarade jag faktiskt på i mitt förra inlägg, är förklaringen till att sådana förlängningar gjordes av borgerliga regeringar i vilka moderater ingick, att det då förekom prisreglerande åtgärder som nödvändiggjorde att tillämpningen av denna beredskapslag förlängdes. Men, och jag återkommer till detta, så är läget inte i dag. Nu föreligger inga åtgärder som kräver en förlängning.

Björn Molin har fortfarande inte besvarat min fråga varför det är så angeläget att tillämpningen förlängs, trots att det inte är nödvändigt på grund av en pågående prisreglering och trots att det inte är nödvändigt för att regeringen i ett senare läge skall kunna sätta in prisreglerande åtgärder. Det kan regeringen göra precis lika mycket oavsett om riksdagen i dag i förväg förlänger tillämpningen av prisregleringslagen eller inte.

Med den inställning Björn Molin har till regleringar – och jag vill gärna ge honom ett erkännande för det arbete som utfördes på det här området – tycker jag att det är egendomligt att han nu vidhåller att man i förväg måste besluta om att sådana här regleringar skall kunna sättas in av regeringen utan någon prövning av riksdagen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Finansutskottets betänkande 5**Punkt 1** (principen om affärsmässighet vid offentlig upphandling)**Hemställan**

Utskottets hemställan bifölls med 257 röster mot 61 för bifall till hemställan i reservation 1 av Nils Åsling m. fl.

Motivering

Utskottets motivering godkändes.

Punkt 2**Mom. 1** (översyn av statens vattenfallsverks egenregi-verksamhet)

Utskottets hemställan bifölls med 192 röster mot 126 för reservation 4 av Nils Åsling m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2 (den kommunala redovisningen av egenregi-verksamheten)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 5 av Björn Molin m. fl., bifölls med acklamation.

Mom. 3 (riktlinjerna för den statliga städverksamheten)

Utskottets hemställan bifölls med 172 röster mot 145 för reservation 6 av Björn Molin m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 3 (privatisering av offentlig verksamhet)

Utskottets hemställan bifölls med 233 röster mot 83 för reservation 7 av Lars Tobisson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Finansutskottets betänkande 11**Mom. 1–3**

Utskottets hemställan bifölls.

Larmanläggningar

Mom. 4 (tillkännagivande om Internationella valutafondens verksamhet)

Utskottets hemställan bifölls med 298 röster mot 18 för reservationen av Hans Petersson i Hallstahammar. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Finansutskottets betänkande 12

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 231 röster mot 86 för bifall till hemställan i reservation 1 av Lars Tobisson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering godkändes med 203 röster mot 59 för godkännande av utskottets motivering med den ändring däri som föreslagits i reservation 2 av Björn Molin m. fl. 56 ledamöter avstod från att rösta.

5 § Föredrogs

Skatteutskottets betänkanden

1983/84:4 Ett tilläggsavtal till dubbelbeskattningsavtalet mellan Sverige och Frankrike (prop. 1983/84:29)

1983/84:6 Dubbelbeskattningsavtal mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge (prop. 1983/84:19) m. m.

1983/84:8 Ändring i dubbelbeskattningsavtalet mellan Sverige och Singapore (prop. 1983/84:35)

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

6 § Larmanläggningar

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1983/84:4 om larmanläggningar (prop. 1982/83:163).

Anf. 22 BERTIL LIDGARD (m):

Herr talman! Det lagstiftningsärende som vi nu skall behandla är ett utmärkt exempel på hur en ganska trivial fråga, som hade kunnat lösas på ett enkelt sätt, med litet fantasi kan utvecklas till ett anmärkningsvärt krångel med gränser till näringsfrihet och enskild integritet samt hur det ena krånglet föder det andra. Vad det handlar om är de larminstallationer i brottsförebyggande syfte som håller på att bli allt vanligare, både i affärslokaler och i privata bostäder, och som är anknutna till polisens larmcentraler. På grund av det ökade användandet av sådana här apparater har polisens arbete svällt ut på ett oroväckande sätt, eftersom så många larm är falsklarm. Ungefär 95 % av alla larm är nämligen falsklarm. Det beror på slarv från innehavarens eller personalens sida, och ibland beror det på dålig materiel, slarvigt gjorda installationer, m. m. Man räknar med att ungefär 40 poliser årligen är sysselsatta med enbart dessa onödiga falsklarm. I riksdagen har det rått

allmän enighet om att åtgärder måste vidtas för att man skall kunna komma till rätta med den eländiga situationen.

Man skulle i sin enfald kanske kunna tycka att det skulle räcka om polisen fick en klar föreskrift och ett bemyndigande att efter ett visst antal falsklarm få avbryta direktkopplingen till polisens central. Nu tycks det inte vara så enkelt. Efter en utredning av problemen har man kommit fram till det lagförslag som nu presenteras för riksdagen. I sju punkter har man beskrivit hur problemet bör lösas. I min motion 2403 har jag närmare behandlat lagförslaget, varför jag inte behöver upprepa resonemanget här.

Nu har jag och några andra på ett par av punkterna reserverat oss i justitiekammaren. Fem punkter kan vi godta, men vi vänder oss mot förslagen i två av punkterna. Det gäller den etableringskontroll som den lokala polismyndigheten skall utöva, innan det ges tillstånd till installationsverksamhet, och vidare gäller det den föreslagna lagstiftningen om polisens nedprioritering av larm från vissa anläggningar.

För att den lokala polismyndigheten skall ge tillstånd krävs att den sökande skall kunna antas komma att bedriva sin verksamhet med noggrannhet och omsorg. En föreståndare för sådan verksamhet skall också vara känd för laglydnad och ordentlighet. En del uppgifter för bedömning av den sökandes vandel har polisen i det centrala polisregistret. Jag vill understryka att det bara är fråga om detta. Det är ändå rätt mycket som går in till registret, nämligen alla domar som föranlett straff om lägst 25 dagsböter eller 1 000 kr. i normerade böter.

I justitiedepartementet har man uppenbarligen tyckt att detta ändå är ett svagt underlag för bedömning av en persons vandel och för att man skall kunna få en riktig bild av den sökande. Därför står det också i propositionen att man skall kunna utnyttja den lokala kännedomen för att få en riktig bild av den sökande. Vad betyder detta? Skall man suga upp allmänt skvaller om den sökande? Genom det valda skrivsättet tycker jag att man nästan har legitimerat skvaller.

Men inte heller detta anses vara tillräckligt för polismyndighetens ställningstagande. Därför står det att man "vid behov kan inhämta kompletterande upplysningar från andra myndigheter", exempelvis taxerings- eller kronofogdemyndighet, i den mån det inte är fråga om uppgifter för vilka sekretess råder. Att man inte har lättat på sekretessen är kanske någonting som vi får vara tacksamma för. Annars vet vi ju inte varthän det hade kunnat braka i väg, t. ex. när det gäller uppgifter från sociala myndigheter.

Den här kontrollapparaten hade kanske kunnat försvaras, åtminstone litet grand, om det fanns någon känd brottslighet där någon larminstallatör begagnat sig av sina kunskaper om ett installerat larm för att genomföra ett planerat brott. Medan ärendet bereddes i utskottet försökte jag få veta om man kände till något sådant, men någon sådan brottslighet kunde inte redovisas. Jag tror att den hör hemma mer i detektivromaner än i verkligheten. Och jag skulle vilja tillägga att även om vi hade haft något enstaka brott av det här slaget skulle frekvensen förvisso inte vara sådan att den motiverar de kontroller och den tillståndsgivning från brottsförebygga-

de synpunkt som förordas i propositionen.

Detta vare sagt om tillståndet för installationsföretagets innehavare. Men det kan ju hända att han har anställda eller tänker skaffa sig anställda. Hur skall man klara det problemet? Företagaren är ju i det här hänseendet ansvarig för sina anställda. Jo, det gör man ganska enkelt, genom att med ett penndrag öppna det centrala polisregistret även för företagare, som skall kunna gå in och hämta uppgifter om en platssökande för att kunna bedöma om han är en säkerhetsrisk från brottsynpunkt eller ej.

För den, herr talman, som inte tycker att detta är tillräckligt obehagligt skall jag citera vad som sägs i propositionen på s. 51, som i princip ger regeringen nästan obegränsad möjlighet att öppna polisregistret för nästan vad som helst som har brottsförebyggande syfte.

Man säger om det aktuella förslaget: "Ändringen tar i första hand sikte på nyanställning av personal som utför eller annars tar befattning med larminstallationer. Förslaget har emellertid fått en mera generell utformning. Möjligt är nämligen att det i framtiden kan uppkomma ett behov av att utsträcka kontrollmöjligheten till att omfatta även andra anställda i installationsföretag eller till andra delar av larmbranschen, exempelvis personalen vid larmcentraler, eller till brottsförebyggande arbete av annat slag." Det är en generell fullmakt, med andra ord. Och sedan tillägger man: "Det bör då ligga i regeringens hand att besluta i frågan."

Det är detta, herr talman, som vi har reserverat oss mot. Vi tycker inte att man skall ha den här polisiära tillståndsgivningen och de här kontrollmöjligheterna.

Dessutom har vi i en annan reservation, som jag tror kommer att behandlas av en kommande talare, varit negativa till att riksdagen genom lagstiftning skall göra prioriteringar eller nedprioriteringar i polisens verksamhet. Det ankommer på polisen själv att med utgångspunkt i de arbetsuppgifter som den har försöka lösa frågan på ett förnuftigt sätt. Var skulle det sluta om vi här i riksdagen i detaljfrågor gick in och talade om för polisen vad som är viktigt och mindre viktigt? Då skulle vi hamna i en omöjlig lagstiftningssituation.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer där mitt namn finns med.

Anf. 23 ELVING ANDERSSON (c):

Herr talman! I den föreliggande propositionen föreslås ett antal åtgärder för att komma till rätta med den stora andelen obefogade larm till polisen. Dessa obefogade larm – s. k. falsklarm – resulterar i polisutryckningar som leder till stora kostnader.

Enligt tillgänglig statistik var det totala antalet larm som under 1980 kom till polisens kännedom 77 064. Av dessa var hela 73 559, eller 95,5 %, s. k. falska larm. Rikspolisstyrelsens beräkningar ger vid handen att det arbete som polisen lägger ned på utryckningar till följd av obefogade larm motsvarar ungefär 40 årsarbetskrafter.

Det är framför allt två orsaker som anförs ligga till grund för de obefogade larmen. Det är dels att larmanläggningarna fungerar dåligt beroende på

brister i installationen eller bristande underhåll, dels att personal som handhar larmanläggningen har för dålig utbildning på området. Mot denna bakgrund är det naturligtvis angeläget att åtgärder vidtas för att nedbringa antalet falsklarm.

I 2 § i den föreslagna lagen krävs att larminstallationsverksamhet inte får bedrivas utan tillstånd. Sådant tillstånd skall lämnas av polismyndigheten i den ort där verksamhetens ledning skall utövas. Enligt min och övriga reservanternas mening bör en sådan inskränkning i näringsfriheten inte göras med mindre än att det finns ett mycket starkt behov av samhällskontroll. Beträffande larminstallationsverksamheten anser vi inte att ett sådant starkt behov föreligger. De åtgärder som behövs inom branschen för att undvika obefogade larm på grund av bristfälliga anläggningar torde kunna vidtas av branschen själv. Här tror jag att den nybildade branschorganisationen kommer att ha en stor betydelse.

Dessutom kan tilläggas att polisen redan är överhopad med arbetsuppgifter av olika slag. Ytterligare en arbetsuppgift, som denna tillståndsgivning skulle innebära, kommer att än mer fresta på en redan hårt ansträngd arbetssituation hos polisen.

I det föreliggande lagförslaget föreskrivs det i 7 § att polisen skall kunna nedprioritera larm som kommer från anläggningar som tidigare haft ett stort antal obefogade larm. I utskottets betänkande anförs om detta, på s. 12, bl. a.: "Den som har en larmanläggning där obefogade larm är tämligen vanliga bör enligt utskottets mening mot den nu angivna bakgrunden inte alltid kunna räkna med att polisen i alla lägen ger hans anläggning högsta prioritet."

Enligt min mening är detta en felaktig lagstiftning. Dels är den tveksam ur rättssäkerhetssynpunkt, då det inte kan vara rimligt att bortse från larm som kommer från en till polisen ansluten anläggning. Ett larm som kommer från en sådan anläggning kan ju inte förutsättas vara obefogat bara därför att det tidigare har kommit obefogade larm från anläggningen. Dels anser jag den föreslagna lagstiftningen vara felaktig av principiella skäl. Riksdagen bör inte uttala sig om denna typ av prioriteringar av polisens dagliga verksamhet. Det måste vara polisen själv som avgör hur man på bästa sätt skall kunna fullgöra sina åligganden och sina arbetsuppgifter. Härvid instämmer jag bl. a. med vad rikspolisstyrelsen och BRÅ anført i sina remissvar, nämligen att en generell begränsning av polisens allmänna åligganden svårligen kan göras.

De närmare motiven för avslagsyrkandet på den här punkten har vi utvecklat i motion 2400.

Vi anser att övriga bestämmelser som föreslås är till fyllest för att kraftigt reducera antalet obefogade larm. Framför allt är jag övertygad om att de i 8 § föreslagna möjligheterna att debitera larminnehavaren för obefogade larm kommer att få mycket stor betydelse.

Herr talman! Med anledning av vad jag har anført yrkar jag bifall till reservationerna 1, 2 och 3 till utskottets betänkande.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Larmanläggningar

Anf. 24 PER OLOF HÅKANSSON (s):

Herr talman! Jag skall diskutera en detalj – en väsentlig detalj – i det lagkomplex som vi nu har att ta ställning till, nämligen organisationen av tillståndsgivningen och tillsynsverksamheten.

Jag har försökt utveckla min syn på detta i motion 2402, och jag ber att få hänvisa till den. Jag måste, herr talman, redovisa att jag utgår från en allmän utgångspunkt som med mina värderingar är självklar men som jag är helt på det klara med att andra kan ifrågasätta. Min utgångspunkt är att tillståndsprovningen och tillsynsverksamheten skall ha en praktisk mening. Vi skall inte inrätta en tillståndsprovning och tillsynsverksamhet bara för att det skall se snyggt ut på papperet utan det måste ha en reell betydelse.

I detta avseende föreslår propositionen att tillståndsprovningen och tillsynsverksamheten skall läggas på polismyndigheten på varje ort. Jag menar att en bättre ordning vore att lyfta upp detta till länsstyrelsenivå. Jag tror nämligen att det, om uppgifterna läggs på polismyndigheten på orten, kommer att bli fråga om mycket få ärenden per år. Det kanske finns ett företag på en ort, och då blir det fråga om ett ärende – och med ett enstaka ärende för en provande myndighet kan det inte bli någon särskilt fin överblickbarhet. Det finns risk för att handlägningsrutiner och principer efter vilka tillståndsprovningen och tillsynsverksamheten organiseras inte kommer att bli likartade.

Man kan starkt ifrågasätta om denna verksamhet kommer att kunna bedrivas med den effektivitet och rationalitet som det finns anledning att kräva. Om den skall drivas med effektivitet och rationalitet måste det innebära ett ganska avancerat byråkratiskt system, där resp. polismyndigheter måste kommunicera om en mängd detaljsynpunkter i ärendena.

Hur har då utskottet sett på detta? På s. 9 i betänkandet sägs i en mening i sista stycket:

”Polisen måste därför enligt utskottets mening anses ha värdefulla erfarenheter och god överblick över den installationsverksamhet som bedrivs inom polisdistriktet.”

Herr talman! Den åsikten har jag på inget sätt ifrågasatt, och den är inte heller kontroversiell. Det är inte detta – att ha överblick över vad som sker inom polisdistrikten – som är intressant, utan en överblick över hur just det enskilda larmföretaget totalt sett verkar.

Skulle man driva den mening långt som utskottet för fram i betänkandet, ger det en mycket snäv syn på verksamheten, som bara är ägnad att göra tillståndsprovningen och tillsynsverksamheten i verklig mening tandlös. Det tycker jag är fel. Därför ber jag att få yrka bifall till motion 2402.

Anf. 25 ARNE NYGREN (s):

Herr talman! Jag vill börja med att säga att det är glädjande för mig, som tillsammans med Martin Segerstedt år 1978 motionerade om åtgärder på det här området, att nu se att vi håller på att närma oss krav från samhällets sida. Det är inget tvivel om att vi här har ett problem, som det gäller att vidta åtgärder emot.

Vi kan inte, med de begränsade resurser vi har på rättsväsendets område, låta en sådan här fråga bero, när vi vet att polisen på grund av brister i framför allt tillverkning, installation och användning av larmanordningar gör ungefär 70 000 uttryckningar per år som egentligen inte är nödvändiga.

Man hade måhända en förhoppning om att de blygsamma åtgärder som här har föreslagits skulle kunna antas av riksdagen i någorlunda stor enighet. Jag kan gärna säga att jag skulle önska att man hade kunnat gå något längre, att man hade vågat sig på det departementschefen resonerar om i propositionen, nämligen att avgiftsbelägga larmutryckningar. Om man hade prövat en sådan generell åtgärd tror jag att man skulle ha kommit ifrån det som man är orolig för att en avgiftsbeläggning av falsklarmutryckningar skall medföra, nämligen en stor byråkrati. Men departementschefen menar att man skall fortsätta och se över den frågan och undersöka vilka resultat man får av de åtgärder som nu föreslås.

Vi är väl inom utskottet tämligen eniga om att ställa krav på innehavarna av larmanläggningar. Men när det gäller att ställa motsvarande krav på installatörerna är meningarna delade. Jag tror att det faktum att vi har använt ord som etableringstillstånd har skrämt upp dem som säger sig värna om den totala näringsfriheten. Men det här är inte så farligt som man försöker göra gällande. Det finns, som utskottsmajoriteten redovisat i sin skrivning, motsvarande krav på tillstånd för verksamhet på andra områden.

Vi har från utskottsmajoritetens sida i stort sett ställt oss bakom det förslag som departementschefen har framlagt och som alltså innebär skärpta krav på innehavare och även på installatörer av larmanläggningar. Det handlar framför allt om att kräva laglydnad och ordentlighet, att installationerna görs på ett riktigt sätt och av skickliga yrkesutövare. Dessa krav är inte så allvarliga som reservanterna gör gällande.

Man har i motiven sagt att det skall finnas möjlighet för polisen att utöva den här kontrollen. Vi har från utskottets sida instämt i det, och vi har vid de övervägandena vägt in de resonemang som Per Olof Håkansson för en stund sedan förde om att man skulle ha lyft upp tillståndsgivningen till länsstyrelsenivå. Vi tror att det här rör sig om en lokal verksamhet av det slaget att man bör lägga tillståndsgivningen på polisen, som också har erfarenheterna av den utryckningsverksamhet som polisen bedriver. Det är kunskaper som gör det motiverat att välja polisen som tillståndsmyndighet på det här området.

Jag vill, herr talman, yrka bifall till utskottsmajoritetens förslag. Vi skall nu se vilka erfarenheter vi får och om det är nödvändigt att från samhällets sida göra ytterligare insatser för att komma till rätta med problemet. Problemet är stort – det torde vi kunna vara eniga om i kammaren. 95 % av utryckningarna från polisens sida beror på falska larm. Därför är det nödvändigt att man verkligen vidtar åtgärder för att minska misshushållningen med polisens resurser. Såsom tidigare har sagts i debatten rör det sig om ett spill på ungefär 40 årsarbetskrafter i denna verksamhet. Vi vet att polisens insatser behöver utnyttjas på ett bättre sätt än som sker f. n.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på de två reservationer som är fogade till utskottets betänkande.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (tillstånd för larminstallationsverksamhet)

Först biträdades reservation 1 av Bertil Lidgard m. fl. – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 1982/83:2402 av Per Olof Håkansson – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 174 röster mot 138 för reservation 1 av Bertil Lidgard m. fl.

Mom. 3 (lägre prioritet för vissa larm)

Utskottets hemställan bifölls med 171 röster mot 143 för reservation 2 av Bertil Lidgard m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

7 § Föredrogs

Lagutskottets betänkande

1983/84:3 Förenklat förfarande vid dödande av förkommen handling

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Ägarlägenheter och bostadsrätt

Föredrogs lagutskottets betänkande 1983/84:4 om ägarlägenheter och bostadsrätt.

Anf. 26 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Herr talman! I lagutskottets betänkande 1983/84:4 behandlas dels ett motionsyrkande i partimotionen 1982/83:362 från moderata samlingspartiet om införande av äganderätt till lägenheter i flerbostadshus, dels en moderatmotion av Alf Wennerfors m. fl. med begäran om att möjligheten att inteckna bostadsrätt skall utredas. Bägge dessa motioner avstyrks av utskottets majoritet.

I reservationerna 1 och 3 har vi moderater yrkat bifall till dessa motioner. Centern, som går på avslagslinjen när det gäller införande av äganderätt till lägenhet, har i reservation 2 markerat ett annat motiv för sitt avstyrkande än vad socialdemokraterna har. Däremot har centern anslutit sig till reservation 3. Socialdemokraterna, vars intresse för de här frågorna är minst sagt begränsat, har traditionsenligt gått på avslagslinjen.

Att äga sin bostad har många fördelar. Bostadsägaren har möjlighet att på olika sätt själv bidra till att hålla nere driftkostnaderna genom egna

arbetsinsatser, omsorgsfull vård och fortlöpande underhåll.

Känslan av att äga bostaden är nog någonting alldeles speciellt. Utan tvivel tvingas den som äger sin bostad oftast avstå från en del konsumtion därför att bostadsägandet innebär ett kontinuerligt sparande: ett sparande som inte bara är bra för den enskilde utan även är mycket värdefullt ur samhällsekonomisk synpunkt.

För oss moderater är det självklart att samhället skall underlätta ägandet av den egna bostaden. Det är de enskilda människornas önskemål som skall vara styrande. Bostadsmarknaden skall anpassa utbudet av bostäder till bostadskonsumenternas önskemål, och detta kan endast ske inom en fri marknad. Det var också glädjande att det i 1979 års regeringsförklaring uttalades att bättre möjligheter för den enskilde att äga sin bostad bör prövas bl. a. genom att underlätta för hyresgäster att i bostadsrättsföreningens form eller genom direkt ägande svara för sitt boende.

I betänkandet redovisas utförligt hur frågan om äganderätt till lägenhet prövats av riksdagen vid flera tillfällen under nu snart ett kvarts sekel, men lagutskottets majoritet kan märkligt nog inte heller nu finna några egentliga fördelar för de boende om äganderätt till lägenhet införs.

Ägarlägenhetsutredningen visade i sitt betänkande att ett system med ägarlägenheter mycket väl kan inpassas i den fastighetsrättsliga lagstiftningen även i vårt land, och en lång rad remissinstanser var mycket positiva till tanken. Kritikerna utgår nu liksom tidigare från oron för alltför höga överlåtelsekostnader och anser att boendeinflytandet bör grundas på boendet och inte på ägandet.

Det är enligt min mening inget som helst tvivel om att utbudet av ägarlägenheter – om ett sådant system infördes – skulle bli av en sådan omfattning att dessa farhågor för överpriser är helt omotiverade.

Ett småhus kan i dag innehas med äganderätt, med bostadsrätt eller med hyresrätt. Detsamma bör kunna gälla även för en lägenhet. Därmed vidgas möjligheten att äga sin bostad till att omfatta allt fler. Med detta yrkar jag bifall till reservation 1.

Motionen om att frågan om möjlighet att få inteckning i bostadsrätt skall utredas har remissbehandlats, och många instanser är positiva till att frågan övervägs.

Bostadsdomstolen tillstyrker. Sveriges föreningsbankers förbund är allmänt positivt till bostadsrätten som bostadsform och anser att inteckningsrätt skulle vara gynnsam för möjligheterna att utveckla denna boendeform. Sparbanksföreningen vill kraftigt tillstyrka utredning, och även Bankföreningen är positiv.

Socialdemokraterna i lagutskottet är däremot negativa. Jag skall tillstå att det finns remissinstanser som är det också.

Majoriteten i lagutskottet för egentligen ett motsägsfullt resonemang. Först säger man: "Som bankinspektionen framhåller i sitt remissyttrande, är det vidare tvivelaktigt om ett inteckningsförfarande skulle ge bostadsrättshavarna så mycket gynnsammare kreditvillkor än de som finns i dag." Sedan yttrar man: "Dessutom kan befaras att nya lånemöjligheter skulle kunna få

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Ägarlägenheter och bostadsrätt

vissa från bostadspolitisk synpunkt negativa effekter. Utskottet vill härvidlag peka på risken för att prisnivån på bostadsrättsmarknaden ytterligare höjs.”

Av det senare citatet drar jag slutsatsen att ett inteckningsförfarande skulle innebära fördelar för den som har bostadsrätt. Och det är ju det som åsyftas med den moderata motionen.

I majoritetens yttrande finns ytterligare en skrivning som jag finner anmärkningsvärd: ”Vidare kan man inte bortse från risken för att bostadsrättshavare skulle utnyttja lånen till privat konsumtion i stället för till boendet.”

Herr talman! Vilken hemsk tanke! Tänk om en bostadsrättshavare skulle inteckna bostadsrätten för något konsumtionsändamål som vederbörande då förmodligen finner angeläget! Sådant kan ju inte accepteras – i varje fall inte av socialdemokrater.

Nog borde vi kunna överlåta åt den enskilde att få avgöra sin konsumtion. Dessutom är det ju i allmänhet så, att långivaren noga prövar de motiv man anför för att få ett lån.

Med detta, herr talman, ber jag även att få yrka bifall till reservation 3.

Anf. 27 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! I det aktuella betänkandet behandlar vi frågor om ägarlägenheter, bostadsrätter och möjlighet att inteckna bostadsrätt. Frågan om ägarlägenheter behandlar vi med anledning av en moderat partimotion med krav på att riksdagen skall uttala att ett system med äganderättsupplåtelse av lägenheter i flerfamiljshus snarast bör införas.

Frågan om införande av ett system med ägarlägenheter i vårt land, liknande de system som förekommer i flera länder på kontinenten, har diskuterats vid många tillfällen. Som redan har nämnts av utskottets ordförande, uttalades i 1979 års regeringsförklaring, som lämnades av den då tillträdande trepartiregeringen, att det var angeläget att öka de enskilda människornas inflytande på sitt boende och att bättre möjligheter för den enskilde att äga sin lägenhet borde prövas. I enlighet med detta uttalande tillsattes en utredning för att pröva frågan om möjligheterna att införa ett system med ägarlägenheter.

I utredningens i föl avlämnade betänkande lade man fram förslag till bl. a. ändring av jordabalken och införande av en särskild lag om ägarlägenheter. Genom en uppdelningsförrättning skulle en byggnad kunna delas in i ägarlägenheter, som då registreras som särskilda fastigheter. Utredningens förslag innefattar också bestämmelser om vad som skall anses höra till ägarlägenheterna och hur de delar av byggnaden som inte hör till de enskilda ägarlägenheterna skall förvaltas.

Utredningens betänkande har remissbehandlats. Remissopinionen är splittrad, vilket knappast är förvånande med hänsyn till de olika synpunkter, värderingar och strävanden som finns inom detta område. Flera av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag, men flera avstyrker medan andra anser att i stället för införande av ett system med ägarlägenheter bör möjligheterna till belåning av bostadsrätt förstärkas och förbättras.

Som vi har hört i föregående inlägg har moderaterna reserverat sig för bifall till motionskravet. Vi tre centerledamöter i lagutskottet – folkpartiet är orepresenterat i detta utskott – anser inte att riksdagen skall bifalla motionskravet om att snarast framlägga ett förslag till ett system med ägarlägenheter. Vi biträder alltså majoritetens avslagsyrkande. Däremot har vi, som framgår av reservation 2, en annan motivering. Vi anser att beredningsarbetet bör fullföljas med anledning av utredningens förslag och de inkomna remissynpunkterna, så att vi får klarhet i dels behovet av, dels för- och nackdelarna med ett system med ägarlägenheter.

En annan fråga som behandlas i utskottsbetänkandet, där vi inte heller uppnått enighet, gäller motionskrav om utredning av möjligheterna att inteckna bostadsrätt för att underlätta belåning och därmed finansiering för inköp av bostadsrätt. Motionen har remissbehandlats, och majoriteten av remissinstanserna har tillstyrkt utredningskravet. Som framgår av reservation 3 av moderater och centerpartister i utskottet, anser också vi att motionskravet bör bifallas. Detta motsätter sig dock majoriteten i lagutskottet.

Vi reser anser att upplåtelseformen bostadsrätt i likhet med småhusägandet har betydande fördelar ur både samhällsekonomiska och familjeekonomiska synpunkter. Det finns därför skäl som talar för att bostadsrättens värde som kreditsäkerhet bör stärkas ytterligare. Detta framhålls för resten även av flera remissinstanser när de yttrade sig över ägarlägenhetsutredningens förslag. I det av oss reser anser begärda utredningsarbetet bör bl. a. behovet av möjligheter att inteckna bostadsrätt prövas. Vi anser även att konsekvenserna på bostadsmarknaden av ett sådant inteckningssystem bör undersökas.

Herr talman! Med detta korta inlägg ber jag att få yrka bifall till dels reservation 2, dels reservation 3.

Anf. 28 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Frågan om äganderätt till lägenheter i flerbostadshus är en fråga som har aktualiserats i riksdagen många gånger tidigare. Av lagutskottets betänkande framgår vid vilka olika tillfällen denna fråga har behandlats i riksdagen, och det är överflödigt att här rekapitulera hela denna utomordentligt fina redovisning. Vid samtliga tillfällen har riksdagen avslagit dessa framställningar.

Det enda positiva beslut som riksdagen någon gång har fattat i denna fråga är att den dåvarande majoriteten beslöt att tillsätta den s. k. ägarlägenhetsutredningen, som lämnade sitt förslag 1982. Denna utredning hade till uppgift att utreda de tekniska förutsättningarna för att skapa ett system med äganderätt till lägenheter i flerbostadshus. Men utredningen hade inte att avgöra om det fanns något behov eller några sociala motiv för en sådan åtgärd, utan här föreligger nu rent politiska bedömningar.

Ägarlägenhetsutredningens betänkande har varit ute på remiss, och vi kan konstatera att visserligen har några remissinstanser tillstyrkt, men ett flertal och mycket stora remissinstanser avstyrker, bl. a. Sveriges fastighetsägare-

förbund, HSB, SABO och Hyresgästernas riksförbund.

När det gäller de sociala motiveringarna för att avstyrka förslaget om äganderätt till lägenheter ber jag att i första hand få hänvisa till bostadsutskottets yttrande. Det har framhållits där men även i andra sammanhang att ett system med äganderätt till lägenheter skulle vara diskriminerande eller i varje fall nedsättande för alla de människor som har mycket låga inkomster, och det skulle dessutom skapa en del andra problem av social karaktär på bostadsmarknaden. Lagutskottets majoritet har inte kunnat finna några motiv för att tillstyrka en ytterligare utredning för att skapa detta system. Vi anser att det system vi har med hyresrätt och bostadsrätt mycket väl täcker den efterfrågan som finns.

När det gäller den andra motionen, om möjligheter att inteckna en bostadsrättslägenhet, kan detta motionsyrkande vid första anblicken verka rätt bestickande. Men jag vill omedelbart hänvisa till vad bl. a. bankinspektionen skriver i sitt remissvar. Bankinspektionen ifrågasätter om ett system med möjlighet till inteckning skulle ge bostadsrätthavarna några bättre möjligheter än vad som redan i dag finns. Man hänvisar till det system med panträtt som i dag utnyttjas av många människor som vill skaffa sig en bostadsrättslägenhet och till att bankerna också har infört speciella låneformer för de människor som vill skaffa sig en bostadsrättslägenhet.

Det allra viktigaste i den här debatten är, tycker jag, en prioriteringsfråga. Den prioritering som har övervägt för oss inom utskottets majoritet är att se till att det finns pengar, så att de människor som vill köpa sig en bostadsrättslägenhet på något sätt skall kunna få låna pengar till insatsen och skaffa sig den boendeform de önskar. Vi har kunnat konstatera att detta krav och detta önskemål mycket väl tillgodoses av det system som redan i dag finns. Denna prioritering överväger mycket starkt för oss, framför att kanske förbättra inteckningsmöjligheterna för de grupper av människor som redan har en bostadsrättslägenhet att skaffa sig ett större kapital att utnyttja till olika ändamål.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 29 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Herr talman! Jag skall inte närmare gå in på de olika detaljerna i vice ordförandens uttalanden. Men jag måste säga att jag reagerar bestämt mot påståendet att förslaget om införande av ägarlägenheter skulle vara diskriminerande gentemot de lägre inkomsttagarna. Det är tvärtom en strävan från moderata samlingspartiet att vidga möjligheten att äga sin bostad till allt större grupper i samhället. Jag är utomordentligt förvånad över att socialdemokraterna ännu inte har upptäckt detta.

Anf. 30 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! En kort replik: Reservanterna skriver i sin reservation att det vore önskvärt med ett mycket stort utbud av ägarlägenheter på bostadsmarknaden. Jag frågar mig: När i framtiden kommer en sådan möjlighet att finnas,

om vi eventuellt skulle starta ett nytt system i dag? Och vad händer för stora grupper av människor under alla de år, kanske tio eller femton år, innan vi har kommit fram till ett något så när brett utbud? Det innebär att stora grupper av människor aldrig någonsin skulle kunna skaffa sig en ägarlägenhet även om de så önskade.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Ägarlägenheter
och bostadsrätt*

Anf. 31 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Herr talman! Frågan om när systemet med ägarlägenheter kan vara infört ligger tydligen i första hand i händerna på socialdemokratin. Den dag de upptäcker att detta är någonting som bostadskonsumenter vill kan vi sätta i gång. Då har vi också möjlighet att genomföra det så snabbt som möjligt, till bättnad för dem som vill ha en egen bostad och äga den.

Anf. 32 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Nej, Per-Olof Strindberg, beslutet i denna fråga beror nog inte enbart på socialdemokraternas inställning. Vi har också att ta hänsyn till de ekonomiska realiteter som vi lever under i detta land.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (ägarlägenheter)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 232 röster mot 83 för bifall till hemställan i reservation 1 av Per-Olof Strindberg m. fl.

Motivering

Utskottets motivering godkändes med 184 röster mot 61 för godkännande av den i reservation 2 av Martin Olsson m. fl. anförda motiveringen. 69 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (möjlighet att inteckna bostadsrätt)

Utskottets hemställan bifölls med 171 röster mot 143 för reservation 3 av Per-Olof Strindberg m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Rosa Östh (c) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha avstått från att rösta.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

9 § Föredrogs

Utrikesutskottets betänkande

1983/84:2 Godkännande av ändringar i den nordiska samarbetsöverenskomsten (Helsingforsavtalet) (prop. 1983/84:24)

Försvarsutskottets betänkande

1983/84:3 Åtgärder mot narkotikamissbruk

Vad utskotten hemställt bifölls.

10 § Vissa krav för erhållande av svenskt medborgarskap

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1983/84:5 om vissa krav för erhållande av svenskt medborgarskap m. m.

Anf. 33 OLLE AULIN (m):

Herr talman! I motion 1982/83:655 har Gunnel Liljegren och jag tagit upp frågan om kunskaper i svenska språket som en förutsättning för erhållande av svenskt medborgarskap. Anledningen till motionen är bl. a. ett uppmärksammat fall, där en svensk medborgare hävdade att han inte kunde fullgöra sin värnplikt därför att han inte begrep svenska.

Utskottet påpekar i sitt betänkande att krav på kunskaper i svenska inte uppställs i medborgarskapslagen men att i motiven till denna lag utsågs att stor betydelse bör tillmätas sökandens kunskaper i svenska språket vid naturalisation. Samtidigt konstaterar utskottet att intyg om dessa kunskaper numera inte krävs. De slopades 1979.

Det synes märkligt att kunskaper i svenska inte längre behöver redovisas mot bakgrund av vad utskottet sedan säger om betydelsen av sådana kunskaper:

”Att ha kunskaper i svenska språket har många gånger avgörande betydelse för invandrarnas levnadsvillkor i Sverige. Bristande kunskaper i svenska påverkar bl. a. invandrarnas förhållanden på arbetsmarknaden och möjligheter att delta i utbildning. Dessutom innebär det en begränsning i de sociala kontakterna om man inte behärskar svenska. Utskottet anser därför att det för den enskilde invandraren är utomordentligt viktigt att ha kunskaper i svenska språket och att man på allt sätt bör underlätta för invandraren att få sådana kunskaper.”

Mot bakgrund av detta uttalande från utskottet skulle man kunna vänta sig att utskottet skulle förordna ett återinförande av kunskapsintyg – men alls icke! Man hänvisar i stället till att personer som invandrar vid hög ålder kan ha stora svårigheter att lära sig svenska, och så avstyrker man motionen.

Jag har full förståelse för att t. ex. äldre människor kan behöva få dispens från kravet på kunskaper i svenska. Därför har vi i vår motion också påtalat att om särskilda skäl föreligger dispens bör kunna meddelas. Detta har över huvud taget inte berörts i utskottsbetänkandet.

Vart tog det vackra talet om svårigheterna på arbetsmarknaden och begränsningen i de sociala kontakterna vägen? Varför är man så rädd att ställa krav som positivt kan påverka invandrarnas situation?

Anf. 34 ULLA JOHANSSON (s):

Herr talman! Vart tog det vackra talet vägen? frågar Olle Aulin. Ja, det har utmynnat i krav på ökade kunskaper i svenska och ökade möjligheter att tillägna sig kunskaper i svenska språket för de grupper som haft problem i Sverige.

Vi var för 14 dagar sedan på besök hos statens invandrarverk och fick då en redogörelse för hur man planerar undervisning i svenska för invandrare, hur

man försöker få tag i de hemarbetande kvinnorna, som är en stor grupp som har problem när det gäller att lära sig det svenska språket, och de äldre.

Det är skillnad mellan att ge kunskaper och erbjuda kunskaper å ena sidan och att fordra ett intyg på minimikunskaper å andra sidan. Ett sådant krav skulle skapa problem för vissa människor när det gäller att få medborgarskapet godkänt.

Kravet på intyg togs bort 1979. Men i motiveringen för den nya medborgarskapslagen sägs att man skall ta hänsyn till kunskaper i svenska språket. Då är det angeläget att de som skall ge dessa kunskaper söker upp de människor som behöver dem och att vi sprider förutsättningarna ute i kommunerna att ge kunskaper i svenska språket åt våra olika invandrargrupper.

Detta innebär ingen negativ inställning till önskemålet att invandrarna skall lära sig så mycket svenska som möjligt. Det innebär en uppmaning till oss att medverka till att vi ger dem chansen att lära sig svenska, om vi sedan längre fram skall kunna ställa sådana krav.

Jag tror att hela utskottet är enigt i uppfattningen att det gäller att erbjuda kunskaper i svenska språket men att vi inte bör kräva intyg på minimikunskaper. Därför ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 35 OLLE AULIN (m):

Herr talman! Jag vill fortfarande ställa frågan: Varför vill man inte ha ett krav på kunskaper? Det skulle vara en stimulans för dem som trots alla de erbjudanden som görs i dag inte bryr sig om, som isolerar sig, som inte kan följa med i samhällsdebatten men som ändå skall vara med och påverka besluten, t. ex. i val. Det är olyckligt för dessa människor att man inte hjälper dem och stimulerar dem till att verkligen skaffa sig dessa kunskaper. Trots alla erbjudanden som samhället ger finns det förfärligt många människor som underlåter att ta vara på dessa erbjudanden. Man skall inte i vårt samhälle vara rädd för att ställa krav på människorna.

Anf. 36 ULLA JOHANSSON (s):

Herr talman! Det är skillnad mellan att å ena sidan ställa krav på ett intyg på kunskaper i svenska språket för att man skall få svenskt medborgarskap och å andra sidan ställa krav på att invandrarna skall kunna skaffa sig kunskaper om det svenska samhället, klara de sociala kontakterna och klara den utbildning som kan erbjudas på arbetsmarknaden – även den undervisning i svenska som arbetsmarknaden skall erbjuda. Det är skillnad på dessa båda saker. Vi ställer detta krav, eftersom invandrare som inte haft dessa kunskaper har isolerats. Det är vår uppgift att se till att de inte blir isolerade.

Anf. 37 OLLE AULIN (m):

Herr talman! Men ni ställer ju inga krav. Det är just för att invandrarna skall kunna medverka i samhällsarbetet när de blivit svenska medborgare som det faktiskt krävs kunskaper. Vi har ju en ledamot här i kammaren – Alexander Chrisopoulos – som kan medverka i samhällsdebatten just därför

Onsdagen den
23 november 1983

*Vissa krav för er-
hållande av svenskt
medborgarskap*

att han är så skicklig i svenska.

Jag har träffat många invandrare som stöder den här motionen. De säger: Det är ett stöd för oss invandrare att samhället verkligen ställer krav på oss. Det är därför vi motionerat.

Anf. 38 ULLA JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag skulle egentligen ha kunnat sluta nu, eftersom motionärerna inte yrkat bifall till sin motion och jag har svarat på den fråga som ställts.

Att utskottet gjort detta ställningstagande beror på att vi tycker att kravet på intyg på minimikunskaper i svenska innan man får medborgarskap inte är rimligt. Det finns ju grupper som får svenskt medborgarskap – barn, åldringar och fruar som följer med – och får det ganska snabbt. De kan lära sig svenska efter det att de blivit medborgare i Sverige.

Anf. 39 OLLE AULIN (m):

Herr talman! Man har tydligen i utskottet inte observerat att det i motionen står att kravet på kunskaper i svenska skall vara huvudregel, men att det måste finnas dispensmöjligheter, t. ex. för dem som tar hit sina gamla föräldrar som sedan vill söka svenskt medborgarskap. Det är klart att sådana dispensmöjligheter måste finnas. Huvudregeln bör dock vara att skall man vara med i det svenska samhället och vara svensk medborgare, då bör man kunna tala svenska.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

11 § Föredrags

socialförsäkringsutskottets betänkanden

1983/84:4 om avlägsnande av utlänning,

1983/84:6 om vissa handikappfrågor och

1983/84:7 om socialförsäkringsförmåner till missbrukare.

Anf. 40 TALMANNEN:

Socialförsäkringsutskottets betänkanden 4, 6 och 7 kommer nu att behandlas i tur och ordning, och voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Beträffande socialförsäkringsutskottets betänkande 4 om avlägsnande av utlänning har ingen talare anmält sig.

Först debatteras alltså socialförsäkringsutskottets betänkande 6 om vissa handikappfrågor.

Onsdagen den
23 november 1983

*Vissa handikapp-
frågor***Anf. 41 MARGÓ INGVARSSON (vpk):**

Herr talman! I en motion har Margareta Persson och Bengt Lindqvist hemställt att riksdagen hos regeringen begär en utredning om ersättning för förlorad arbetsinkomst till anhörig som deltar i rehabilitering – och detta under vissa förutsättningar.

Det är helt klart att den ersättningsform som motionärerna efterlyser i dag inte täcks av den allmänna försäkringen och inte heller av den särskilda handikappersättningen. Motionen avstyrktes i utskottet, med motiveringen att de här frågorna behandlades i den s. k. anhörigvårdskommittén.

Nu var situationen den att vpk inte hade någon representant i utredningen. Det betänkande som kommittén skulle avge fanns alltså ännu inte tillgängligt då beslutet togs i utskottet. Jag tyckte att motionärernas krav var mycket rimligt och att det var bra och borde stödjas. Det framstod inte som meningsfullt att yrka bifall till krav på en utredning när det redan fanns en utredning, som dessutom skulle avlämna sitt betänkande samma dag som frågan behandlades.

Om jag då hade vetat vad jag vet i dag, nu när jag tagit del av anhörigvårdskommitténs betänkande, hade mitt ställningstagande blivit annorlunda. Jag var alltså tvungen att avstå från att ta ställning i utskottet. Nu när jag läst att anhörigvårdskommittén inte alls tagit upp den form av ersättning som motionärerna efterlyser blir mitt ställningstagande annorlunda. Men det ankommer ju på motionärerna att yrka bifall till sina förslag, så jag får väl avvakta och se vad motionärerna har att säga.

Det andra ärendet i betänkandet rör den s. k. bilstödskommitténs betänkande. Kommittén tillsattes våren 1979 för att se över formerna för samhällets stöd till rörelsehindrade med behov av bil. Kommitténs slutbetänkande kom efter ungefär tre och ett halvt års utredande. De nyheter som bilstödskommittén föreslog var i stort sett att nuvarande stödformer skulle ersättas med tre olika bidrag: kapitalkostnadsbidrag, driftbidrag och bidrag till specialutrustning. Kapitalkostnadsbidraget skulle inkomstprövas och vara anknutet till hushållens inkomst. Det skulle medföra att hela familjens förhållanden skall beaktas vid bedömning av en rörelsehindrad familjemedlems behov av bil. Det fanns också andra förslag om hur kostnadsbidrag och lånemöjligheter skulle kunna utformas, men dem skall jag inte gå in på här. Kommittén räknade med att årskostnaden för detta förslag inledningsvis skulle stanna vid 124 milj. kr. för att sedan öka med ungefär fyrtio-talet miljoner under några år.

Vad var det då som var positivt med den här kommitténs förslag? Jo, att kommittén anser att personer som inte studerar eller har arbete skall kunna få stöd till bilköp. För den gruppen kommer möjligtvis kommitténs förslag att vara bra. För dem som enbart har pension att leva på kommer stödet även i fortsättningen att fungera om bilen erkänns som ett tekniskt hjälpmedel. Men alla andra får hela sin ekonomi bestämd av behovet att förflytta sig.

Bilstödskommittén har inte gått in på principen att bilen skall erkännas

som ett tekniskt hjälpmedel. Vpk anser att bilstödskommittén borde ha utrett detta, eftersom det är ett viktigt krav från handikapporganisationerna.

Kommitténs förslag betyder att en tredjedel av anslaget till handikappbilar kommer att gå till betalandet av de bidragsberättigade personernas räntor. Det kommer alltså inte de rörelschindrade till del, utan är bara subventioner av kostnaderna för lånat kapital. I stället för att hamna hos de rörelschindrade kommer pengarna att hamna hos bankerna, och de behöver knappast något extra stöd i dagens läge.

Herr talman! Jag yrkar därför bifall till vår reservation, som gäller mom. 2, motiveringen för avstyrkandet av motionen.

Anf. 42 INGEGERD ELM (s):

Herr talman! För våra handikappade medmänniskor är förhållandena fortfarande sådana att de har svårigheter att få arbete och att uppleva en rik fritid. Det är därför som vi måste fortsätta vårt arbete för att undanröja de hinder som ännu finns kvar för att alla människor skall kunna känna sig delaktiga i vårt samhälle. För att uppnå detta mål måste vi använda oss av flera olika åtgärder och hjälpmedel. I dag behandlar vi ett par av de stöd som finns för handikappade, eller kanske snarare brister i dessa stöd.

I två motioner från den allmänna motionstiden 1983 aktualiseras dels behovet av ersättning för förlorad arbetsinkomst till anhörig som deltar i en handikappads rehabilitering, dels behovet av ändrat stöd när det gäller bilinköp och bilkostnader.

I motionen om bilstöd hemställs det om en proposition som grundar sig på bilstödskommitténs betänkande. Utskottsmajoriteten menar att det inte finns några skäl för oss att frångå den gängse ordningen, som innebär att regeringen efter en remissbehandling skall ha möjlighet att sammanställa betänkandets förslag och remissvaren. Vi vet att remissbehandlingen av bilstödskommitténs betänkande nyligen har avslutats. Vi menar att det finns skäl att avvakta regeringens beredning av både betänkande och remissvar. Därför yrkar vi avslag på motion 1982/83:1812.

I reservationen instämmer vpk i avslagsyrkandet, men man pekar i motiveringen på sina tidigare krav på en ytterligare utredning, och det här har Margó Ingvardsson redogjort för nyss.

Jag vill säga att de synpunkter på betänkandet som kan finnas på olika håll kommer ju regeringen till del genom remissförfarandet, och därför anser utskottsmajoriteten att man nu som tidigare bör avvakta beredningen innan riksdagen vidtar några ytterligare åtgärder.

I den andra motionen, 1982/83:382, som behandlas i utskottsbetänkandet, begär man en utredning om ersättning för förlorad arbetsinkomst till anhörig som deltar i rehabiliteringen av en handikappad person. Vi menar att det är en angelägen fråga som motionärerna tar upp, och det finns i dag egentligen inte någon direkt ersättning för förlorad arbetsförtjänst till anhörig i de fall motionärerna tar upp. Vi menar dock, precis som tidigare, att riksdagen bör avvakta den behandling som ett alldeles nyligen avlämnat utredningsbetänkande kommer att få, nämligen anhörigvårdskommitténs betänkande.

Som jag sade tidigare får man väl, när det gäller behandling av remisser och betänkanden, utgå från att de krav som framförs i motionen också kommer fram vid remissbehandlingen som remissvar till regeringen. Vi är därför från utskottets sida inte nu beredda att ställa oss bakom motionen – vi är inte beredda att vidta några åtgärder –, utan vi menar att beredningen bör fortsätta, och vi vill avvakta regeringens beredning och eventuellt kommande proposition i detta ärende. Därför yrkar vi avslag på motion 1982/83:382.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 43 MARGÓ INGWARDSSON (vpk) replik:

Fru talman! Ingegerd Elm säger att hon vill avvakta regeringens beredning av anhörigårdskommitténs betänkande. Då vill jag fråga Ingegerd Elm på vilket sätt detta kommer att påverka de frågor som motionärerna har tagit upp, eftersom dessa frågor inte alls behandlas av anhörigårdskommittén.

Anf. 44 INGEGERD ELM (s) replik:

Fru talman! Jag kanske var något otydlig i min motivering, men jag har en känsla av att jag talade om ett remissförfarande som bör starta inom den närmaste tiden och att jag utgår från att det i remissvaren kommer att föras fram sådana krav som kända handikappolitiker i vår kammare har fört fram i sin motion.

Min utgångspunkt var alltså att regeringen via remissförfarandet kommer att få ta del av de synpunkter som finns i motionen. I annat fall har vi ju, om så inte skulle ske, möjlighet att vid behandlingen av en proposition motionera och föra fram krav på dessa åtgärder. Men det är min förhoppning att de åtgärder som föreslås i remissvaren också skall kunna påverka regeringens ställningstagande i de här fallen.

Anf. 45 MARGARETA PERSSON (s):

Fru talman! Bengt Lindqvists och min motion handlar om möjligheterna för anhöriga att delta i rehabiliteringen av en person med handikapp. Vi anför att anhöriga borde ha rätt till ledighet och ersättning för förlorad arbetsinkomst. Det är oerhört viktigt att de närmast anhöriga får så mycket kunskap som möjligt, om en familjemedlem drabbas av en sjukdom eller ett handikapp.

Inom det handikappförbund där jag är verksam. Neurologiskt handikappades riksförbund, anordnar vi kurser för personer som fått MS och för deras anhöriga. Det handlar ofta om personer i yngre åldrar, som just har bildat familj. Diagnosen MS kan för många innebära en chock – liksom det kan göra också när det gäller många andra handikapp och sjukdomar. Hela familjelivet påverkas av att en familjemedlem drabbas av sjukdomen. Men lika mycket påverkas det av de psykiska följderna av chocken och oron och av att man inte vet hur man skall bära sig åt.

Att då få åka i väg någonstans tillsammans med andra i samma situation, att få prata om känslorna och få sakkunnig information och hjälp att bearbeta situationen är helt enkelt ovärderligt.

Det är faktiskt inte bara den som blivit handikappad som är i kris – också för den anhörige, mannen eller hustrun, blir det en livskris. Många skilsmässor – med åtföljande skuldkänslor – har blivit följd, och de hade kanske kunnat förhindras, om parterna från början tillsammans fått hjälp att anpassa sig till den nya situationen.

Ur krasst ekonomisk synpunkt är det också för samhället en synnerligen god investering att underlätta för anhöriga. Det måste vara bättre att i ett tidigt skede hjälpa människor att klara upp sin situation än att efteråt, när krisen är ett faktum, komma in med ett "plåster", vilket aldrig kan bli en lika bra hjälp och ofta är mycket dyrare.

Anhörigvårdskommittén, som socialförsäkringsutskottet hänvisar till, har nu lagt fram sitt betänkande. I det föreslår man laglig rätt att vara hemma för vård av anhörig i hemmet. Men ingenting sägs om sådana rehabiliteringssituationer som gäller kortare tidsperioder. Man föreslår inte heller någon ersättning till de anhöriga, med hänvisning till det ekonomiska läget.

Jag hoppas innerligt att regeringen överväger den frågan ytterligare en gång innan propositionen skrivs. Det är en felsyn att tro att samhället tjänar pengar på att inte underlätta för anhöriga att delta i rehabilitering och vård av anhörig under kortare tidsperioder. Alternativen – för samhället – är ju så oändligt mycket dyrare.

Det är alltså min förhoppning att även kortare rehabiliteringsperioder beaktas när propositionen skrivs. Det är också viktigt att beakta vad samhället på sikt tjänar på att familjemedlemmarna i sådana här situationer fungerar tillsammans. Den utgift som man tror sig slippa genom att inte ge anhöriga möjlighet att få ersättning är en utgift som kommer tillbaka på andra ställen – framför allt i kommunernas och landstingens budgetar – och då i mycket större omfattning.

Samma förhoppning har jag att regeringen beaktar de totala ekonomiska konsekvenserna för samhället när den utformar förslaget om bilstöd.

Låt mig ge ett exempel på vilka konsekvenserna kan bli:

Häromdagen träffade jag en kvinna som är ganska lätt handikappad, men som ändå har så stora svårigheter att hon inte kan utnyttja kollektivtrafiken. Hon har inte råd att köpa bil, men hon har körkort och hon är mycket aktiv. Hon har fått avslag på ansökan om bidrag till bil. Däremot får hon färdtjänstbiljetter, som varje år kostar betydligt mycket mer än vad hjälp till att köpa bil skulle kosta.

Samhället måste ha en helhetssyn på dessa frågor och inte gömma sig bakom att olika huvudmän betalar olika saker.

Jag får återkomma när propositionerna om anhörigvård och bilstöd läggs fram.

Anf. 46 BENGT LINDQVIST (s):

Fru talman! Också jag vill i mitt inlägg ta upp anhörigas deltagande i rehabilitering. Det förhållandet att båda motionärerna i denna fråga går upp i kammarens talarstol är ett uttryck för hur viktig vi tycker att den här frågan är.

Stora grupper människor i Sverige handikappas varje år genom sjukdomar och genom olyckor. För dem finns ett stort utbud av olika typer av rehabiliteringsprogram – inom den medicinska sektorn, inom folkhögskolor, vid arbetsmarknadsinstitut, genom organisationerna och på många andra håll. De flesta sådana rehabiliteringsprogram innehåller inslag av både träning och kunskapsöverföring. Typiskt är också att de allra flesta sådana program genomförs i institutionella former, ofta utanför den egna hemorten.

Följden härav är att rehabiliteringen ofta sker isolerat för den människa som har råkat ut för ett handikapp och att familjen, anhöriga runt omkring, inte får möjlighet att ta del i träning och kunskapsöverföring. När den handikappade sedan kommer hem möter han en omgivning som har kvar den gamla inställningen och inte har de nya kunskaperna. Det är självklart att det i en sådan omgivning blir svårare att börja tillämpa det man lärt sig och att fungera utifrån de nya utgångspunkterna.

I själva verket kan man i dag konstatera att all erfarenhet säger att det är av ytterst stort värde att anhöriga deltar i rehabiliteringsprogram av olika slag och att rehabilitering i högsta grad angår hela familjen, hela omgivningen. Ju mer anhöriga lär sig, ju mer de tar till sig av kunskaper om och förståelse för vad metoder och träning går ut på, desto större blir framgången för den enskilde i det fortsatta livet.

Det finns nu möjligheter för anhöriga att delta i flera rehabiliteringsprogram. Jag känner till möjligheterna inom arbetsmarknadsinstitutens yrkesorienterande rehabiliteringsprogram och inom folkhögskolorna. Jag vet att det finns sådana möjligheter i organisationernas eget utbud av rehabilitering. Då är det givetvis ett problem att det för förvärvsarbetande anhöriga inte utgår någon form av ersättning. När det gäller mitt eget område, de synskadades, vet jag att det sker en urskiljning på det sättet att vi har relativt lätt att få andra anhöriga att delta men att just förvärvsarbetande make eller maka inte kommer till de 14 dagars rehabiliteringskurser som vi har för anhöriga. Det är en stor brist.

Detta är bakgrunden till motionen, och jag tror att den understryker dels betydelsen av den här frågan från alla möjliga utgångspunkter, dels angelägenheten av att man inser att det egentligen är en tämligen avgränsad fråga. Den gäller alltså deltagande i rehabiliteringsprogram av olika slag.

Jag har tolkat utskottets behandling av motionen så, att utskottet har uppfattat och diskuterat det här problemet som en vårdfråga och att man med utgångspunkt i den uppfattningen hänvisar dels till handikappersättningen, dels till anhörgivårdskommittén. Utskottets hänvisning till handikappersättningen vill jag tolka mer som en information om att det i anslutning till det här området finns möjlighet till ersättning direkt till den enskilde handikappade. Jag kan inte tolka utskottets skrivning så att man hänvisar just den här frågan

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Vissa handikapp-
frågor*

till att konkret lösas genom handikappersättningens möjligheter att svara för merkostnader och hjälpbehov. Där torde det röra sig om en helt annan typ av insatser – det är mer fråga om den direkta vården i den dagliga livsföringen.

När det gäller anhörigvårdskommittén hade jag för min del förväntningar på att den i sitt betänkande skulle ta upp den här frågan. Det gör den nu inte, som flera talare här har konstaterat. Det kommer som en överraskning och som en besvikelse för mig. Jag trodde att den skulle göra det.

Jag, liksom Margareta Persson, utgår ifrån att både remissorganen och regeringen vid sin behandling av remissyttrandena kommer att ta upp denna fråga och behandla den i enlighet med dess betydelse. Jag vill också anmäla att om så inte sker, ämnar jag för min del återkomma med förslag i frågan.

Anf. 47 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får anmäla att anslag om kvällsplenum nu uppsatts.

Anf. 48 ELVER JONSSON (fp):

Fru talman! Bilen är ett viktigt färdmedel för handikappade. Den är viktig både i gemenskap och umgänge men också för att kunna fullgöra ett förvärvsarbete.

Inom bilstödskommittén, som för ganska lång tid sedan avslutade sitt arbete, har vi sagt att bilen har ett klart försteg före andra transportmedel. Den ger bilinnehavaren – i detta fall den handikappade – ett oberoende som ofta inte kan uppnås genom andra medel. Vi har inom kommittén påtalat de många brister som dagens bilstöd har.

Socialförsäkringsutskottet redovisar i sitt betänkande detta genomarbetade förslag om hur vi skulle komma till rätta med dessa brister. Reglerna är i dag snåriga, och området är svåröverblickbart både för de sökande och för tillståndsgivande myndigheter.

Huvudprinciperna har varit – och det framgår också av utskottsbetänkandet – att bidraget dels skulle täcka de merkostnader som handikappet betingar, dels ge ett ekonomiskt stöd till dem som har en inkomst av en storleksordning som omöjliggör anskaffandet av en egen bil. Utifrån några huvudprinciper föreslog vi bl. a. en kreditgaranti som skulle innebära att den handikappade utan dröjsmål skulle kunna införskaffa en egen bil. Bidraget skulle ha en klar inriktning att stödja dem som har en svag ekonomi, det skulle ge ett samlat driftbidrag och dessutom skulle bidraget täcka kostnaderna för de specialutrustningar som är nödvändiga.

Till detta kom att bidraget skulle vidgas, och det framgick ju också av direktiven att bidraget skulle kunna utgå till andra än till enbart studerande och förvärvsarbetande. Därför skulle den kategori av människor som också Margareta Persson nämnde kunna komma i fråga. Kring detta förslag enades de fyra största riksdagspartierna i utredningskommittén, och betänkandet godtogs också utan erinran av de handikapporganisationer som då var företrädna i utredningen.

Nu säger utskottet att det finns skäl att avvakta med ytterligare beredning av den här frågan till dess att regeringen kommer med sitt förslag. Det

förslaget kommer att bygga på de remissyttranden som har sänts in. Det är att beklaga att det dröjde så länge innan utredningen sändes ut på remissbehandling. Den kom inte att skickas ut på remissbehandling förrän ungefär ett halvår eller mer efter det att betänkandet var avlämnat och först efter den tidpunkt då ärendet hade väckts här i kammaren av Gunhild Bolander, som ställt en fråga.

I maj efterlyste jag vad som hände, och jag fick då av socialministern veta att utredningsförslaget remissbehandlades. Under denna tid behandlade man inte frågan ytterligare, och det är väl kanske en ganska salomonisk slutsats i den situationen.

Men det står klart att det nu, 15 månader efteråt, börjar bli bråttom. Och jag skulle vilja säga att det nu brådskar så mycket att det icke är försvarligt att vänta längre än till den budgetproposition som just nu utarbetas i kanslihuset. Den kommer vi att få i början på januari. I denna otålighet deltar inte bara människor från handikapporganisationerna och enskilda riksdagsmän. Riksdagen förutsatte våren 1982, f. ö. på arbetsmarknadsutskottets förslag, att vi borde ha fått ett nytt förslag här i kammaren den 1 januari 1983. Vi sade inom bilstödskommittén, att förslaget borde vara genomfört i och med början av detta budgetår, alltså från den 1 juli i år. Nu har dessa tidpunkter passerats, och på något sätt accentuerar det nödvändigheten av att vi får ett nytt och bättre förslag byggt på bilstödskommitténs utredning. Detta är min förhoppning, fru talman, när vi nu går att ta ställning till de här motionerna, som från riksdagens sida inte föranleder någon särskild åtgärd.

Anf. 49 INGEGERD ELM (s):

Fru talman! Jag har ju inte samma erfarenhet av riksdagsarbetet som Elver Jonsson, men enligt de uppgifter som jag har fått är en remisstid på drygt ett år inte särskilt lång. Tvärtom har jag fått veta att det är en ganska vanlig tidsutdräkt. Som bekant höll utredningen på med sitt arbete i tre år. Betänkandet lades fram strax före regeringsskiftet, om jag är riktigt underrättad, men jag känner inte till hur lång tid det tog, innan det skickades ut. Jag skulle emellertid kunna föreställa mig att det vid ett regeringsskifte kan vara normalt med en viss eftersläpning när det gäller sådana här detaljer. Efter utredningen, som alltså arbetade i tre år, har vi hittills haft en remisstid på drygt ett år. Det har alltså sagts mig att detta inte är någon särskilt lång tid för remissbehandling. Enligt vår åsikt kan det finnas anledning att avvakta en sammanställning av remissvaren, innan riksdagen begär en proposition.

Anf. 50 ELVER JONSSON (fp):

Fru talman! Beträffande detta att beställa en proposition i det här ärendet vill jag säga att riksdagen ju flera gånger har gjort en beställning. Det behövs alltså ingen ny. I sak har inte Ingegerd Elm kommit med någon polemik mot bilstödskommitténs synpunkter, vilket jag hälsar med tillfredsställelse. Jag betraktar det som ett stöd för kommitténs tankegångar.

Sedan tycker jag inte att socialdemokraterna behöver vara så finkänsliga att de inte kan hålla med om att det gått i långsammaste laget. Att det förflutit

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Vissa handikapp-
frågor*

Onsdagen den
23 november 1983

*Socialförsäkrings-
förmåner till miss-
brukare*

15 månader utan att det kommit något förslag måste ändå anses ganska märkligt. Frågan låg ju i regeringskansliet från augusti 1982 till någon gång i mars 1983 innan den remitterades. Den nuvarande regeringen väntade alltså ett halvår, och den tiden anser jag i alla fall ha gått förlorad. Man kan säga att det här är fråga om en lång lidandets historia. Redan i början av 1970-talet förelåg ett förslag utan att det blev någonting av det hela.

Min förhoppning, fru talman, är att detta förslag – även om det blir justerat, det vore konstigt annars – inte skall komma av sig. Här har vi alla i riksdagen ett ansvar, inte minst den socialdemokratiska regeringen.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter behandlingen av socialförsäkringsutskottets betänkande 7.)

Anf. 51 FÖRSTÄ VICE TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera socialförsäkringsutskottets betänkande 7 om socialförsäkringsförmåner till missbrukare.

Socialförsäkringsförmåner till missbrukare

Anf. 52 ALLAN ÅKERLIND (m):

Fru talman! Vid socialförsäkringsutskottets betänkande nr 7, där det behandlas socialförsäkringsförmåner till missbrukare, är två reservationer fogade.

I den första reservationen begärs att vi skall återinföra möjligheten att på framställning av socialnämnd låta allmän försäkringskassa utbetala pensioner och sjukpenning till annan än den försäkrade.

Socialnämnderna hade tidigare, innan den nya lagen om vård av missbrukare trädde i kraft, möjlighet att ta initiativ för att få överta ansvar och förvaltning i fråga om socialförsäkringsmedel som tillkom missbrukare. Den möjligheten är nu avskaffad. Försäkringskassorna har en sådan möjlighet, men socialnämnderna har inte längre rätt att ansöka hos försäkringskassan om att förmåner som tillkommer svårare missbrukare skall få förvaltas av socialnämnden eller annan som socialnämnden anvisar. Det är väl både en skyldighet och en möjlighet för socialnämnderna att känna till de enskilda fallen bättre än försäkringskassan kan göra och kunna avgöra när det är nödvändigt att ingripa. Både för missbrukaren och för dennes anhöriga måste det vara bättre att socialnämnden, som känner förhållandena bättre än försäkringskassan, får göra framställning till försäkringskassan om utbetalning av socialförsäkringsförmåner till annan än missbrukare i de fall där socialnämnden finner det befogat.

Den andra reservationen behandlar förtidspensioneringen av missbrukare. Möjligheten att förtidspensionera missbrukare måste givetvis finnas. Men det är viktigt att den möjligheten inte utnyttjas för att man skall komma ifrån problemen. Förtidspensionering får inte vara en ersättning för rehabilitering.

Samverkan mellan sjukvård och socialvård måste förbättras och behandlingen oftare kombineras med arbetsrehabilitering och sådana aktiva stödåtgärder att missbrukaren om möjligt kan behålla ett arbete. Olika vård- och behandlingsformer måste kontinuerligt utvärderas, menar vi, och ideella organisationers insatser underlättas. Vi reserverar oss menar att regeringen bör lägga fram förslag till åtgärder i de här hänseendena, så att antalet förtidspensioneringar av missbrukare kan minskas.

Med det anförda, fru talman, yrkar jag bifall till reservationerna 1 och 2 till socialförsäkringsutskottets betänkande 7.

Anf. 53 LENA ÖHRSVIK (s):

Fru talman! Socialutredningen framhöll redan på sin tid att vissa bestämmelser i lagen om allmän försäkring stod i strid med de principer om frivillighet och självbestämmande som föreslogs ligga till grund för den framtida socialtjänsten. Enligt de bestämmelserna kunde försäkringskassan efter framställning från socialnämnden betala ut förmåner till någon annan än den försäkrade om betalningsmottagaren inte själv kunde ta vara på sin förmån.

Det fanns sedan förslag i socialtjänstpropositionen år 1979 om att bestämmelserna beträffande missbrukare borde avskaffas. Eftersom frågan om tvångsbestämmelser när det gällde vården bröts ut ur handläggningen och eftersom ingen egentlig analys hade gjorts av konsekvenserna av förslaget, avslogs förslaget för att frågan skulle utredas vidare.

Vi fick sedan den begärda analysen, och en enig socialberedning föreslog ett avskaffande av bestämmelserna. Man hade inte funnit några vägande skäl för att behålla dem. Bestämmelserna hade nästan inte använts alls. I stället var det vanligt med frivilliga överenskommelser om förvaltning av pension och sjukpenning. Det var t. o. m. så vanligt att flera kommuner upplevde det som ett problem. Man ville minska antalet överenskommelser och arbeta för att klienterna skulle tränas att själva klara sin ekonomi.

Regeringen följde beredningens rekommendationer, och riksdagen kunde i december 1981 besluta om att avskaffa de särbestämmelser som fanns. För att inga missförstånd skulle uppstå preciserades en paragraf i 16 kap. i lagen om allmän försäkring så att det klart framgick att särskilt kvalificerat missbruk av beroendeframkallande medel också skulle omfattas av denna allmänna regel om utbetalning i särskild ordning av pensioner, alltså till någon annan. Man innefattade i detta också narkotikamissbrukare, som inte hade varit med tidigare.

Utskottet avstyrkte alltså redan då en motion där det krävdes ett återinförande av dessa bestämmelser.

Det kom nya motioner 1982, och förra hösten behandlade utskottet dem. Utskottet ansåg då inte att det fanns någon anledning för riksdagen att frånga sitt tidigare ställningstagande. De nya reglerna hade varit i kraft knappt ett år, effekterna av socialtjänstreformen och lagen om vård av missbrukare skulle följas upp såväl av socialberedningen som inom socialdepartementet, och en översyn beträffande sjukpenning vid vistelse på institution pågick

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Socialförsäkrings-
förmåner till miss-
brukare*

Onsdagen den
23 november 1983

*Socialförsäkrings-
förmåner till miss-
brukare*

dessutom. Vi var då också övertygade om att om behov av nya regler skulle uppstå, skulle det komma till både regeringens och beredningens kännedom.

I betänkande 1983/84:7 behandlar vi återigen motioner med samma syfte.

De tidigare nämnda översynerna är inte helt klara. Utskottet vill avvakta dessa. Jag yrkar därför avslag på reservation nr 1 och bifall till utskottets hemställan på den punkten.

Frågan i reservation nr 2 är inte heller ny. Riksdagen har flera gånger avslagit förslag med samma innebörd. Antalet förtidspensioner till följd av missbruk sjunker, men utskottet säger ändå klart ifrån att det är angeläget att man genom kraftfulla rehabiliteringsåtgärder och andra åtgärder fortsätter att nedbringa antalet förtidspensioneringar av dessa skäl. Några särskilda åtgärder från riksdagens sida bedömer vi dock inte som nödvändiga.

De krav på åtgärder som anges i reservationen finns lagreglerade, bl. a. i socialtjänstlagen. Där finns klart fastslaget socialnämndens ansvar att hjälpa och stödja den enskilde i olika situationer i livet när han eller hon är i behov av sådant stöd. Vård och behandling regleras i denna lag, likaså samverkan med andra myndigheter. Detta gäller också de ideella organisationernas ställning.

Det gäller för oss att se till att socialtjänstlagens intentioner nås. Lagreglering av de önskade åtgärderna finns alltså redan, och den följs, som jag nämnde tidigare, fortlöpande av socialberedningen.

I försäkringskassorna pågår dessutom fortlöpande arbete med att förbättra rehabiliteringsinsatserna, bl. a. genom att man gör särskilda handlingsprogram.

I förra höstens debatt sade Nils Carlshamre att han var medveten om att antalet förtidspensioner sjunker, men att det ändå krävs åtgärder. Trots detta skriver moderaterna i sin motion i januari 1983 att pensioneringen synes ha fått ökad omfattning.

Utskottet påpekar än en gång att antalet pensioneringar fortsätter att sjunka men att det ändå är viktigt att kraftfulla rehabiliteringsåtgärder sätts in.

Några särskilda åtgärder från riksdagens sida bedömer vi inte som nödvändiga, eftersom ju också den frågan rymms inom ramen för socialberedningens arbete, när man nu gör en genomgång av missbruksvården.

Jag yrkar därför avslag också på reservation nr 2 och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 54 RUNE TORWALD (c):

Fru talman! Inger Josefsson och jag motionerade i våras angående möjligheten för socialnämnden att uppbära sjukpenning för personer som missbrukar alkohol och narkotika. Då utskottsmajoriteten avstyrkt motionen vill jag här återge bakgrunden till och motiven för vår motion och våra motionsförslag.

Genom beslut av riksdagen den 15 december 1981 antogs bl. a. Lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). I samband därmed upphävdes från den 1 januari 1982 18 § 3 kap. Lag om allmän försäkring. Detta innebär att

socialnämnderna inte längre hos allmän försäkringskassa kan ansöka om att sjukpenning, vid uppenbara fall av misskötsamhet, skall utbetalas till socialnämnden. Vi motionärer finner det stötande att missbrukare kan förbruka hela sin sjukpenning på inköp av alkohol och narkotika, medan socialvården får svara för bostadskostnader och uppehälle.

Det bör observeras att den som varit intagen för vård med stöd av LVM i många fall kommer att kunna lämna vårdinrättningen med betydande belopp ihopsparat sjukpenning. Det är otillfredsställande att man vid uppenbara och återkommande fall av missbruk inte skall kunna omhänderta och förvalta sjukpenning till det bästa för en missbrukare. Det allra viktigaste är att en sådan möjlighet i många fall är till avgjord fördel – för att inte säga en förutsättning – för en missbrukares rehabilitering.

Även i situationer där missbrukare vårdas på frivillig institution bör socialnämnden, efter beslut av allmän försäkringskassa, kunna erhålla rätten att uppbära och förvalta sjukpenning. Eftersom många sjukskrivna under vistelse på vårdinrättning kommer att kunna ha tillgång till betydande belopp, kan det i fall där vårdtagaren saknar insikt om sin situation medföra svårigheter att kunna genomföra vården.

Genom riksdagsbeslut den 15 december 1981 borttogs också möjligheten i 16 kap. 12 § lagen om allmän försäkring för socialnämnden att ansöka hos försäkringskassan om att utbetalande av pension för missbrukare av beroendeframkallande medel skulle kunna ske till socialnämnden.

Försäkringskassan har inte alltid kunskap om huruvida en försäkrad missbrukar alkohol eller narkotika i en sådan omfattning att han därigenom saknar förmåga att själv förvalta sin pension. För att möjlighet till ingripande skall bli meningsfull, bör ansökningsförfarandet återinföras, så att socialnämnden vid fall av missbruk av alkohol och narkotika i uppenbara fall skall kunna ta initiativ för att pensionen skall utbetalas till socialnämnden.

Mot denna bakgrund anser vi motionärer att det är angeläget att snarast återskapa möjligheten för socialnämnderna att med stöd av lagstiftning kunna omhänderta och förvalta missbrukares sjukpenning, då detta bedöms väsentligt för att söka åstadkomma en nödvändig rehabilitering av vederbörande. Likaså bör ansökningsförfarandet när det gäller rätten att uppbära pension återinföras.

Utskottsmajoriteten har, som vanligt, sagt att det gått för kort tid för att man skall kunna göra några ändringar. Man har för liten erfarenhet.

Samma motivering använde socialdemokraterna i trafikutskottet när de sade att de inte kunde tänka sig att införa körkort för tung motorcykel utan avvisade det kravet. Nu tycks dess bättre det ansvariga statsrådet ha tänkt om i det fallet, och det blir därför en ganska unik situation nästa vecka, när vi skall ta ställning till centerns motion om införande av körkort för tung motorcykel.

Förhoppningsvis finner det ansvariga statsrådet även i detta fall att priset – i form av missad rehabilitering av missbrukare – är så högt att man inte kan låta det ena året efter det andra förflyta innan man vågar göra någon förändring.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Socialförsäkrings- förmåner till miss- brukare

Fru talman! Då moderaterna i reservation 1 till socialförsäkringsutskottets betänkande 1983/84:7 ställt sig bakom kraven i vår motion, kommer jag att i omröstningen stödja denna reservation.

Anf. 55 ALLAN ÅKERLIND (m):

Fru talman! Låt mig bara säga några ord med anledning av det Lena Öhrsvik anförde om att Nils Carlshamre förra året hade sagt att förtidspensioneringarna har en tendens att minska men att vi i vår moderata motion i år har skrivit att förtidspensioneringarna ökar.

Vad som står i den moderata motionen i år är att förtidspensionering också av ganska unga missbrukare synes ha fått ökad omfattning. Det gäller alltså de ganska unga grupperna, inte hela kollektivet. Det allvarliga är alltså att förtidspensioneringen ökat bland de yngsta åldersgrupperna, som rimligen borde ha ett långt liv framför sig.

Anf. 56 LENA ÖHRSVIK (s):

Fru talman! Jag kan instämma i vad Allan Åkerlind senast sade, nämligen att det är allvarligt när man pensionerar unga människor – och det gäller oavsett orsaken. Vi skall väl gemensamt kunna arbeta för en förändring på den punkten, men jag tror inte att vi behöver några lagregler för att klara detta arbete. Våldigt mycket är redan på gång, som jag tidigare nämnt.

Jag vill rätta till den uppgift som Rune Torwald lämnade. Han sade att man i samband med att LVM infördes tog bort möjligheterna att betala ut pension till någon annan än pensionären. Man gjorde inte det, utan man tog bort möjligheten för socialnämnden att ansöka om sådan utbetalning – men försäkringskassan kan fortsätta att besluta om att betala ut till annan person. Vi vidgade den allmänna regeln till att också gälla narkotikamissbrukare, och samtidigt förtydligades regeln. Det Rune Torwald här sade var alltså en direkt felaktighet.

Jag frågar mig vad det är man vill uppnå med sina förslag att samtliga socialförsäkringsförmåner skall utbetalas till socialnämnden. Socialnämnden har ju ingen laglig möjlighet att i sin tur innehålla dessa pengar. De är den enskildes egendom; det finns ingen laglig möjlighet att vägra att betala ut dem, om den enskilde så begär. Det måste då vara bättre att göra som man har gjort på de flesta håll – träffa frivilliga överenskommelser om hur man skall hantera detta. Är man överens om sakerna brukar det fungera mycket bättre.

Sedan säger Rune Torwald att vi alltid hänvisar till att det har gått för kort tid. Vi hade sagt det i höstas när detta diskuterades. Vad jag sade nu var att socialberedningen har ett direkt uppdrag att följa de här frågorna och komma med ett förslag. Det är väl kanske ändå en annan motivering.

Anf. 57 RUNE TORWALD (c):

Fru talman! Lena Öhrsvik frågar vad vi motionärer egentligen avser. Ja, vad vi framför allt avser är att minska de risker som har visat sig finnas att missbrukare använder hela sjukpenningen till konsumtion av droger –

alkohol eller narkotika. I efterhand får sedan sociala myndigheter gå in och betala hyran – man kan ju inte låta vederbörande stå utan bostad.

Vad som händer om företrädare för socialnämnden får kvittera ut sjukpenning och annat är givetvis att de ser till att pengarna i första hand går till hyra och liknande – då blir åtminstone restposten för drogkonsumtion lägre än med nuvarande förfaringssätt.

Låt mig till sist bara säga: Kom ihåg det gamla ordspråket "Medan gräset växer dör kon". Ju längre ni väntar med de här nödvändiga ändringarna, desto flera missbrukare kommer att gå under.

Anf. 58 LENA ÖHRSVIK (s):

Fru talman! Om det hade funnits stora behov av några nya regler på det här området hade det – det är jag övertygad om – kommit till utskottets kännedom, till regeringens kännedom och till socialberedningens kännedom. Jag har varit i kontakt med socialberedningens kansli, och man har där inte fått in några krav som gäller just detta område. Därför tycker jag att vi gott kan avvakta den uppföljning som man där håller på med.

Anf. 59 RUNE TORWALD (c):

Fru talman! Låt mig bara uttrycka min förvåning, om det är som Lena Öhrsvik säger. Jag har i alla fall, trots att jag inte sysslar med dessa frågor, från flera håll i såväl Göteborg som andra kommuner fått underrättelse om att man känner förtvivlan över att man har berövats denna möjlighet att påskynda rehabiliteringen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 4

Utskottets hemställan bifölles.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 6

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 2 (bil till handikappad)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering bifölles med 299 röster mot 17 för bifall till utskottets hemställan med godkännande av den i reservationen av Margó Ingvardsson anförda motiveringen.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 7

Mom. 1 (förvaltning av missbrukares socialförsäkringsförmåner)

Utskottets hemställan bifölles med 224 röster mot 91 för reservation 1 av Nils Carlshamre m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Socialförsäkrings-
förmåner till miss-
brukare*

Mom. 2 (förtidspensionering av missbrukare)

Utskottets hemställan bifölls med 230 röster mot 84 för reservation 2 av Nils Carlshamre m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

12 § Föredrogs

socialutskottets betänkanden

1983/84:6 om utbyggnad av vissa medicinska verksamhetsområden, m. m.
och

1983/84:9 om vissa läkemedelsfrågor.

Anf. 60 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Socialutskottets betänkanden 6 och 9 kommer att behandlas i tur och ordning. Voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas alltså socialutskottets betänkande 6 om utbyggnad av vissa medicinska verksamhetsområden, m. m.

Personalförstärkningar inom långtids- och hemsjukvården

Anf. 61 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Fru talman! Under många år har sjukvårdshuvudmännen haft svårt att rekrytera utbildad sjukvårdspersonal. Under 1970-talet, när landstingen fortfarande hade relativt gott om pengar, anfördes bristen på utbildad personal som hinder för att bygga ut vården efter behov. Vi som var med i landstingens verksamhet på 1970-talet kommer ihåg att på alla sammankomster där landstingen träffades – Landstingsförbundets kongress osv. – var det en återkommande, viktig diskussionspunkt, hur landstingen i framtiden skulle trygga behovet av utbildad personal. Ingen kunde då ana att arbetsmarknadsläget för sjukvårdspersonal skulle ändras så drastiskt.

I september gick 6 800 sjukvårdsbiträden arbetslösa. Undersköterskorna som saknade arbete var 600, och det fanns 540 arbetslösa sjuksköterskor. Det är en situation som ingen inom landstingsvärlden kunde föreställa sig på 1970-talet.

Mot den här bakgrunden med det ändrade arbetsmarknadsläget för sjukvårdspersonal och med hänsyn till de arbetsförhållanden som råder för personalen inom långtidssjukvården och för de anhöriga i hemsjukvården har vpk i en motion hemställt att riksdagen skall uttala, att det är angeläget att genomföra personalförstärkningar inom hemsjukvården och långtids-sjukvården, eftersom vi nu är i den unika situationen att vi har tillräckligt med utbildad sjukvårdspersonal. Men vår motion avstyrks av utskottet med motiveringen att långtids- och hemsjukvården redan är ett av sjukvårdshuvudmännen prioriterat område och att ett uttalande av riksdagen enligt utskottets mening inte skulle påskynda utvecklingen. Utskottet framhåller också att personal- och utbildningsplanering utgör en av huvuduppgifterna i det fortsatta arbetet i HS 90-projektet. Det är alltså motiven till att vår motion avstyrks.

Men vad som står i papper och i landstingens planer stämmer inte alltid överens med verkligheten, och i det fallet måste det ändå vara verkligheten som skall bestämma hur handlingslinjen skall vara. Om vi ser på hur det förhåller sig, kan vi märka att i tio län anger landstingen att man har kommit i gång med ett förändringsarbete för att utveckla sjukvården i hemmet. Det sägs inte mycket om på vilken nivå man befinner sig, men man har kommit i gång med arbetet. Fem län har knappast kommit i gång alls, och beträffande nio län är det svårt att klassificera var de hör hemma i det här utvecklingsarbetet. De har delvis kommit i gång, delvis inte.

Det finns flera sjukvårdshuvudmän som på grund av organisationsförändringar inte har kunnat lämna några uppgifter om hur de har tänkt sig hemsjukvården i den senaste ekonomiska långtidsplaneringen för landsting och kommuner. Men en preliminär sammanställning av uppgifter från landstingen visar att man skall ha en låg utbyggnadstakt för perioden från 1984 framåt; 0,5 % är beräkningen för resten av planeringsperioden.

F. n. vårdas 23 000 patienter av anhöriga inom hemsjukvården, och hälften av vårdarna är över 60 år. Hälften av 23 000 vårdare är alltså över 60 år. 40 % av hemsjukvårdarna utför en ständig tillsyn dygnet runt. 60 % av anhörigvårdarna vårdar sina patienter mer än 15 timmar per dygn. Så ser alltså situationen ut för dem som arbetar med anhörigvården.

Spri har gjort undersökningar om anhörigvårdarnas situation. Dessa undersökningar visar att informations- och utbildningsinsatserna för anhörigvårdarna i många landsting är alltför sporadiska eller bristfälliga. Enligt den planerade utvecklingen inom långtidssjukvården skall landstingens platser inom långtidssjukvården ökas från nuvarande 49 000 till 55 000 vid utgången av 1987. Det begränsade ekonomiska utrymmet för landstingen leder dock till att planerna sannolikt inte kommer att kunna förverkligas. Det är den s. k. anhörigvårdskommittén som gör denna bedömning. Men man vill inte göra någon bedömning om hur stora nedskärningarna enligt tidigare planer kommer att bli.

Vi har en ändrad befolkningssammansättning, med ett stort antal äldre. När utökningen av långtidssjukvården uteblir måste den kompenseras på annat sätt. Kvar står då hemsjukvården. Det finns en stor risk att hemsjukvården i det nuvarande ekonomiska läget kommer att bli vad den varit tidigare, dvs. helt beroende av att kvinnor stannar hemma och vårdar sina sjuka anhöriga. Det är en mycket farlig utveckling, som vi på alla sätt måste arbeta emot.

I dessa tider av dubbla budskap till landstingen – dels skall man spara och hålla tillbaka volymökningen, dels ger riksdag och regering landstingen ett utvidgat hälsoansvar enligt den nya hälso- och sjukvårdslagen – vore det klargörande för landstingen om riksdagen gjorde ett uttalande, att den nu uppkomna situationen med god tillgång till utbildad sjukvårdspersonal skall utnyttjas för att förbättra hemsjukvården och långtidssjukvården.

Jag yrkar bifall till vpk:s reservation, som innebär ett bifall till motion 733 av Inga Lantz.

Onsdagen den
23 november 1983

*Personalförstärk-
ningar inom lång-
tids- och hemsjuk-
vården*

Anf. 62 LILLY BERGANDER (s):

Fru talman! Även utskottsmajoriteten anser att det är angeläget med en förstärkning inom hemsjukvården. Men till skillnad från vpk konstaterar vi att sjukvården är ett prioriterat område. Vi vet att sjukvårdshuvudmännen nu är inne i ett utvecklingsarbete, som syftar till att så långt det är möjligt låta äldre människor få vård i sina hem. Ett utvecklingsarbete sker också i samverkan med kommunernas hemtjänst. Det viktiga är ju att tillsammans ta ansvar för både sjukvårdssidan och omvårdnadssidan. Vi anser inte att samarbetet blir bättre om riksdagen gör ett uttalande.

När det gäller utbildningen av personal och planeringen är ett angeläget område i det fortsatta arbetet inom HS 90-projektet att man får en redovisning när det gäller efterfrågan på olika personalkategorier och att man kommer fram till förslag om åtgärder som underlättar rekryteringen på olika områden. Som jag sade tidigare är det inte enbart sjuvårdsfrågan som är aktuell, utan också omvårdnadssidan i mycket stor utsträckning.

Majoriteten i utskottet anser att det är tillfredsställande med det arbete som nu är på gång. Vi litar på att de olika landstingen och kommunerna kommer fram till för människorna bästa förslag.

Jag yrkar avslag på vpk-reservationen och bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 63 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Fru talman! Lilly Bergander anför här att hon inte tror att det skulle ha så stor verkan om riksdagen gör ett uttalande. Jag tycker att det är märkligt om riksdagens ledamöter på detta sätt underskattar sin egen verksamhet och sin egen betydelse. Andra må möjligtvis – kanske med fog ibland – ha den åsikten om oss. Jag tänker då på vissa beslut som riksdagen har fattat som aldrig har blivit verklighet. Men själva skall vi väl ändå utgå från att det har betydelse vad riksdagen säger.

När det gäller förstärkningar till hemsjukvården anser jag och vpk att ett riksdagsuttalande har en mycket stor betydelse. Även om landstingen och alla partier har varit eniga om att hemsjukvården och långtidssjukvården skall vara prioriterade områden, har de ekonomiska förutsättningarna i landstingen drastiskt förändrats sedan de planerna antogs. Vi bedömer att det är en uppenbar risk för att varken långtidssjukvården eller hemsjukvården kommer att få de resurser som behövs för att man skall kunna leva upp till målsättningarna i den nya hälso- och sjukvårdslagen.

För att förbättra hemsjukvården och de anhörigas situation är det av största vikt att man utökar den utbildade personalen. I över hälften av fallen inom hemsjukvården vårdas den anhöriga av en aldrig make eller maka. De har en mycket begränsad tillgång till sjukvårdskunnig personal. Möjligtvis kommer ibland distriktsköterskan hem och gör omläggningar osv. Vi vill ha ett annat förhållande, där det är utbildad personal som svarar för vården av den sjuke i hemmet. För att få ett stöd för dessa tankar är det mycket viktigt att riksdagen gör ett uttalande.

Anf. 64 LILLY BERGANDER (s):

Fru talman! Det är klart att jag i detta fall inte underskattar riksdagens ledamöter, men vi skall inte heller överskatta vår betydelse, eftersom det redan har beslutats att inriktningen på äldreomsorg och hemsjukvård skall gälla. Jag är dessutom medveten om att de landstingsansvariga, tillsammans med kommunerna, intensivt arbetar för att det också skall bli verklighet. Det har det blivit eller är på god väg att bli i vissa områden. I de övriga är det på gång. Jag tycker inte att riksdagens ledamöter skall uttala ett misstroende när det gäller just inriktningen på äldreomsorg och hemsjukvård.

Jag är mycket väl medveten om att det är många äldre människor som vårdar sina anhöriga. Det är just därför som det är så viktigt att landstingen och kommunerna kommer överens och går in och ger ett ordentligt stöd, inte bara med sjukvårdskunnig personal utan också med hemvårdskunnig personal – hemsjukvården är kanske ändå den största biten.

Anf. 65 MARGÓ INGWARDSSON (vpk):

Fru talman! Jag konstaterar att Lilly Bergander har en mer optimistisk syn på vad som kommer att hända med hemsjukvården än vad jag och vi inom vpk har.

Jag redovisade hur situationen är. Det är enbart tio landsting som har påbörjat ett utvecklingsarbete i enlighet med de riktlinjer som gäller för hemsjukvården. Man har alltså bara *påbörjat* arbetet. I vissa av dessa landsting pågår olika projekt. Fem landsting har inte påbörjat något utvecklingsarbete alls, och i nio landsting är det alltså fråga om mycket osäkra uppgifter.

Det är mot den bakgrunden som jag anser att det behövs ytterligare åtgärder för att få utvecklingen inom hemsjukvården att gå i den riktning vi från vpk anser vara den rätta, dvs. att hemsjukvården skall skötas av utbildad personal. Lilly Bergander och jag har alltså olika uppfattningar om landstingens möjligheter att i det ekonomiska läge som råder genomföra tidigare antagna planer.

Anf. 66 LILLY BERGANDER (s):

Fru talman! Jag vill absolut påstå att Margó Ingvardsson far med osanning när hon säger att vi inte menar att sjukvården skall handhas av sjukvårdskunnig personal. Jag har i mina tidigare inlägg poängterat just att personalen skall vara sjukvårdskunnig. Det finns emellertid också en mycket tyngre del, nämligen omvårdnaden, och det är där som anhöriga behöver avlastas.

Jag har kanske en litet mera optimistisk syn på dessa frågor än Margó Ingvardsson och vpk, eftersom jag själv har personliga kunskaper om dem och vet hur det fungerar. Jag litar, som sagt, på att både kommuner och landsting skall klara den här uppgiften.

Anf. 67 MARGÓ INGWARDSSON (vpk):

Fru talman! Jag vet inte om detta är rätta platsen att diskutera vem som har störst kunskaper om landstingens möjligheter att fullfölja planerna för

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Personalförstärk-
ningar inom lång-
tids- och hemsjuk-
vården*

Onsdagen den
23 november 1983

*Registreringen av
läkemedel*

hemsjukvården. Jag vill påstå att jag har vissa kunskaper, eftersom jag har drygt tio års erfarenhet som landstingsman och genom åren har sett hur man antar planer, som på grund av det ekonomiska läget inte kan fullföljas.

Omfattningen av långtidssjukvårdens utbyggnad i de planer vi har antagit har alltså halverats under de senaste åren. De planer vi har haft för utbyggnaden av hemsjukvården har inte heller kunnat fullföljas. Det är anledningen till att jag har en något mer pessimistisk syn på landstingens möjligheter att bygga ut hemsjukvården än vad Lilly Bergander har.

Anf. 68 LILLY BERGANDER (s):

Fru talman! Jag har mycket svårt att förstå att vi med ett riksdagsuttalande skulle skaffa större resurser till landstingen för att genomföra detta.

Anf. 69 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Fru talman! Jag menar inte heller att man på det sättet skaffar större resurser. Det kunde emellertid vara ett stöd för de landsting och de landstingsledamöter som, trots bristande resurser, vill bygga ut hemsjukvården i enlighet med de intentioner som alla partier tidigare har varit överens om.

Anf. 70 LILLY BERGANDER (s):

Fru talman! Jag är övertygad om att eftersom detta är ett prioriterat område kommer i varje fall mina partivänner i de olika landstingsgrupperna och inte minst i de kommunala församlingarna att driva frågorna i den här riktningen.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter behandlingen av socialutskottets betänkande 9.)

Anf. 71 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera socialutskottets betänkande 9 om vissa läkemedelsfrågor.

Registreringen av läkemedel

Anf. 72 INGA LANTZ (vpk):

Fru talman! Vänsterpartiet kommunisterna har många gånger tidigare i motioner och i debatter tagit upp frågan om läkemedelsindustrins förstatligande – överförande av den i samhällets ägo. Vi har också föreslagit skärpta regler för marknadsföring, för kontroll och distribution.

Det som driver läkemedelsindustrin är inte samhällsengagemang eller någon form av idealitet, utan vad som driver läkemedelsindustrins verksamhet är möjligheterna till största möjliga vinst. Läkemedelsföretagen är också mycket lukrativa – mycket vinstgivande. Ett läkemedel säljs som vilken annan vara som helst, så länge det går att sälja med vinst och så länge det är

tillåtet. Det tycker vi är fel.

I dag gäller debatten information om och registrering av läkemedel.

Kontrollen över läkemedlen är enligt vår mening otillräcklig. Det finns många internationella exempel som visar hur farliga, verkningslösa och onödiga läkemedel gått att prångla ut tack vare en effektiv marknadsföring och en dålig eller förljugen information om preparaten. Också i Sverige finns det onödiga läkemedel, som det kostat mycket att få fram genom forskning och marknadsföring. Man har gjort en genomgång av våra s. k. normalmediciner, som är ungefär 1 700 till antalet. Det har visat sig att av dessa är 300 helt verkningslösa. De 300 verkningslösa medicinerna har hamnat "under strecket" i den s. k. läkemedelsboken.

I en nyligen utkommen bok – Läkemedelsfrågan i Norden – i ljuset av psykofarmakakontrollen, utgiven av Prisma – föreslår forskarna en del självklara åtgärder. Vpk har sedan länge argumenterat för just dessa åtgärder, och jag vill citera den sammanställning som gjorts av forskarnas förslag:

"Minska läkemedelssortimentet

Bort med kombinationspreparaten

Avregistrera vetenskapligt obsoleta läkemedel

Behovspröva nya preparat

Minska antalet dispenser

Högre vetenskapliga krav på kliniska provningar

Producentoberoende bipacksedlar och annan information

Slopa fantasinamnen och inför generiska beteckningar

Sanera marknadsföringsmetoderna

Gör försäljningssiffror och data om kliniska provningar offentliga

Registrera läkemedelsindustrins uppdrag till offentliganställda läkare

Inför striktare regler för särskilt psykofarmakaförskrivning".

I socialutskottets betänkande nr 9 har vpk en reservation och ett särskilt yttrande. Reservationen rör registreringen av läkemedel. Vi anser att läkemedlen bör omprövas kontinuerligt i större utsträckning än som görs i dag. Dokumentation om biverkningar och effekter av läkemedel skall enligt vår mening ligga till grund för en sådan omprövning. Den möjlighet till omprövning som finns i dag är helt otillräcklig. Man kan återkalla en registrering, men vpk menar att alla läkemedel bör omprövas. En kommitté skall nu se över läkemedelslagstiftningen. Kommittén skall tydligen också överväga om det behövs någon form av behovsprövning i registreringsärendena. Men det är något helt annat än vad vpk är ute efter. Vi vill ompröva alla läkemedel. Att en behovsprövning som sådan dessutom är nödvändig är jag övertygad om.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till reservationen.

När det sedan gäller frågan om läkemedelsinformation framgår det att kommittén bl. a. skall se över denna och också utvärdera läkemedelsrådets verksamhet. Jag hoppas att kommittén kommer fram till att all läkemedelsinformation bör övertas av samhället. Det är f. ö. en självklarhet att informationen inte skall utgå från att man vill uppnå största möjliga

försäljning av ett visst preparat utan från att en sjuk människa behöver ett bra läkemedel.

Anf. 73 KJELL NILSSON (s):

Fru talman! I nu föreliggande betänkande från socialutskottet behandlas vissa läkemedelsfrågor. Det är inga nya frågor som tas upp i betänkandet; vi har behandlat dem här i riksdagen vid tre olika tillfällen tidigare. En reservation är fogad till betänkandet. Den gäller, som Inga Lantz nämnde, omprövning och behovsprövning av läkemedelsregistreringar.

År 1979 skedde en förändring i läkemedelsförordningen, som innebar ökade möjligheter för myndigheterna att återkalla registrering av läkemedel. Vid tidigare riksdagsbehandlingsfrågor av den fråga som nu åter tas upp har riksdagen ansett möjligheten att återkalla registreringen av ett läkemedel vara till fyllest för att se till att olämpliga läkemedel inte längre existerar på den svenska marknaden. Av den anledningen har riksdagen alltså avslagit framställningar om ytterligare åtgärder.

Nu har situationen blivit en annan genom att kommittén för översyn av läkemedelslagstiftningen har tillsatts. Den skall se över hela läkemedelslagstiftningen, och i direktiven står, som utskottet ser det, klart angivet att frågor om behovsprövning och omprövning av läkemedel skall tas upp till behandling i kommittén. Utskottet delar inte Inga Lantz uppfattning att alla läkemedel måste omprövas. Den bedömningen måste göras av dem som har att se över vilka läkemedel som skall omprövas och vilka som skall vara kvar. Reservanten anser inte att det i direktiven för utredningsuppdraget tillräckligt klart anges i vilken utsträckning som kommittén skall titta på de här omprövningsfrågorna. Utskottsmajoriteten delar inte reservantens uppfattning.

Fru talman! Jag yrkar bifall till socialutskottets hemställan i dess betänkande 1983/84:9 och avslag på reservationen.

Anf. 74 INGA LANTZ (vpk):

Fru talman! Kjell Nilsson sade att det nu finns större möjligheter att återkalla registreringen av ett läkemedel. Det är visserligen sant, men det är i alla fall helt otillräckligt enligt vårt sätt att se. En dokumentation om bra effekter och en dokumentation om dåliga effekter, biverkningar, av ett preparat måste tas med vid en omprövning. Vi menar att omprövning skall göras kontinuerligt.

Kjell Nilsson säger också att man av direktiven till den nu tillsatta läkemedelskommittén kan utläsa att kommittén skall titta just på den här frågan, men det kan man faktiskt inte få ut av direktiven. Vad kommittén enligt direktiven skall titta på är nyregistrering och behov av nyregistrering av läkemedel. Det är inte samma sak som vi menar. Vi menar att man måste ha en starkare kontroll över läkemedel.

Sedan skulle jag vilja ställa en annan fråga till Kjell Nilsson. Var står socialdemokraterna nu för tiden när det gäller förstatligandet av läkemedelsindustrin? 1975 års socialdemokratiska kongress gjorde ett uttalande om att

"i samhällets regi sammanföra den svenska läkemedelsindustrins verksamhet". Efter tre år, vid 1978 års kongress, tvekade man i den här frågan och sade att man på sikt kunde tänka sig ett förstatligande av läkemedelsindustrin och att det behövs utredningar i den här frågan.

Detta är en gammal fråga som ständigt återkommit till riksdagen. Det sade också Kjell Nilsson i sitt anförande. Jag skulle vilja veta om och i så fall när socialdemokraterna tänker förstatliga läkemedelsindustrin.

Anf. 75 KJELL NILSSON (s):

Fru talman! Jag skall hålla mig till det som betänkandet handlar om. Inga Lantz tycker inte att det av direktiven till kommittén framgår att den skall ta upp de här frågorna. I direktiven står emellertid att läsa: Även förutsättningar för att avregistrera ett läkemedel bör ses över. – Utskottsmajoriteten tycker att detta är klart uttryckt.

Anf. 76 INGA LANTZ (vpk):

Fru talman! Jag konstaterar att Kjell Nilsson inte svarar på min fråga om socialdemokraterna vill förstatliga läkemedelsindustrin. Är det kanske så att han inte kan svara på den frågan?

Anf. 77 KJELL NILSSON (s):

Fru talman! Jag svarar på det som har med detta betänkande att göra.

Överläggningen var härmed avslutad.

Socialutskottets betänkande 6

Mom. 1 (personalförstärkningar inom långtids- och hemsjukvården)

Utskottets hemställan bifölls med 290 röster mot 16 för reservationen av Inga Lantz.

Mom. 2 och 3

Utskottets hemställan bifölls.

Socialutskottets betänkande 9

Mom. 1–4

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 5 (omprövning av läkemedelsregistrering)

Utskottets hemställan bifölls med 289 röster mot 16 för reservationen av Inga Lantz.

13 § Föredrogs

Socialutskottets betänkande

1983/84:7 Tandvård för de äldre

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Registreringen av
läkemedel*

Onsdagen den
23 november 1983

Föredrogs socialutskottets betänkande 1983/84:8 om kost och hälsa.

Kost och hälsa

Anf. 78 MARGARETA WINBERG (s):

Fru talman! Rubriken på det betänkande som vi nu snart skall besluta om är "Kost och hälsa". Det är en här i kammaren sällan debatterad fråga, och eftersom utskottet är enigt lär det inte heller i dag bli någon debatt, men det finns, enligt min mening, anledning att lyfta fram frågan genom att inte låta ärendet passera alldeles tyst.

Analyserar man begreppet hälsa, finner man ju att vi inte alls är överens. Många av oss, men inte alla, anser att hälsa mera är en social än en medicinsk företeelse. Många av oss inser vad uteblivna eller genomförda insatser av samhället betyder för en dålig eller en god hälsa. Trots detta fortsätter vi att handla enligt det dominerande budskapet att hälsa förmedlas av hälso- och sjukvård, och då främst av läkare och andra medicinskt kunniga.

Om vi ett ögonblick släpper den tron, finner vi att historien uppvisar mycket få exempel på att medicinen har varit av avgörande betydelse när det gällt stora hälsoförändringar i samhället, t. ex. nedgången i fråga om de stora infektionssjukdomarna, där sociala förbättringar har betytt mer än användandet av bakteriedödande medel och vaccinationer för att minska dödligheten.

Andra data talar för att sociala förhållanden kan betyda mer för hälsan än biologiska. Kvinnor lever längre än män, och detta kan förklaras genom att männens livslängdssiffror dras ner av dödsfall i medelåldern på grund av olyckor som har med stress och exempelvis för hög konsumtion av alkohol och tobak att göra. Det är således frågor som har mer med livsstil och sociala relationer att göra än med någon biologisk-medicinsk faktor.

I denna livsstilsdiskussion kommer frågan om kostens betydelse in, och det jag tänkte belysa här är *sambandet mellan cancer och kost*.

Frågan som många ställer sig är om vi måste ha så mycket cancer som vi har. Av de människor som lever i Sverige i dag kommer drygt var fjärde att få en cancersjukdom under sin livstid. Måste det vara så? Om vi skall kunna förebygga cancer måste vi veta mer om dess orsaker. Den kunskapen får vi på två sätt, dels genom experimentella studier, dels genom epidemiologiska undersökningar. De sistnämnda kan inte ge oss en helhetsbild av orsakerna till cancersjukdomar men väl peka på vissa samband, och vi kan hitta faktorer som vi eventuellt kan påverka.

År 1958 startades cancerregistret, och det året registrerades 19 000 cancerfall. År 1973 var siffran 33 000. Ingen annan sjukdom har utvecklats så kraftigt. Redan 1964 uttalade man att de vanligaste tumörformerna är resultatet av vår allmänna livsstil och av vår miljö. År 1973 gjordes samma uttalande från en institution i Lyon där Sverige var medlem. Då sades det att så mycket som 70–90 % av alla tumörfall är miljörelaterade. När man tolkade det uttalandet gjorde man emellertid det stora misstaget att man antog att det som förorsakade sjukdomen var kemiska industriprodukter,

strålning från exempelvis kärnkraftverk, föroreningar från luft och vatten, saker som luktar illa eller dåliga saker som man såg. Men det var inte detta som uttalandet gällde. I stället avsågs t. ex. tobaksbruk, tidpunkten när en kvinna får barn, förhållandet om hon ammar, mun- och kroppshygien samt diet.

För fem år sedan fastslog en amerikansk forskare att hälften av all cancer hos kvinnor och en tredjedel hos männen har samband med just dieten. Anledningen är att kosten kan påverka incidenterna av cancer på så många olika sätt. Den kan påverka i kosten. Den kan uppkomma när vi bereder kosten. Den kan vara betingad av mängden och sammansättningen av kosten. De – främst amerikanska – undersökningar som finns i dag visar att mellan 35 och 50 % av all cancer har samband med dieten och ca 30 % med tobaksbruk. Vidare är 4 % yrkesframkallat, föroreningar svarar för ungefär 2 % och industriella produkter för 1 %.

Magsäckscancer, tjocktarmscancer, bröstcancer, livmodercancer, prostatacancer – alla dessa typer av cancer tycks vara korrelerade till dieten. Jag skall inte ta upp tid med att beskriva de undersökningar som ligger till grund för de slutsatser som främst amerikanska men också japanska forskare har kommit fram till. Den samlade kunskapen är emellertid inte fullständig, och dagsbilden är en förenklad bild av sanningen. Vad som behövs är ytterligare forskning också i vårt land. Man kan emellertid redan nu ställa sig frågan om de forskningsrön som redan finns kan utgöra grund för politiska ställningstaganden. Om de kan det får ett sådant beslut vittgående konsekvenser på andra områden. Vad det i så fall handlar om är att drastiskt skära ner konsumtionen av kött och fett till förmån för frukt och grönsaker. Det får konsekvenser för vår livsmedelsindustri, för vår jordbrukspolitik och annat. Frågan är om vi nu är beredda att göra det med tanke på den överskottssituation som är så besvärlig och som vi diskuterar så intensivt i dag. Motfrågan blir: Har vi råd att låta bli, har vi råd att låta var fjärde människa bli cancersjuk?

I motion 1310 påpekas att samhället faktiskt gör en hel del i dag för att förebygga cancer. Våra åtgärder är främst inriktade mot rökningen, där vi börjar bli framgångsrika. Men vi riktar oss också mot industriprodukter och kemiska hälsorisker. Det sistnämnda är viktigt, men i det stora sammanhanget en rätt obetydlig faktor, om man bortser från asbest, eftersom all cancer betingad av de här faktorerna sannolikt bara är skyldig till 5 % av alla våra cancersjukdomar.

Vad den här motionen menar är att vi måste få en rimlig avvägning när det gäller samhällets insatser, som tar viss hänsyn till olika tumörformer och till riskens storlek för hela befolkningen. Där förefaller det, om man skall uttrycka sig milt, vara en viss disproportion mellan 48 miljoner kring den yttre miljön, 400 miljoner till arbetsmiljöforskning och trots att ingen bestrider miljömedicinens huvudområde, kosten – med minst lika stort behov av forskning som de båda förstnämnda – existerar där ingen summa.

Det socialdemokratiska kvinnoförbundet diskuterar den här frågan ganska intensivt nu. Vi har en mötesserie runt om i landet där vi försöker skapa

den opinion som är så nödvändig för en förändrad syn på hälsobegreppet. Vi saknar emellertid den centrala instans som behövs för att ta fram fakta, sprida forskningsrön och förmedla kunskap till människorna. Vår förhoppning ligger nu, sedan vi läst utskottsbetänkandet, hos livsmedelskommittén. Vi hoppas och tror att man där kan ta ett samlat grepp över hela frågan, och vi förlitar oss på att livsmedelskommittén inser frågans betydelse och anammar motionens idéer om ett statligt organ för kostrådgivning.

Anf. 79 INGEMAR ELIASSON (fp):

Fru talman! Jag vill bara säga att jag delar Margareta Winbergs åsikt om att det är värt att uppmärksamma sambandet mellan kost och hälsa. Det faktum att utskottet är enigt i den här frågan skall inte ses som någon önskan från utskottets sida att avstå från debatt eller att sopa denna fråga under mattan. Tvärtom understryker vi vikten av forskning och information för att bättre klarlägga sambandet mellan vår föda och vår hälsa.

Man kan med glädje konstatera att intresset för sambandet mellan vad vi äter och hur vi mår ökar. Till viss del beror säkert det på ett antal larmrapporter som har kommit. Det är viktigt att informationen till allmänheten om de här sambanden sker seriöst. Alla rapporter har inte samma kvalitet när det gäller om slutsatserna är baserade på god forskning eller inte. Därför är det viktigt att man har något organ som hjälper till att både initiera forskning och att ha ansvar för informationen till allmänheten.

Jag tror emellertid inte att man skall överdriva vad myndigheterna kan göra på den här punkten. Alla erfarenheter om myndigheters information om vad folk bör äta och inte äta är inte så goda. Men jag tror att det livsmedelsverket och-socialstyrelsen har kommit överens om är ett steg i rätt riktning, nämligen att inrätta ett vetenskapligt råd som kan bedöma sådana här frågor obundet och med stor integritet.

Utskottet vill också understryka att informationen om vad som kommer fram bör intensifieras. Jag kan på den punkten dela Margareta Winbergs förhoppning att livsmedelspolitiska kommittén skall ta ett samlat grepp på dessa frågor. Men jag vill också understryka livsmedelsforskningsutredningens ansvar när det gäller att klarlägga behovet av forskningsutbildning på det här området. Utskottet har alltså samma åsikt som motionärerna om att det här området behöver belysas och att någon förbättring behöver ske när det gäller myndigheternas handhavande av frågorna, men vi har inte anledning att nu ta ställning till vilken organisatorisk form detta bör få.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1983/84:3 om statsmyndigheternas inlåning av konstverk (prop. 1982/83:98).

Anf. 80 INGRID SUNDBERG (m):

Fru talman! Hela ärendet började med att Leksands tingsrätt i början av 1970-talet framställde en fråga till domstolsverket angående statens ansvar för inlånade konstverk. I en skrivelse 1976 anhöll domstolsverket att finansdepartementet skulle meddela föreskrifter om statens inlåning av konst från icke statliga institutioner avseende bl. a. statens ansvar för den inlånade konsten.

Året innan skickade emellertid domstolsverket ut en skrivelse till 154 olika myndigheter för att få reda på omfattningen av verksamheten och värdet på inlånad konst. Av svaren till domstolsverket framgick inte bara att det är mycket vanligt med inlånad konst utan också att långgivare är både andra statliga myndigheter, stiftelser, enskilda konstnärer, dödsbon m. fl.

Budgetdepartementet utarbetade därefter en rapport, som också har remissbehandlats. Av vissa av de remissvaren kan utläsas hur stor vikt man på olika håll lägger vid den här typen av inlåning. En tingsrätt skriver nästan med förtvivlan att tingshuset skulle vara "naket" om inte den inlånade konsten hade funnits.

I rapporten finns också de föreskrifter utarbetade som i huvudsak återfinns i proposition 1982/83:98.

Vad säger då rapporten om ansvaret för inlånad konst, vilket var den ursprungliga frågan? I rapporten anför följande:

Vid lån bestäms parternas inbördes förhållanden rättsligen främst av vad de har kommit överens om eller av vad de annars måste antas ha avsett. Dessutom finns det regler i handelsbalken, vilka gäller när annat inte har avtalats mellan långgivaren och låntagaren.

Enligt dessa lagregler har låntagaren inte bara en rätt att nyttja de omhändertagna föremålen. Han har också en plikt att vårda dem med omsorg. Vårdplikten innebär skyldighet att löpande underhålla det lånade. Hur betungande detta underhåll blir beror bl. a. på föremålens beskaffenhet; ömtåliga saker kan naturligtvis fordra särskild tillsyn. Men om låntagaren inte vårdar en sak med omsorg, har långgivaren rätt att ta tillbaka den; han får då ett slags hävningsrätt på grund av kontraktsbrott. Och om bristande omsorg från låntagarens sida medför skada på det utlånade blir denne skadeståndsskyldig gentemot långgivaren.

Låntagarens ansvar för godset behandlas närmare i 11 kap. 1 § handelsbalken. Lagrummet lyder:

"Lånar man något av annan, dött eller kvickt; giv det åter så gott, som han det tog. Ej må lån missfaras." – Den lagen gäller än i dag.

Den citerade paragrafens ordalag yder visserligen närmast på ett strikt ansvar vid lån. Men i praxis anses även 12 kap. 2 § handelsbalken vara analogt tillämplig trots att sistnämnda lagregel närmast syftar på pantsättning

Onsdagen den
23 november 1983

*Statsmyndigheter-
nas inlåning av
konstverk*

Onsdagen den
23 november 1983

*Statsmyndigheter-
nas inlåning av
konstverk*

och deposition. Den lyder på följande sätt:

”Inlagsfä, och förtrott gods, bör man vårda som sitt eget. Missfares, eller förkommer det, av hans vangömmo, eller vållande; gælde fullt åter. Sker det av våda; vare saklös.”

Enligt denna bestämmelse är den som har hand om godset sålunda skyldig att ersätta skador som uppstår genom hans vållande eller oaktsamhet. Men han undgår ansvar för skador som har uppstått av våda, dvs. genom olyckshändelse.

Domstolsverket har i samband med att rapporten gått ut anfört följande: ”Genom rapporten klarläggs myndigheternas ansvar för inlånad konst. Den ovisshet som tidigare rått i detta hänseende har alltså undanröjts. Därmed har syftet med domstolsverkets framställning till dåvarande finansdepartementet blivit tillgodosett.” Därmed skulle alltså frågan kunna vara avslutad.

Rapporten från budgetdepartementet gick emellertid ett steg längre. Man tog upp frågan om de statliga myndigheternas befogenhet att låna in konst. Regeringsformen 9 kap. 10 § första stycket säger nämligen att regeringen inte utan riksdagens bemyndigande får ”taga upp lån eller i övrigt ikläda staten ekonomisk förpliktelse”. Detta gäller då också alla statliga myndigheter.

Frågan blir då: När en statlig myndighet lånar in t. ex. ett konstföremål utan att skriva sig fri från allt ansvar, innebär det – med hänsyn till skyldigheten att ersätta ägaren för den skada som under länetiden kan uppstå på föremålet – att myndigheten därmed skall anses ”ikläda staten ekonomisk förpliktelse”?

Slutsatsen blir i rapporten att det anses nödvändigt att inhämta ett bemyndigande av riksdagen för att regeringen eller de myndigheter som lyder under regeringen skall ha rätt att låna konst som finns i annan än statlig ägo.

Denna föreskrift i regeringsformen säger dock ingenting om det civilrättsliga ansvaret, vilket var det problem som låg till grund för domstolsverkets ursprungliga skrivelse.

Domstolsverket anför nu i sin remisskrivelse på rapporten också att man inte finner åsikten att inlåning av konst skulle lyda under regeringsformens 9 kap. 10 § invändningsfri. Verket säger rent ut att i regeringsformens 9 kap. avhandlas frågor som rör finansmakten. Lån av enskilda tavlor med därav eventuellt följande skadeståndsskyldighet har enligt domstolsverkets mening inte den dignitet som avses med begreppet finansmakt, som det bör förstås i regeringsformen. Detta säger domstolsverket.

De borgerliga reservanternas till kulturutskottets betänkande nr 3 delar denna uppfattning. I och med att ansvarsfrågan blivit klarlagd i departementspromemorian bör utlåningen kunna få fortgå som den hittills gjorts, och någon författningsreglering behövs inte. En sådan innebär bara en ny onödig byråkrati och kommer dessutom att för många myndigheter skapa ovisshet om vad man skall göra med den inlånade konst man redan har och där långivaren icke kan räknas in i den begränsade krets som i propositionen föreslås bli den enda från vilken myndigheter äger rätt att låna in konst.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservationen vid det betänkande som nu behandlas.

Anf. 81 LARS-INGVAR SÖRENSON (s):

Fru talman! Konst har genom inlån och på annat sätt sedan länge prytt offentliga lokaler och arbetsplatser vid statliga myndigheter. Det är ett trevligt och bra inslag i vårt offentliga liv. Vi hoppas väl alla att det skall fortsätta – till glädje för allmänheten, i vilken vi alla ingår, och för alla dem som arbetar på de här arbetsplatserna. Nu har det emellertid blivit en liten fnurra på tråden.

Inemot mitten av 1970-talet vänder sig, precis som Ingrid Sundberg sade, en tingsrätt till domstolsverket för att få besked i en tvistefråga om ansvarighet för inlånad konst. Det kan gälla plikter för lånaren och ansvar vid stöld eller skador. Man upptäcker då att frågan om sådana saker ligger oreglerad.

I februari 1976 vänder sig domstolsverket till regeringen och begär föreskrifter, och så rullar en utredning i gång. Ärendet bereds i budgetdepartementet, som i december 1981 kommer in med en rapport, Konst i statliga verk.

I rapporten begär departementet att regeringen skall förelägga riksdagen förslag till föreskrifter och regleringar av konstlån inom statliga myndigheter genom en proposition härom. Departementet bedömer det så att det egentligen fordras medgivande från riksdagen för att regeringen eller de myndigheter som lyder under regeringen skall ha rätt att låna konst. Det finns också oklarheter om ansvarigheter som behöver regleras, tycker man i rapporten.

Nu är det riktigt att man inte skall reglera i onödan. Civildepartementet har bl. a. till uppgift att medverka i en avbyråkratiseringsprocess, som sannerligen kommer att behöva drivas hårt framöver med tanke på samhällets alltmer markerade sammansatthet.

I gammal tid var det tydligen enklare både att skriva en rak svenska i lagtexter och att tolka dem. Det fick vi alldeles nyss höra av Ingrid Sundberg. Jag tycker om de gamla texterna. Det vore bra om vi kunde reglera samhället så enkelt och rakt också i fortsättningen.

Fullt så enkelt blir det kanske aldrig mer möjligt att skriva lagtexter. Men i propositionen 1982/83:98 sammanfattar ändå civilminister Bo Holmberg på ett föredömligt sätt i femton punkter vad som behövs för att reglera en inte helt enkel fråga om inlånning och inlåningens avgränsning, om behörighet att låna samt om ansvarskompetens. Propositionen följer i allt väsentligt de förslag som budgetdepartementet ställer i sin rapport 1981, vilket budgetdepartementet också begärde att man skulle göra.

Vi godtar alltså, Ingrid Sundberg, den tolkning som budgetdepartementet gjorde, även om det den gången var en borgerlig budgetminister. Ingen i den församling där detta beslut fattades, dvs. i kulturutskottet, tyckte under behandlingen av ärendet att denna fråga hade en sådan tyngd att vi skulle gå till konstitutionsutskottet, som egentligen är den enda instans som kan göra

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Statsmyndigheter-
nas inlåning av
konstverk*

riksdagens tolkning. Vi godtog budgetdepartementets tolkning och uppfyllde de krav som departementspromemorian ställde på oss.

Kulturutskottet gick förslagsställaren till handa. Kulturutskottets majoritet har nu biträtt propositionen. Utformningen av de enkla lagreglerna har i några sammanhang t. o. m. gått längre än budgetministern föreslår i sin promemoria. Detta är bra tycker utskottsmajoriteten, som också tillstyrker propositionen i dess helhet.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 82 INGRID SUNDBERG (m):

Fru talman! Lars-Ingvar Sörenson och jag har samma uppfattning om tillvägagångssättet när detta lagförslag kom till. Vi är också ense om att regeringen har gått längre än domstolsverket från början avsåg med sin fråga till dåvarande finansdepartementet.

Att regeringen har gått längre är naturligtvis ett tecken på att man ökar byråkratiseringen i ett fall där det inte varit nödvändigt. Jag kan tänka mig att också inom civildepartementet skulle kunna uppstå frågan huruvida man skall räkna in denna befogenhet i regeringsformen 9 kap. 10 § eller om man inte skall göra det.

Jag blev ganska glad att höra Lars-Ingvar Sörensons synpunkt att denna sak egentligen borde vara en fråga för konstitutionsutskottet. Jag kan inte tänka mig annat än att även departementet kan börja tvivla på om man verkligen skall räkna in denna befogenhet när man formulerar förordningarna. Nu föreligger i alla fall ett förslag. Den borgerliga minoriteten i utskottet har föreslagit en annan lydelse, som innebär att man avstår från denna lagreglering när det gäller inlåning av konst.

Fru talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Anf. 83 LARS-INGVAR SÖRENSEN (s):

Fru talman! De förenklingar som departementschefen nu föreslår finns ganska tydligt angivna i de femton punkterna. I punkt 9 t. ex. säger departementschefen: "För min del vill jag inte förordna någon central prövning av lånen ens i sådana fall där det är fråga om särskilt dyrbara verk."

På visst sätt kan man naturligtvis få stöd hos olika organ, när man är osäker om hur man skall gå till väga, t. ex. hos statens konstråd. Men, säger departementschefen, "avgörandet i frågan bör således ligga på myndigheterna själva, också när det gäller konst till större värden". Departementschefen förenklar alltså i förhållande till den ursprungliga promemorian och säger att detta bör verken kunna klara själva. Det behövs inte någon särskild överprövning eller särskild tolkning. Departementschefen skriver:

"I linje med den inställning som jag förut har redovisat förordar jag därför att ett sådant generellt medgivande inhämtas." Detta skall alltså gälla i fortsättningen.

Departementschefen framhåller vidare:

"Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att medge att statliga myndigheter får låna konstföremål enligt de riktlinjer som jag har angett i det föregående.”

Vid behandlingen av detta ärende fanns det, som jag tidigare sagt, inte någon som tyckte att frågan hade sådan tyngd att den behövde hänskjutas till konstitutionsutskottet. Vi tyckte att det skulle vara som att skjuta mygg med elefantbössa. Vi avstod alltså från det, Ingrid Sundberg.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Vadstena slott

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls med 165 röster mot 135 för reservationen av Ingrid Sundberg m. fl.

16 § Vadstena slott

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1983/84:4 om vissa byggnadsvårdsärenden.

Anf. 84 BIRGER HAGÅRD (m):

Fru talman! F. n. pågår ombyggnadsarbeten vid ett av vårt lands allra märkligaste kulturminnesmärken, den gamla Vasaborgen i Vadstena. Vad man syftar till är att delvis återställa de slottsvallar som för ungefär 125 år sedan revs ned. Jag sade ”delvis”, därför att vad det är fråga om är att återställa en och en halv av tre vallar. Samtidigt får man då nya och ändamålsenliga arkivlokaler för landsarkivet.

Marianne Karlsson har motionerat om att riksdagen skulle se till, att det kom uppdrag till byggnadsstyrelsen att projektera en återuppbyggnad av resten av vallarna, dvs. de återstående en och en halv. Utskottet har emellertid förklarat att man utgår ifrån att de berörda myndigheterna skall uppmärksamma frågan om återuppbyggnad av vallarna och att någon särskild hänvändelse inte skall behöva göras. Det är en from förhoppning. Man vill gärna hoppas att så verkligen kommer att ske, men säkert är det ingalunda, framför allt inte om man ser på hur den här frågan har handlagts ur olika perspektiv.

Landsarkivets lokaler togs i anspråk 1899. De var redan då provisoriska. Först 1939, 40 år senare, beslöt man att vallarna skulle återuppföras. Det dröjde sedan till 1982, innan arbetena påbörjades. Skall det fortgå i den takt, kan vi vänta oss att vallarna är slutgiltigt återuppförda år 2027.

Fru talman! Visserligen är man i Vadstena van att se det mesta i ett långsiktigt, historiskt perspektiv, men kanske är detta ändå i längsta laget.

Det finns också ett rumsligt perspektiv. Redan när landsarkivets nya lokaler står färdiga att tas i bruk kommer det att fattas 2 000 hyllmeter. I början av 1990-talet kommer det att behövas ungefär 34 000 hyllmeter, dvs. ungefär 10 000 färre än vad landsarkivet kommer att ha då vallarna är återuppförda.

I det här sammanhanget finns också ett estetiskt perspektiv. Som det nu ser

ut, då vallarna börjar närma sig sin fullbordan, är det som att vilja men inte kunna – ungefär som om man hade glömt plenisalen vid restaureringen av riksdagslokalerna. Detta är någonting som också riksantikvarieämbetet har påpekat. Man kunde tänka sig en provotid av tio år till dess att vallarna i sin helhet var återuppförda.

I det här sammanhanget finns det också anledning att erinra om turismen och dess betydelse. Vadstena besöks varje år av flera hundra tusen turister. En stor del av dem kommer från andra länder, och det är inte särskilt tilltalande att behöva visa fram ett på det här sättet stympat kulturminnismärke.

Fru talman! Det finns slutligen det ekonomiska perspektivet. I motionen har begärts att man skulle försöka få till stånd en projektering redan nu. Det är naturligtvis slöseri med pengar att inte nu gå i författning om att försöka åtminstone få till stånd en projektering.

Ser vi på det hela tidsmässigt, vet vi att byggnadsstyrelsen började projektera 1974. Arbetena sattes i gång 1982 och kommer att vara fullbordade 1985. Om det skulle dröja lika länge innan projekteringen kommer till stånd närmast, så kommer i varje fall den där tioårsgränsen att vara passerad med god marginal.

Fru talman! Vadstena slott är ett av våra allra främsta minnesmärken. Jag vill livligt hoppas att riksdagen inte har sagt sista ordet, utan att man från kulturutskottets sida också kommer att vara beredd att hålla tummen på ögat på de ansvariga myndigheterna i detta fall, så att det inte för framtiden blir fråga om någon vanvård av den kulturpärla som vi äger vid Vätterns strand.

Anf. 85 INGRID SUNDBERG (m):

Fru talman! Birger Hagårds relatering av händelseförloppet vid restaureringen av vallarna var i visst avseende något ofullständig. Han hänvisade, om jag minns rätt, till att riksantikvarieämbetet i sin remisskrivelse 1976 hade godkänt en provotid. Det verkliga förhållandet, till vilket utskottet hänvisar i sitt betänkande, var att riksantikvarieämbetet angav som ett mycket starkt villkor för att tillåta den första restaureringen, att arbetet skulle vara slutfört inom en tioårsperiod. Detta gjorde man i samband med att riksantikvarieämbetet skrev en remiss på byggnadsstyrelsens förslag om restauration av vallarna.

Utskottet har inte funnit någon anledning att inte betrakta detta villkor som fortfarande giltigt, och därtill skriver vi att vi inte har någon orsak att tro att berörda myndigheter inte skall uppmärksamma frågan. Detta villkor är en mycket viktig sak.

Jag vill också erinra om att länsstyrelsen i Östergötlands län i våras hos utbildningsdepartementet har aktualiserat frågan om en omedelbar fortsättning av den mycket snart färdigställda halva restaureringen.

Anf. 86 BIRGER HAGÅRD (m):

Fru talman! Det är alldeles riktigt, det var hårdare skrivet än vad jag sade. Det gällde inte bara en provotid, utan detta var ett villkor som riksantikvarie-

ämbetet ställde. Jag vill gärna hoppas att detta villkor också kommer att uppfyllas.

Jag utgår i detta sammanhang från att den goda tro som kulturutskottets ärade ordförande har beträffande myndigheterna också kommer att resultera i en god vilja att få någonting gjort i det här ärendet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

17 § Varvsmuseum i Göteborg

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1983/84:5 om vissa museifrågor.

Anf. 87 LARS AHLSTRÖM (m):

Fru talman! Ett enhälligt utskott har i avvaktan på resultatet av den göteborgska varvskommitténs utredningsarbete avstyrkt min motion 1982/83:930 om inrättande av ett varvsmuseum i Göteborg. För två år sedan avslog riksdagen en fempartimotion i samma ärende. Kulturrådet anförde då att tankarna på ett varvsmuseum i Göteborg är ytterst fruktbara och stimulerande för den fortsatta utvecklingen av svenskt museiväsende under 1980-talet. Utskottet anförde att det är viktigt att en teknisk och industriell tradition och miljö som är stadda i förändring kan sparas. Man framhöll också att planerna på ett varvsmuseum är mycket intressanta och ligger väl i linje med de allmänna kulturpolitiska målen.

Under 1970-talets senare del stod det klart att fartygstillverkningen i Sverige drastiskt skulle minska och helt upphöra vid Lindholmen och Eriksberg i Göteborg. I detta läge kände Svenska Varv AB ett ansvar att för framtiden bevara sådana handlingar, kunskaper, hågkomster och föremål, som hotade att gå förlorade inför de genomgripande förändringar som varvsindustrin stod inför. Våren 1978 tog Svenska Varv, genom Bengt Tengroth, initiativ till ett projekt för att till eftervärlden bevara en levande bild av varvsindustrin. Syftet var:

”a. att behandla, beskriva och söka förklara de göteborgska storvarvens historia intill dags dato ur ekonomiska, sociala och politiska aspekter samt den roll denna industri spelat såväl lokalt som nationellt och internationellt.

b. att påbörja bevarandet av nu existerande varvsmiljöer, material, personliga hågkomster etc. med sikte på ett framtida varvsmuseum.

c. att genom inventering, insamling och systematisering av arkivhandlingar dels tillmötesgå önskemål om åtkomst av information, dels verka för bevarande av arkivhandlingar för framtiden.

Svenska Varv AB vände sig till de historiska och ekonomisk-historiska institutionerna vid Göteborgs universitet, som åtog sig de under punkt a. anförda uppgifterna under ledning av professorerna Lars Herlitz och Jörgen Weibull. Samtidigt träffades överenskommelser med Göteborgs museer att

dessas under ledning av museicheferna Göran Sundström, Sjöfartsmuseet, Allan T. Nilson, Historiska museet och Åke Åberg, Industrimuseet, skulle svara för de under punkt b. angivna uppgifterna. Landsarkivet i Göteborg skulle ha ansvaret för den tredje uppgiften, c., under landsarkivarie Lars Nilssons ledning."

På den historievetenskapliga sidan har man intresserat sig för en rad frågor, bland vilka kan nämnas: Hur kom det sig att Sverige fick en varvsindustri inriktad på produktion av stora fartyg? Vad var det som gjorde att den utvecklades till en av de ledande i världen inom sitt område? Vad har varvsindustrin betytt för svenskt näringsliv? Vilken roll har varvsarbetarna spelat inom svensk arbetarrörelse?

Det finns ett mycket stort källmaterial på varven – ritningar, protokoll, brev, räkenskaper. Ur detta skapas ett arkiv, som kommer att bli betydelsefullt för eftervärlden när den svenska industrins historia studeras. Landsarkivet i Göteborg och varvens egen arkivpersonal har genom anslag från Svenska Varv kunnat utföra detta betydelsefulla arbete.

Utredarna i den tillsatta museigruppen har framför allt betonat det unika i projektet. Det finns inte någonstans något motsvarande museum. Det rör sig om, som Bengt Tengroth skriver, världens hittills enda planerade – och realiserbara – varvsmuseum i autentisk miljö. Platsen är alla överens om – Eriksbergs Varv. Där finns byggnader, stapelbädd, kajer och pirar, och dit kan även fartygsmuseet vid Lilla Bommen flyttas. För att rätt uppleva ett varvs dimensioner måste det till den rätta miljön. Förutom bussförbindelse till Eriksberg föreslås att färjeförbindelsen över älven återupptas. På så sätt skulle ett besök på sjöfartsmuseet kunna följas av en färjetur över till varvsmuseet.

Vid de överläggningar som varvskommittén i Göteborg haft med representanter för varvstäderna Karlskrona, Landskrona och Uddevalla framgick att samtliga stödde förslaget om ett varvsmuseum i Göteborg. Man ville t. ex. sända dit allt sitt tunga material. "Staten får inte förfuska det som redan åtgärdats." "Vi stöttar frågan om ett varvsmuseum i Göteborg till 100 %." Se där två citat från dessa överläggningar.

Fru talman! Som en följd av de vetenskapliga arbetena har i höst tre avhandlingar publicerats, nämligen Thommy Svenssons "Från ackord till månadslön", Bo Stråths "Varvsarbetare i två varvstäder" och Kent Olssons "Från pansarbåtsvarv till tankfartygsvarv". Ytterligare fem avhandlingar väntar på publicering. Under ledning av museigruppen kommer resultatet av en studiecirkels arbete att lämna trycket i slutet av denna månad. Titeln är "Gjuteriverksamheten på Eriksberg – sedd ur varvsarbetarnas synpunkt". Ännu en studiecirkel är i gång.

För första gången i Sverige planeras ett museum, där alltifrån starten universitet, företagsledning, anställda, fackliga organisationer, arkivpersonal och museiexperter arbetar mot samma mål. Vi har en chans att till eftervärlden spara historien om industrins framväxt och utveckling, även när det gäller den anställdes förhållanden. Har vi verkligen råd att missa denna chans? Det vore tragiskt om stelbent byråkrati skulle göra det omöjligt att

skapa ett museum som kunde byggas upp och drivas med såväl statliga som kommunala medel och där kanske även näringsliv och organisationer kunde hjälpa till.

Måtte inte snålheten få bedra visheten! Plikten mot generationer före oss och ansvaret inför framtiden måste om viljan finns – och den finns – ge oss resurser i dag, innan det är för sent.

Alla de människor som hittills arbetat med projektet skulle med glädje och entusiasm ta sig an detta inspirerande arbete, arbetet med att skapa världens första och enda varvsmuseum i autentisk miljö.

Fru talman! Jag skall inte nu ställa något yrkande men uttrycker förhoppningen att vi snart skall få inviga ett svenskt varvsmuseum i Göteborg.

Med detta anförande, i vilket Hugo Hegeland och Nic Grönvall (båda m) instämde, var överläggningen avslutad.

Utskottets hemställan bifölles.

18 § Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkanden

1983/84:1 Upphandlingen av utrustning för högskoleområdet m. m.

1983/84:2 Ungdomsvårdsskolor

1983/84:3 Kommunal demokrati inom skolektorn

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

19 § Jämställdhetsfrågor

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1983/84:4 om vissa jämställdhetsfrågor.

Anf. 88 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Fru talman! Inom folkpartiet har arbetet för jämställdhet en mycket hög prioritet. Kvinnor och män måste ges samma chanser och samma möjligheter. I folkpartiets partimotion 687 tas också upp en rad åtgärder i syfte att öka jämställdheten på utbildningsområdet. Vi tycker att det är angeläget att jämställdheten främjas vid tillsättning av tjänster inom högskolan. Vi menar att den sneda könsfördelningen bland grundskolans personal måste brytas, och vi tycker att organisatoriska åtgärder inom den statliga delen av skolväsendet behövs för att främja jämställdheten. Vi tar som exempel att en jämställdhetsansvarig bör utses vid varje länsskolnämnd.

Vår motion har fått en seriös och ingående behandling av utskottet. I utskottet görs en noggrann genomgång av vilka åtgärder som har vidtagits för att främja jämställdheten. Utskottet hänvisar bl. a. till den lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet som ju tillkom efter förslag från

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Jämställdhets-
frågor*

folkpartiet. Utskottet slår bl. a. fast: "Genom bl. a. lagstiftning finns ramar att arbeta inom när det gäller strävandena att bryta den könsmässiga snedrekryteringen inom skolan och högskolan. Detta arbete måste ske med många olika medel för att höja medvetenheten om problemen och därmed få en förändring till stånd."

Utskottet förutsätter också att jämställdhetsaspekten beaktas i länskol-nämndernas arbete utan att riksdagen behöver göra något särskilt uttalande.

Herr talman! Utskottets seriösa behandling och betonande av att de frågor vi tar upp i vår motion är mycket viktiga gör att jag inte har lämnat någon reservation till utskottets betänkande. Däremot har jag i ett särskilt yttrande framhållit att jämställdhet mellan kvinnor och män är en av de viktigaste samhällsfrågorna. Jämställdhetsarbetet måste inriktas på både attitydförändringar och praktiska reformer. Jag slår i det särskilda yrkandet fast att jämställdhetsfrågorna är centrala inom just utbildningsområdet.

I vår partimotion tog vi upp frågan om borttagandet av äktamakeprövningen inom studiemedelssystemet som en av de viktigaste reformerna på jämställdhetsområdet. Vi slår i motionen fast att folkpartiet bestämt motsätter sig ett återinförande av äktamakeprövningen. I den frågan får jag tyvärr anledning att återkomma senare under detta riksmöte, eftersom regeringen nyligen föreslagit ett återinförande av äktamakeprövningen. För dagen avstår jag därför från en argumentering i frågan.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 89 HELGE HAGBERG (s):

Herr talman! Jag skall inte hålla ett anförande – jag vill bara be att få yrka bifall till utskottets hemställan. Jag vill också, som Jörgen Ullenhag, säga att vi har behandlat frågan om jämställdhet ingående och seriöst i utskottet och tillmötesgått motionärernas krav.

Då det gäller äktamakeprövningen kommer vi, som Jörgen Ullenhag sade, att kunna diskutera frågan senare i ett annat sammanhang. Jag ber än en gång att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

20 § Vissa skolfrågor

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1983/84:5 om vissa skolfrågor.

Onsdagen den
23 november 1983

Vissa skolfrågor

Herr talman! Utgångspunkten för oss moderater när vi talar om skolan är att den skall vara till för eleverna. Därför bör den i så stor utsträckning som möjligt anpassa sig efter de enskilda elevernas önskemål. Det är av det skälet som vi anser att enbart de aktiviteter som har en direkt anknytning till skolans kunskapsförmedlande arbete bör vara obligatoriska. Föreningsaktiviteter och utpräglad hobbyverksamhet skall inte inkräkta på elevernas tid för den schemabundna verksamheten. Den typen av aktiviteter skall vara frivillig. Därför ber jag att få yrka bifall till reservation 2.

Herr talman! Av samma anledning – att skolan skall vara till för de enskilda eleverna – är det viktigt att det skapas ett utrymme för fristående skolor. Skälen för detta är många.

För det första har människor rätt att kunna välja mellan olika skolor. I de internationella konventioner som Sverige i olika sammanhang har skrivit under uttalas mycket klart att människor skall ha denna möjlighet. Det krävs enligt moderat uppfattning att denna möjlighet är reell, inte bara att den finns på papperet.

För det andra menar vi att dynamiken och utvecklingstakten i det svenska skolväsendet skulle må väl av den konkurrens som olika typer av fristående skolor innebär. När det gäller den pedagogiska utvecklingen har vi sett många exempel på att det är fristående skolor och skolor vid sidan av det offentliga skolväsendet som har bidragit till förnyelsen. Så är det i dag, och om vi hyser förhoppningar om en ny pedagogik i framtiden tror jag att det är angeläget att man skapar ett utrymme för många olika typer av skolor.

För det tredje anser vi att det är rimligt att de som är engagerade i skolans arbete – lärare eller föräldrar – skall kunna ha möjlighet att starta och driva skolor som motsvarar deras ideal och uppfyller deras krav på pedagogik och utrymme för engagemang.

För det fjärde – och det är kanske det allra viktigaste – anser vi att en skola inte skall bedömas efter vad den eventuellt kan anses tillföra det allmänna, stat och kommun. Den skall i stället bedömas efter det värde som den har för de enskilda eleverna. Det är det som är det viktiga, inte vad den tillför kollektivet.

Därför menar vi att det är väsentligt att alla människor kan ges möjligheten att välja skola. Det är av den anledningen som vi i vår motion har fört fram krav på ett likvärdigt stöd till olika typer av skolor oavsett huvudman. Samtidigt ställer vi krav på stabilitet, vilket också redovisas i motionen.

Majoriteten i utskottet förnekar flertalet av Sveriges elever denna möjlighet att välja mellan olika skolor. Det är den praktiska konsekvensen av utskottsskrivningen. Därmed medverkar utskottet också till att ett privilegium kan kvarstå, nämligen det privilegium som innebär att enbart ett fåtal människor har den reella möjligheten att välja mellan olika typer av skolor.

För oss moderater är detta beklagligt. Det finns få områden, herr talman, där det är så viktigt att man kan välja mellan olika alternativ som just skolområdet. Det beror på att eleverna är olika. Varje elev är unik och har

rätt att respekteras för detta genom att bli erbjuden olika typer av skolformer.

När vi moderater vill skapa ett likvärdigt stöd till de fristående skolorna är anledningen att vi vill ge de enskilda människorna en möjlighet att påverka det svenska skolväsendet. Därför yrkar jag bifall till till reservation 1.

I detta anförande instämde Hugo Hegeland (m).

Anf. 91 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! När beslut tas av denna kammare i frågor om undervisningspolitik finns det i dessa beslut oskrivna förutsättningar som i de flesta fall utgör grunden för de politiska beslutens funktion och verkliga konsistens. Det händer tyvärr att beslut tas efter varandra som i realiteten motverkar varandra.

Förhållandet skulle tillspetsat kunna jämföras med en bilfabrikant som visserligen upplyser fordonsägaren om att glykol och bensin är några viktiga ingredienser för bilens funktion, men som inte upplyser bilägaren om att glykol töms i kylsystemet och bensin i bränsletanken – inte tvärtom, vilket inom parentes sagt kan ha förödande konsekvenser.

Ungefär så här förhåller det sig också när det gäller utbildningsutskottets ovilja till bindande bestämmelser och beslut i fråga om elevernas garanterade tillgång på läroböcker och skolmåltider, på en sådan nivå att skolan kan förmedla kunskaper under förhållanden som riksdagen har förutsatt i sina beslut om skolan.

När det gäller läroböcker gör sig kommersiella intressen och partsintressen alltmer gällande samtidigt som samhällets stöd minskar. Minskade kommunala anslag till läromedelsinköp leder till att läromedelsproduktionen inriktas på s. k. lönsamma projekt. Detta i sin tur leder till att urvalet av läromedel kommer att bli allt mindre, och framför allt kommer skolans s. k. udda ämnen att drabbas.

I begreppet tillgång på läroböcker måste man också lägga möjligheten att tillgå läroböckerna även efter det att eleverna studerat färdigt dem inom skolan. Det är det vi i vänsterpartiet kommunisterna menar med återanvändning och återvinning av läromedel, såväl när det gäller böckerna som kunskapsmässigt. Särskilt viktigt är det att man i dag garanterar tillgången och möjligheten för eleverna att gratis få behålla sina läroböcker, då allt fler barnfamiljer brottas med ekonomiska problem och därmed inte har råd att köpa läroböckerna åt sina barn. Rätten till läromedel blir alltmer en fråga om en familjs ekonomiska situation – en utveckling som vpk vänder sig starkt emot. Jag beklagar att denna uppfattning inte delas av flera partier i denna kammare.

Så till frågan om skolmåltiderna. I dag finns inget uttryckligt åläggande för kommunerna att anordna skolmåltider – ett förhållande som vittnar om brist på insikt om skolmåltidernas betydelse för våra elever och skolmåltidernas betydelse när det gäller bildning och möjlighet till kunskapsinhämtande, grundat på de utbildningspolitiska beslut kammaren fattat.

I detta sammanhang kan man fastslå följande utgångspunkter som borde ingå som en naturlig del i utbildningspolitiken och dess formande.

För det första: Skoldagen är en lång arbetsdag för växande individer.

För det andra: Att äta dåligt under arbetsdagen medför trötthet, irritation, huvudvärk och magont hos såväl vuxna som barn.

För det tredje: Matvanor grundläggs i barn- och ungdomsåren.

För det fjärde: Grönsaker skall ingå i ett väl sammansatt lunchmål.

För det femte: För många barn och ungdomar är skollunchen det enda lagade målet mat flera dagar i veckan.

Till den första punkten kan följande kommentarer göras. Skoldagen är en lång arbetsdag. För högstadiets och gymnasiets elever sträcker sig skoldagen från ca 08.00 till 15.30. Dessutom går det ibland åt lång tid för resor till och från skolan. Det rör sig om växande individer med stort energi- och näringsbehov. Ett lagat mål mat under arbetsdagen är nödvändigt. Rekommendationen att ca 30 % av elevernas energibehov skall täckas av skollunchen är mot bakgrund av en lång skoldag en rimlig beräkning. Vad vi måste förvissa oss om är att så blir fallet.

Till punkterna 2 och 3 kan sägas att levnadsvanor inkl. matvanor grundläggs i barn- och ungdomsåren. I det förebyggande hälsoarbetet liksom inom den s. k. friskvården uppmärksammas i dag att våra i många fall dåliga matvanor är en viktig faktor när sjukdom och ohälsa grundläggs. Socialstyrelsens hälsoupplysningsenhet har ansett att kostupplysning är ett angeläget område för den förebyggande hälsovården och att en av de viktigaste målgrupperna för sådan upplysning är skoleleverna. Skolan har ett stort ansvar för att ur hälsosynpunkt goda matvanor grundläggs, och skollunchen har här ett stort pedagogiskt värde.

Beträffande punkt 4 vill jag säga att man i dag från bl. a. näringsfysiologiskt håll är överens om att vi borde äta mer grönsaker och att de borde ingå i varje huvudmål. Det är mycket olyckligt om skoleleverna i dag inte serveras färska grönsaker till varje måltid. Billiga grönsaker, såsom morot, kål och kålrot, bör serveras dagligen. Skolan bör leva som den lär.

Slutligen några kommentarer till punkt 5:

I många familjer arbetar båda föräldrarna, och de har i många fall skilda arbetstider. Det torde vara en av orsakerna till att skollunchen är det enda lagade mål mat som många skolelever får under dagen, och det gäller flera dagar i veckan. Detta är påvisat i flera undersökningar. Det gör att skollunchen har än större betydelse för många elevers hälsa.

Herr talman! Om man kan hålla med om vad jag nu sagt, är det naturligt att man stödjer reservation nr 3 av Nils Berndtson och därmed också ställer sig bakom kravet på inrättande av en parlamentarisk skolelegation, så att vi kan kontrollera hur våra beslut här i riksdagen följs ute i kommunerna.

Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 3.

Anf. 92 HELGE HAGBERG (s):

Herr talman! Frågan om statsbidrag till fristående skolor behandlades vid föregående riksmöte. I samband med den proposition som då hade avläm-

nats hade också motioner väckts. En motion av samma innebörd som den nu aktuella avvisades av riksdagen. Regeringen har vidare vid detta riksmötes början beslutat om statsbidrag till ett antal fristående skolor. Utskottsmajoriteten finner därför inte anledning att vare sig ompröva statsbidragsreglerna eller göra några nya uttalanden, varför vi avstyrker den av moderaterna framförda reservationen.

I ett annat motionsyrkande från moderat håll förordar man att aktiviteter som avser föreningsmedverkan i skolan eller är av utpräglad hobbykaraktär skall vara frivilliga. Förslaget följer upp tidigare framförda ståndpunkter, som riksdagen avvisat. Det finns inte heller nu anledning att ändra i reglerna på den här punkten, varför vi avstyrker också den reservationen.

Vpk tar i sin reservation upp förslag till lag om förbud för kommunerna att avgiftsbelägga skolmåltider, läromedel m. m. Skolförfattningsutredningen har i den frågan avgivit ett delbetänkande. Betänkandet är föremål för beredning i regeringskansliet, varför vi inte finner anledning för riksdagen att nu fatta beslut. Tids nog får vi förslaget från regeringen, och vi kan då ta ställning till om det finns anledning till några klargöranden i nu gällande lag.

Samma parti vill också återinrätta den s. k. parlamentariska skoldelegationen. På den punkten kan man generellt säga att delegationer som skall behandla särskilda frågor, t. ex. nya reformer, delvis trampar in på den aktuella myndighetens kompetensområde. I regel är också myndigheten parlamentariskt sammansatt med de flesta riksdagspartier företrädade.

Den motion vi nu behandlar vill särskilt följa upp besluten på den kommunalpolitiska nivån. Här skall då poängteras att skolstyrelserna inom ramen för sin verksamhet har möjlighet att följa upp de beslut som har fattats här i riksdagen eller som man fattat lokalt. Vi har därför inte heller anledning att stödja det förslag som föreligger på den här punkten utan avstyrker reservationens båda punkter.

Vi vill i övrigt tillstyrka utskottets förslag på samtliga punkter.

Anf. 93 GUNNAR HÖKMARK (m) replik:

Herr talman! Helge Hagberg påpekade att det är samma förslag vi nu för fram i den här motionen som vi förde fram i våras. Det är riktigt, och vi tänker fortsätta med det för att driva opinion för att människor skall kunna välja mellan olika typer av skola.

Helge Hagberg framförde också att det numera ges bidrag till fristående skolor. Det är också riktigt, och det är ett resultat av den opinionsbildning som skett till förmån för fristående skolor. Men den proposition som antogs i riksdagen föregående höst var otillräcklig, och det sätt på vilket bidrag till fristående skolor utdelas visar att vi hade rätt i vår kritik, då vi sade att det behövdes en automatik i sättet att dela ut statliga bidrag. Vi menar att det inte är bra att bidragen till fristående skolor baseras på godtycke, där vissa skolor får bidrag, andra inte, trots att de i sak erbjuder samma typ av utbildning. Vi menar att fristående skolor skall få bidrag beroende på det värde som de tillför de enskilda eleverna och inte beroende på hur regeringen kan betrakta deras värde i förhållande till stat och kommun.

Det finns ytterligare något som är värt att nämna i samband med frågan om bidrag till fristående skolor, och det gäller hur behovet av besparingar även drabbar skolväsendet. Socialdemokraternas envisa fasthållande vid att i princip enbart acceptera offentliga skolor, med vissa små undantag, innebär att de nedskärningar och besparingar som nu görs kommer att drabba de enskilda eleverna. I stället borde vi pröva system som ger valfrihet och som även kan ge bättre utbildning till lägre kostnader. Det är att beklaga att socialdemokratin i sitt värn av det system som vi har just nu har blivit företrädare för en apparatideologi, där de enskilda människornas intressen lämnas åt sidan till förmån för de offentliga institutionernas intressen.

Anf. 94 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Med tanke på de rapporter som i dag kommer om bl. a. utslagningen i grundskolan och med tanke på de tidningsrubriker och de tidningsartiklar som vi kan läsa om diskussionen i kommunerna om avgiftsbeläggande av skollunchen och neddragning av läromedelskontot vore det intressant för riksdagen och framför allt för dess utbildningspolitiker att genom en parlamentarisk delegation direkt skaffa sig kunskaper om hur våra beslut fungerar ute i kommunerna. Därigenom skulle vi snabbt kunna rätta till de missförhållanden som vi har möjlighet att rätta till.

Låt mig, herr talman, få ställa en fråga till Gunnar Hökmark. Gunnar Hökmark talade om pedagogisk utveckling och valfrihet. På vilka grunder av pedagogisk utveckling och valfrihet har ni utvecklat ställningstagandena att lågpresterande elever inte skall få ta del av de fria aktiviteterna?

Anf. 95 HELGE HAGBERG (s) replik:

Herr talman! Gunnar Hökmark påstår att nuvarande regler för statsbidraget till fristående skolor är godtyckliga. Det är inte så. Det är klart angivet att fristående skolor skall erhålla statsbidrag när deras verksamhet är stabiliserad. Och nu har regeringen, på grundval av riksdagsbeslut, också beviljat statsbidrag till 17 fristående skolor med olika ideologi, inriktning och uppläggning av pedagogiken. Detta skall vi nu följa med intresse och utvärdera. Deras företrädare påstår att de kan tillföra skolan ytterligare uppslag och kvaliteter på olika sätt, inte minst på det pedagogiska området. Det förväntar vi oss också, och det skall vi ta del av.

Sedan sade Gunnar Hökmark, med anledning av att resurserna är knappa och att besparingar sker i skolvärlden, att det skulle vara fördelaktigt om man rent generellt kunde inrätta fria skolor. Det skulle kunna bli en billigare verksamhet totalt sett för samhället. Det finns inget underlag som bekräftar det påståendet. Däremot finns det vissa studier som säger, att inrättande av fristående skolor inte leder till någon besparing för det reguljära skolsystem som finns i den aktuella kommunen. Man måste ha en organisation med lokaler, personal och andra inslag i skolan. Kostnader för detta har man oavsett om ett större eller mindre antal elever inte deltar i det reguljära skolsystemet, utan finns i ett skolsystem med en egen disciplin och med egna statsbidrag. Därför är det tveksamt om det blir någon besparing alls.

Beträffande Björn Samuelsons inlägg vill jag säga att det i hans första anförande finns många riktiga påståenden som vi säkert alla över lag kan ställa oss bakom, t. ex. när det gäller kvaliteten och innehållet i kosten med inslag av grönsaker och annat. På den punkten håller vi med honom.

När det gäller att få en parlamentarisk delegation svarade jag att det finns en myndighet som har uppföljningsansvaret och som skall studera den aktuella verksamhet som SÖ har ansvaret för.

När det sedan gäller frågan om lagstiftning med mer klara regler beträffande måltiderna och läromedlen, så kommer vi i kammaren så småningom att få anledning att studera den frågan, när man inom regeringskansliet har behandlat utredningsrapporten i ämnet. Då får vi se om vi finner anledning att göra nya överväganden beträffande lagstiftningen i denna fråga.

Anf. 96 GUNNAR HÖKMARK (m) replik:

Herr talman! Först vill jag påpeka, beträffande fristående skolors betydelse för vår möjlighet att till lägre kostnader erbjuda en god utbildning, att den kommitté som utredde frågan om de fristående skolorna också klart underströk att ett ökat stöd till fristående skolor inte innebar någon ökad kostnad för samhället – snarare tvärtom.

Helge Hagberg resonerar, när han talar om tomma skollokaler, som om eleverna vore till för skolan och inte tvärtom. Vi moderater har faktiskt uppfattningen att skolan skall vara till för eleverna. Det har under den senaste tiden getts många exempel på att socialdemokraterna anser motsatsen. Inte minst i debatten om Adolf Fredriks skola, där socialdemokraterna till slut gav sig, visade det sig att socialdemokraterna fäster mindre vikt vid vad eleverna och föräldrarna önskar. Vi vill skapa ett system där inte elever och föräldrar under nästan ett års tid måste demonstrera och bilda opinion för att få behålla en skola som de tycker om. Vi vill skapa ett system, där man kan välja skola.

Jag skulle vilja fråga Helge Hagberg vad det är för mening med att ha ett system som innebär att vissa skolor får bidrag men inte andra, trots att de senare är fullt likvärdiga och godkända för skolpliktens genomförande. Varför skall vissa skolor få bidrag och inte andra? Vad är det för rättvisa i detta? Jag skulle också vilja fråga Helge Hagberg, varför de fristående skolor som får statsbidrag får ett väsentligt lägre offentligt stöd än de offentliga skolorna. Vad är det för rättvisa gentemot de enskilda eleverna och föräldrarna, när man därmed i praktiken minimerar möjligheten för elever och föräldrar att välja mellan olika typer av skolor? Varför skall elever som går i en fristående skola skapa en betydligt tyngre försörjningsbörda för sina föräldrar än om de ginge i en offentlig skola? Jag tycker att Helge Hagberg bör förklara var rättvisan ligger när man förvägrar majoriteten av det svenska folket möjligheten att välja mellan olika skolor.

Anf. 97 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Det är tråkigt att Helge Hagberg och jag bara kan vara överens om – enligt vad han själv säger – vikten av att morötter ingår i skollunchen. Det är synd om de elever som i dag mycket gärna skulle vilja ha med sig de olika årskursernas skolböcker från skolan. Då kunde eleverna gå tillbaka och repetera för att friska upp kunskaperna. Som sagt, det är tråkigt att Helge Hagberg endast kan vara överens med mig om att morötter skall ingå i skollunchen, och det blir synd om de barnfamiljer som inte har råd att köpa sina barn de skolböcker som skolmyndigheterna erbjuder. Det vore, Helge Hagberg, enklare om vi garanterade både en riktig skollunch och helt fria läromedel.

Anf. 98 HELGE HAGBERG (s) replik:

Herr talman! När det gäller det sista som Björn Samuelson sade skall vi veta att det är på den kommunala nivån som de skolsociala inslagen finansieras, inkl. skolmåltider och läromedel. Inga alarmerande rapporter har hittills inkommit om att väsentliga förmåner har tagits bort när det gäller måltiderna och läromedlen. Därför finner vi inte anledning att vara snabba med beslut förrän vi har kunnat studera det delbetänkande som jag åberopat och som finns i regeringskansliet. Betänkandet måste först beredas och föreläggas riksdagen.

Sedan till Gunnar Hökmarks frågor om de fria skolorna. Gunnar Hökmark menar att det bara är moderaterna som anser att skolan skall vara till för eleverna och inte tvärtom. Det är ju alldeles felaktigt. Vi som är ansvariga för den läroplan som antagits och som nu tillämpas för första gången har ju slagit fast skolans mål: att skolan skall vara till för eleverna. Det är ett mycket viktigt mål för vår skola.

Gunnar Hökmark frågar varför vissa fristående skolor skall få statsbidrag medan andra inte skall få det. Ja, vi är nu i en period då vi prövar oss fram med fristående skolor och har gett dessa statsbidrag, vilket har föreslagits i en utredning från regeringen och därefter antagits av denna kammare. Reglerna där är att statsbidragen är lägre. Såvitt jag kunnat finna har moderaterna inte hävdad att statsbidraget för dessa fristående skolor och deras elever skall vara lika stort som det ordinarie statsbidraget i det reguljära skolväsendet. I så fall är det något nytt som har kommit upp i dag som ett uppslag – hittills har det inte funnits något sådant förslag.

Andre vice talmannen anmälde att Gunnar Hökmark anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 99 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Det är viktigt att staten är generös när det gäller bidrag till fristående skolor. Som redan framkommit i debatten slogs också vid förra riksmötet under stor enighet fast, att statsbidrag bör kunna utgå till skolor vilkas verksamhet bygger på en alternativ pedagogik eller liknande. Det kan vara fråga om, sade utskottet, såväl en verksamhet bedriven utifrån en

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Vissa skolfrågor

särskild pedagogisk helhetssyn, t. ex. Waldorfpedagogik, som en i timplanemässigt eller kursplanemässigt avseende annorlunda upplagd verksamhet.

Som liberal anser jag självfallet att fristående skolor har ett egenvärde i kraft av sin betydelse för de enskilda eleverna. Dessutom kan verksamheten i fristående skolor vara av värde också för det allmänna skolväsendet.

Från folkpartiets sida tyckte vi att regeringen i budgetpropositionen i januari var alldeles för njugg när det gällde Waldorfskolorna. Inte minst Kerstin Anér har i kammaren vid flera tillfällen fört just Waldorfskolornas talan.

Vår representant i skolöverstyrelsens styrelse har också verkat för en generös behandling av de fristående skolorna.

I oktober i år noterade vi med glädje att vårt och andras arbete gav resultat genom att regeringen då beslutade om statsbidrag till 17 fristående skolor. Det beslutet avsåg internationella skolor, Waldorfskolor och skolor som har en arbetsmiljö med konfessionell prägel. Lärdomen är naturligtvis att träget arbete och konsekvent opinionsbildning ibland ger resultat.

Herr talman! Från folkpartiets sida kommer vi att fortsätta att arbeta för en generös inställning till de fristående skolorna inom ramen för det riksdagsbeslut om principerna som togs under stor enighet för något år sedan. Däremot är vi inte beredda att nu gå lika långt som moderaterna i sin reservation.

Herr talman! Efter denna markering vill jag yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 100 TORE NILSSON (m):

Herr talman! Det är ett par motioner som ger mig anledning att säga några ord i denna stund. Det gäller kristendomsämnet och morgonbönen. Man kan fråga: Är Sverige ett kristet land? Och man måste väl svara: Nej, men det har varit det.

Såsom boende inom Storkyrkans område har vi fått en liten skrift med frågan: Vad skall vi ha Storkyrkan till? Där står det bl. a. att Storkyrkans historia sammanfaller med Stockholms historia. Man kan också säga att Sverige som stat och land i modern mening hänger samman med kristendomen, som är grunden. Det är beklagligt att Sveriges folk inte längre officiellt har kristendomen som sin tro och sin etik.

Det är omvittnat att kunskapen i kristendom i skolan är mycket liten. De flesta lämnar skolan utan att egentligen veta någonting. Jag har vid upprepade tillfällen sett i Lärartidningen att man också säger att läromedlen ibland inte är adekvata, inte ger korrekt upplysning, och att det är ett mycket tråkigt ämne.

Jag kan som kontrast nämna att i ett land som Etiopien, som nu är marxistiskt – där svensk mission började för mer än 100 år sedan – är man så angelägen att få in det som är landets religion, alltså marxismen, i skolorna att man t. o. m. går in i kristna kyrkors skolor och befäller dem att dagligen ha en lektion i just marxism. Det är märkligt att Sverige, om man nu har lämnat kristendomen officiellt, inte ens vill ha med kristendomen ur andra

synpunkter, nämligen att Bibeln är samhällets grundval. Vi firar Lutherminnet, reformationen, i år också. År 1527 kom Nya testamentet och 1541 hela Bibeln på svenska. Man kan säga att svenska språket i Bibeln har varit med om att bygga upp Sverige, bortsett från att det andligen har betytt så mycket för människorna. Vi kan också säga att litteraturen, konsten, musiken och helgernas innehåll till stor del blir obegripliga för dem som inte känner till kristendomen. Ja, man byter ju ut julens rätta innehåll mot något annat i dag. Vi är alltså på väg att göra oss helt urarva. Bara ur den synpunkten borde alltså kristendomsämnet komma in.

Jag träffade i söndags i Finland en man som just hade rest genom Polen med anledning av att han var ombud för några personer som där lämnar biblar. Han talade om hur kyrkorna, som har gudstjänster sex gånger varje söndag, är så fulla att folk inte ryms. Vid kyrka efter kyrka såg man hur människor stod utanför och lyssnade genom högtalare som lät dem få budskapet. Det är ett olyckligt och fattigt folk, men man sätter alltså Kristus och kristendomen mycket högt. Vi måste beklaga att vi i vårt land inte längre har råd att ge kristendomen det utrymme den borde få i våra skolor.

Utskottets skrivning om våra motioner i den här frågan är mycket torftig. Det är självklart att man tänker på vad man har skrivit förut och säger också det. Men jag måste ändå fråga: Är verkligen utskottet innerst inne helt enigt? Är kristendomens tid förbi, behövs den inte?

Någon har talat om tomrummet efter Gud. Vad fylls det av? När jag skruvade på radion på mitt rum i morse hörde jag om något som kallades för Tenstaligan, någon annan talade om stöld i kubikmeter av sprit på någon plats här i Stockholmstrakten, och någon påminde om att fängelserna är fulla. Har det något att göra med att vårt folk har förlorat någonting väsentligt, att grundvalarna är upprivna?

När det gäller morgonbönen, som vi också har skrivit en motion om, skulle jag vilja säga till lärarna: Är det möjligt att ha morgonbön, så läs i Bibeln varje dag! Det räcker att man läser ett kapitel eller några verser varje dag. Innehållet är så märkligt att det kommer att passa ungdomarna i skolan. För min del skulle jag gärna se att man införde kristendomsämnet på allvar.

Det finns en dold och en öppen längtan. Det är en fruktans tid. Människorna undrar: Skall det vara fred? Ja, egentligen är det bara kristendomen som kan ge fred. Det är bara försoningens budskap i Bibeln som kan ge fred och frid. Ge alltså Bibeln rum. Vi har så många ensamma och trasiga människor, ge dem gemenskap. När jag vaknar på morgonen och vill höra någonting i radion är det första jag skulle önska ett bibelord, men jag får det sällan. Men om jag ändå kunde veta att i skolan finns det morgonbön, att där finns det möjlighet att lära det som så många människor i så många generationer har haft en sådan kraft och glädje av skulle jag vara tillfreds.

När jag för många år sedan kom hit till riksdagen kom jag att citera ett bibelord i ett inlägg: Gudsfruktan är vishetens begynnelse. Jag förmodar att det är sista gången jag har djärvheten att gå upp och tala om kristendomsämnet och morgonbönen, och därför vill jag återge det bibelordet en gång till. Jag vill säga det till riksdagsmännen och till de ansvariga ute i landet: Gudsfruktan är vishetens begynnelse.

Förmodligen lyssnar ingen på mig här, men jag vet – under mina många resor har jag rönt det – att det är oerhört många svenskar som ger mig rätt. Om vi skulle vara så djärva att vi införde kristendomen och också sade att man skulle se till att det blir en ordentlig morgonbön med bibelläsning, vet jag att människor skulle uppleva det som positivt. Det skulle inte vara till skada, det skulle vara positivt!

Med detta antika anförande skall jag alltså lämna det här ämnet för min del.

Anf. 101 HELGE HAGBERG (s) replik:

Herr talman! Jag lyssnar med respekt till Tore Nilssons olika anföranden här i riksdagen. Nu tar han upp kristendomsämnet, och han tar också upp frågan om morgonbön i skolan. Jag vill bara hänvisa till att vi i vår läroplan och våra bestämmelser om dels religionsämnet, dels morgonsamlingarna klart har angett inriktning och innehåll i dessa. De bygger oftast på lokala befogenheter.

Jag kan också generellt säga att religionerna spelar en stor roll i vår värld. Det har de gjort under århundradenas lopp, och det gör de alltjämt. Vi behöver bara peka på de muslimska länderna, läget i Polen, striderna på Nordirland osv. Det är viktigt att det växande släktet har klart för sig de olika spänningar och de olika motsättningar som finns i religionerna. Det är också mycket viktigt att människorna i nuet och i framtiden har sådana kunskaper och färdigheter att de dels kan förstå tingen, dels också, utifrån sina egna uppfattningar, kan ta ställning både i trosfrågor och i samhällsfrågor.

Anf. 102 TORE NILSSON (m) replik:

Herr talman! Det är omöjligt att nu gå djupare in i ämnet, men Helge Hagberg nämnde just de saker som vi ser olika på – religionerna och religionskunskap. Jag och några till har hävdats att det är kristendomen som skall ha plats. Övriga religioner kan behandlas när man läser om folkslagen i geografi och historia.

Men just i vårt land, som har varit kristet och haft kristendomen som grundval: just bland vårt folk, som är förknippat med kristendomen, med reformationen och de stora väckelserörelserna, borde vi ge kristendomen plats och släppa lös Bibeln. Vår tro är just kristendomen, som inte på något sätt liknar de andra religionerna.

Andra hävdar sina religioner. Vi kan tänka på de muslimska länderna. Vi kan tänka på marxismens väldiga världsreligion.

Det är detta vi i flera år har kämpat för i motioner – att få fram just kristendomen. Men jag erkänner att vi har kämpat förgäves. Jag tycker att Helge Hagberg talar på ett sympatiskt sätt, men vi ser alldeles olika på dessa frågor. Låt Bibeln komma till tals. Låt kristendomen få en plats!

Anf. 103 HAGAR NORMARK (s):

Herr talman! Under rubriken "vissa skolfrågor" har utbildningsutskottet behandlat motion 461, som väcktes under allmänna motionstiden av mig och

några kamrater. Vi föreslår att utskottet med ett uttalande skall styrka värdet av att undervisning i modern och gammal sällskapsdans införs på skolschemat – detta som ett led i att förebygga nyttjandet av alkohol och annan konstgjord stimulantia. Den som kan dansa och ha roligt i ett kamratgäng behöver inte konstlad glädje för att trivas. En sådan samvaro ger också ett socialt mjukare umgänge i skolan.

För en tid sedan kunde man läsa följande rubrik i en tidning: "Kung-fu oroar polis och lärare. En spark i skallen på rasten". Ingressen löd: "Skolungdomar som mättar sparkar och slag med krökta fingrar mot varandra i stället för att samtala och umgås på vanligt sätt. . .". Förebilderna har varit de många videofilmerna om Kung-fu, en gammal kinesisk kampform, där slag och sparkar är viktiga ingredienser. Budoklubbar anser att Kung-fu lär ut självdisciplin och hänsyn. Men nog måste det vara något fel när umgänget mellan två människor börjar med en spark i skallen!

Sunnanå sportklubb i Västerbotten är vid det här laget väl känd i hela landet, åtminstone klubbens damfotbollslag, som i år åter blev svenska mästare. Bakom laget står en stödförening av föräldrar m. fl. Filosofin är att få ett fint kamratgäng där alla får plats. Inte bara spelarna i A-laget skall omfattas av gemenskap och stöd. Ett led i att öka självförtroendet bland ungdomarna är undervisning i dans. Det har visat sig att sociala mål och idrott hand i hand ökar de idrottsliga prestationerna och inte tvärtom, som en del hävdar.

Herr talman! Det är inte första gången jag väckt en motion om dans på skolschemat. Motionerna har ibland behandlats i kulturutskottet, ibland i utbildningsutskottet. Även om ärendet i sig enligt utskottet inte är något som riksdagen kan uttala sig om, har det blivit uppmärksammat ute i landet. Allt flera kommuner intresserar sig nu för dansundervisning i skolan, vare sig det sker på gymnastiktimmor, i fritt valt arbete eller på håltimmor.

Det finns många goda idéer om vad som kan göras.

Jag kan berätta om polisen från Umeå som på dagarna lär skolbarnen dansa och på det sättet får en positiv kontakt med dem.

Jag kan berätta om en skola där man har dans på föräldramöten; lärare och elever är med och har roligt tillsammans.

Enligt min mening finns det anledning att återkomma med motionen. Kanske den då remitteras till socialutskottet. Men det spelar ingen roll, bara idéerna hålls levande.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 2 (stöd till fristående skolor)

Utskottets hemställan bifölls med 223 röster mot 82 för reservation 1 av Per Unckel m. fl.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Vissa skolfrågor

Onsdagen den
23 november 1983

*Miljö- och natur-
resurspolitik*

Mom. 4 (föreningsmedverkan m. m. i skolan)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Per Unckel m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 13 och 14 (förbud att avgiftsbelägga skolmåltider, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 287 röster mot 19 för reservation 3 av Nils Berndtson.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

21 § Föredrogs

Trafikutskottets betänkanden

1983/84:2 Sammanslagning av trafiksäkerhetsverkets och vägverkets verksamhetsområden

1983/84:3 Mönstring av sjömän (prop. 1983/84:1)

Vad utskottet hemställt bifölls.

22 § Föredrogs

jordbruksutskottets betänkanden

1983/84:1 om miljö- och naturresurspolitik m. m.,

1983/84:2 om vissa åtgärder mot försurningen,

1983/84:3 om luftvård,

1983/84:4 om fiske samt

1983/84:6 om stöd till inhemsk ull- och linproduktion.

Anf. 104 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jordbruksutskottets betänkanden 1, 2, 3, 4 och 6 kommer att behandlas i tur och ordning. Voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas alltså jordbruksutskottets betänkande 1 om miljö- och naturresurspolitik m. m.

Miljö- och naturresurspolitik

Anf. 105 PAUL LESTANDER (vpk):

Herr talman! "Med industrialismens genombrott följde en omfattande förgiftning av jord, vatten och luft. Arbetarklassen påtvingades hälsovådliga arbets- och bostadsvillkor. Miljöförstöringen var delvis en följd av urbanisering och våldsam produktionsökning, men den avgörande faktorn var trots allt det kapitalistiska produktionssättet.

Konkurrens och profitjakt blev bestämmande för de villkor under vilka teknikutveckling, urbanisering och tillväxt skulle äga rum. Resultatet blev en

utarmning av jorden och arbetaren – 'all rikedom urkällor' för att använda Karl Marx' uttryck. Stordrift, löpande band, livsfarliga arbetsmiljöer, slumområden, jorderosion samt förgiftning av luft och vatten kom att prägla den industriella kapitalismen.

Under 1900-talet har det kapitalistiska produktionssättet på imperialismens vingar nått alla delar av den 'fria världen'. Genom att flytta miljöförstörande industrier till tredje världen slipper amerikanska, japanska och västtyska storföretag de utvecklade industriländernas krav på arbetarskydd och reningsmetoder. Världshaven hårdexploateras av industriländernas fiskeflottor, urskogar skövlas och mineralfyndigheter töms – allt för att tillgodose den för kapitalismens fortbestånd nödvändiga profiten."

Med det här citatet ur vpk:s miljöpolitiska program har jag velat visa på två saker: att kapitalismen som ekonomiskt system har med miljörörelsen oförenliga intressen och att den nationella miljökampen är oerhört viktig i varje land.

Herr talman! Industrins påverkan på livsmiljön var länge förbisedd. Dess utsläpp i vatten och luft betraktades som obetydliga. Kravet på en volymmässigt produktionsökning sattes i förgrunden. Andra världskriget slog också ut stora delar av Europas industrier. Den industriapparat som byggdes upp kom till för att fylla vissa grundläggande behov av egen varuproduktion. Bristfällig miljöskyddsteknik, okunskap om mängderna av utsläpp, men framför allt frånvaron av en internationell sammanvägning av vad naturen kan tåla präglade utvecklingen.

Resultaten av den hittillsvarande miljöpolitiken blir nu alltmer uppenbara. Sjöar försuras och/eller förgiftas. Skogarna är delvis skadade, på sina håll döende. När det gäller kvicksilvret har omfattningen av skadade sjöar ökat, trots att utsläppen från exempelvis klorfabrikerna minskat.

Människorna ser sin livsmiljö hotad. Oron för ohälsa och för att värdefulla naturresurser skall gå förlorade ökar. Dessa bakomliggande faktorer har fört människorna samman till försvar av naturmiljön.

Varje åtgärd som underlättar och utvidgar miljökampen ökar medvetenheten och förståelsen för dess karaktär. Alla ökade möjligheter till en aktiv, folklig miljötillsyn måste försvaras.

I miljökampen har många progressiva människor sammanslutit sig. Ofta har man skaffat sig mycket ingående kunskaper i de frågor kring vilka man fört de lokala striderna. Nästan jämt har man haft breda, folkliga opinioner som stött de aktioner man genomfört för att understryka sina krav.

Den nationella miljöpolitikens ramar måste bestämmas av riksdag och regering. Men vid tillämpningen ute på fältet måste de ideella organisationerna ges mera inflytande. Rätten att överklaga beslut i miljöärenden bör vidgas, så att utöver sakägare också ideella organisationer ges sådan rätt.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservation 1 av Berit Edvardsson vid jordbruksutskottets betänkande 1983/84:1.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Miljö- och natur-
resurspolitik*

Anf. 106 KERSTIN ANDERSSON (c):

Herr talman! I radions Nyhetsmorgon i dag talade Röda korsets general-sekreterare Anders Wijkman om Röda korsets nya insamling, som just skulle gå till naturresurs- och miljöarbete i tredje världen. Det är en form av katastrofhjälp till u-länderna för att bevara skogar, åkrar och vattendrag, så att inte värre katastrofer händer.

Centern har alltid försökt verka för att Sveriges internationella insatser på miljöområdet grundas på i huvudsak samma principer som de nationella. Det är viktigt att naturresursernas användning, hushållningen och försiktigheten får en grundläggande plats i 1980-talets miljöarbete. Det gäller de förnyelsebara resurserna. Dit räknar vi sådana resurser som hela tiden skapas i jordens kretslopp – rinnande vatten, växande skog, vind som blåser. Jorden är full av resurser som hela tiden skapas och som människan bör utnyttja effektivt men varsamt.

Minst lika varsamt och effektivt måste vi hantera de resurser som inte förnyas, t. ex. olja, kol, gas och de metaller som till stor del utgjort grunden för det moderna samhällets uppbyggnad. Användningen av koppar utgör ett exempel på vår tids slit-och-släng-attityd till naturresurserna. När det gäller koppar skrapar vi redan på kistans botten.

Den rikedom som den industriella revolutionen har givit oss är förbehållen mänsklighetens överklass – människorna i i-länderna och några få i de fattiga länderna som lever på i-ländernas villkor. De naturresurser och råvaror som finns i de fattiga länderna används inte huvudsakligen för att förbättra livsbetingelserna för människorna där utan för att öka de redan rikas överflöd. Vi måste alltså ta vara på de resurser som finns och satsa på återvinning.

Vår biståndspolitik måste inordnas i målsättningen att naturresurser, lagrade eller förnyelsebara, inte är fria nyttigheter som vi kan förfoga över i den takt som ekonomi och teknik orkar med att utvinna och konsumera. Detta vill vi i vår partimotion och reservation 2 att riksdagen skall ge regeringen till känna. Jag yrkar bifall till vår reservation.

För att agera internationellt måste vi här hemma vara steget före andra. Vi anser därför att vi i Sverige bör införa ett system med naturresursräkenskaper. Under Anders Dahlgrens tid som jordbruksminister tillsattes naturresurs- och miljökommittén, som tittat på dessa problem och nu avlämnat sitt betänkande. Kommittéledamoten Karl Erik Olsson framhåller i sin reservation att det övergripande hushållningsmålet utgör basen för en naturresurshantering som grundas på en ekologisk syn och som innebär sparsamhet med naturresurser genom bl. a. återanvändning och effektiv hantering. En del naturtillgångar är ju ändliga, och även de förnyelsebara är beroende av hur vi handlar. Vi ser det bl. a. på försurningen, som behandlas i ett annat betänkande i dag.

Det behövs alltså inte bara en ekonomisk budget utan även en ekologisk. Då har vi bästa möjligheten att påverka utvecklingen av våra naturresurser. Vi hemställer därför i vår reservation att riksdagen ger regeringen även detta till känna.

Jag yrkar bifall till vår reservation och i övrigt till utskottets hemställan.

Onsdagen den
23 november 1983

*Miljö- och natur-
resurspolitik*

Herr talman! Ett övergripande mål för den socialdemokratiska miljöpolitiken är att skapa en livsvänlig miljö för alla. Det gäller nationellt, men också internationellt. Därför måste miljöförstörelsen – var den än förekommer – stoppas och förstörd miljö så långt som möjligt återställas. I arbetet för att förverkliga detta övergripande mål har vi använt oss av olika medel.

Med hjälp av forskningen – för det första – har vi fått möjlighet att upptäcka problemen. Med hjälp av forskningen har vi också fått möjlighet att ta itu med och lösa uppkomna problem. Därför är forskning och utvecklingsarbete ett avgörande medel i strävan att åstadkomma en bättre miljö.

För det andra har vi med hjälp av lagstiftningen från samhällets sida dragit upp de gränser som måste gälla för hanteringen av vår miljö. På det viset kan samhället bestämma vad som kan accepteras. Miljön är för viktig för att överlåtas till fria marknadskrafters spel.

Men om lagstiftningen skall fungera krävs det också – och det blir det tredje medlet som jag redovisar – någon som sätter kraft bakom lagarna. Här kommer administrationen in. Så har naturvårdsverket, koncessionsnämnden för miljöskydd, länsstyrelserna och självfallet de kommunala organen sin betydelsefulla roll att spela när det gäller att genomföra miljöpolitiken.

Ett fjärde medel är planeringen av våra naturresurser och naturtillgångar. Den blir ett viktigt inslag, inte därför att planeringen som sådan löser problemen, utan därför att vi med hjälp av planeringen får det beslutsunderlag som krävs för att ställningstagandena skall bli så bra som möjligt.

För det femte: Återvinning av och hushållning med naturresurser.

För det sjätte: Ett internationellt samarbete. Det är kanske på få områden som det är så nödvändigt med ett intensifierat internationellt samarbete som på just miljöns område. Det beror självfallet på att föroreningar och förstörelse med vindens och vattnens hjälp sprids över nationsgränserna. Aldrig så strikt uppdragna administrativa gränser håller inte undan miljöförstörelsen. Därför är ett vidgat internationellt samarbete avgörande för våra möjligheter att åstadkomma en livsvänlig miljö.

Självfallet spelar de ideella organisationerna och människors medverkan på olika områden en avgörande roll för våra förutsättningar att kunna förverkliga miljöpolitiken. Människors förståelse och engagemang är drivkraften i arbetet. Därför är det nödvändigt att stödja ideella organisationers insatser och verksamhet. I det avseendet har vi från utskottsmajoritetens sida givetvis ingen annan mening än motionärerna.

Men sedan går motionärerna vidare och menar att ideella organisationer skall ha möjlighet att anföra besvär i olika miljöfrågor. Det kravet har tidigare behandlats i riksdagen och då avvisats. Om man tillgodosåg ett sådant önskemål skulle man nämligen på miljölagstiftningens område göra avsteg från allmänna principer som gäller i samhället i övrigt. Vi skulle dessutom få en ganska tung hantering. Det är rimligt att de ideella organisationerna spelar sin roll som pådrivare, men när det gäller just besvärsrätten är det nödvändigt att vi följer de principer som gäller i samhället i övrigt.

Kerstin Andersson har tillstyrkt ett motionsyrkande om införande av miljöräkenskaper. Jag vill hänvisa till att den frågan, liksom en del andra, har behandlats inom ramen för miljö- och naturresursutredningens arbete.

Kommittén har avlämnat sina förslag nyligen, och de kommer att bli föremål för sedvanlig remissbehandling. Därefter får riksdagen möjlighet att ta ställning till de olika delarna av förslagen. Mot bakgrund av detta finns det inte anledning att i dag tillstyrka motionskravet. Den diskussionen får anstå tills kommitténs arbete är slutgiltigt behandlat.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess olika uppsatser.

Anf. 108 PAUL LESTANDER (vpk):

Herr talman! Ulf Lönnqvist betygar de ideella organisationerna sin förståelse och sitt stöd i kampen för miljön. Det är emellertid en avsevärd skillnad mellan våra båda partier i den här frågan. Trots att Ulf Lönnqvist verbalt ger de ideella organisationerna sitt stöd vill han inte ge dem en utvidgad rättighet att också överklaga, trots deras bevisade kompetens och stora kunskap i de aktuella miljöfrågorna.

Jag vill erinra om att i en av de största miljöstriderna i vårt land, nämligen frågan om kärnkraftens utbyggnad, var det miljöorganisationerna som drev kravet på en folkomröstning och drev det så effektivt att det så småningom fick genomslag även här i riksdagen.

Det skulle innebära en utvidgning av kampmöjligheterna om man också gav dem besvärsrätt. Det finns mycket tungt vägande skäl för att den rättigheten skall tillerkännas dem.

Anf. 109 ULF LÖNNQVIST (s):

Herr talman! De ideella organisationerna, Paul Lestander, har att spela sin viktiga roll som pådrivare och opinionsbildare. I det arbetet är de ideella organisationerna värda allt stöd. Deras medverkan är nödvändig och viktig. Jag tycker emellertid att det är en väldig skillnad att säga att ideella organisationer, utöver det arbete som läggs ned för att väcka debatt och för att ta upp frågor till belysning, också skulle behöva ägna sig åt den rent juridiska hanteringen. De instanser som samhället på olika sätt har utsett för att handlägga dessa frågor har naturligtvis, med all den kompetens som dessa olika samhällsorgan besitter, att omhänderta den delen av arbetsuppgifterna. Det tror jag är ett lyckligt förhållande och en lycklig arbetsfördelning. Att fråga detta just på miljölagstiftningens område vore att göra ett avsteg från allmänna förvaltningsrättsliga principer, och det har utskottsmajoriteten inte menat att man bör göra.

Jag yrkar alltså än en gång bifall till utskottets hemställan.

Anf. 110 PAUL LESTANDER (vpk):

Herr talman! De instanser som skulle pröva överklagandena blir ändå desamma som prövar överklaganden som i annan ordning inges i samma ärende. På det sättet blir det ingen utvidgning, utan man utnyttjar de

administrativa resurser man redan har i de aktuella instanserna. Det är bara kretsen av personer som har rätt att överklaga som vidgas. Det är där den stora skiljelinjen finns i den här frågan.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslutet redovisas efter behandlingen av jordbruksutskottets betänkande 6.)

Anf. 111 ANDRE VICE TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera jordbruksutskottets betänkande 2 om vissa åtgärder mot försurningen.

Åtgärder mot försurningen

Anf. 112 HANS WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Försurningen håller på att bli en mänsklighetens ödesfråga. Särskilt långt har den gått i Mellaneuropa, vilket framgår av varenda tidning vi i dessa dagar öppnar. På sina håll har mer än hälften av skogsbeståndet angripits av någon sjukdom. Det förefaller som om processen där går ganska långsamt till en början, för att sedan den passerat en viss gräns ta en oroväckande fart.

Det är mot den bakgrunden ganska naturligt att vi under nuvarande förhållanden, när vi genom våra döende sjöar dagligen påminns om situationens allvar, mest diskuterar de näraliggande företeelserna. Moderata samlingspartiet har emellertid i en motion begärt en utredning om de mera långsiktiga ekonomiska konsekvenserna av försurningen.

Jag vill i det sammanhanget påpeka att motionen har nr 1977. Längst ner på s. 7 i betänkandet har det felaktigt angivits att motionen har nr 1987. Också den motionen behandlar visserligen högst angelägna miljöfrågor, men det handlar där om militära övningar på Vättern, och det får vi diskutera i ett annat sammanhang.

En kort återblick på lång sikt – om uttrycket tillåts – kanske kan vara på sin plats.

För ungefär 300 miljoner år sedan bildades av bl. a. den tidens svavel de fossila bränslena, kol och olja. Jag har glömt exakt hur lång den period var under vilken detta skedde, men jag tror det var mellan 50 och 60 miljoner år. Under denna ur geologisk synpunkt ganska korta tid skapades de bränslen som vi nu på en fenomenalt kort tid, bara tio år, anstränger oss att göra slut på, varvid en mängd svavel som tidigare bundits nu blir fritt igen. Det är inte att förvåna sig över att naturen under sådana omständigheter protesterar, att den slår tillbaka.

Jag vill sedan kasta en blick framåt i tiden – inte 300 miljoner år, utan se frågorna i ett betydligt kortare perspektiv.

Vad som sker i Tyskland i dag kan ske här i morgon. Man talade häromåret om någonting som man kallade Blekingesjukan. Det var döende granskog

litet överallt. Jag för min del hävdade då att den sjukan hängde ihop med en försvagning av träden genom torka. Genom den försvagningen hade jorden så att säga beretts för en massa barkborrar och andra insekter som gav träden dödsstöten. Jag tror fortfarande att en stor del av skogsdöden, åtminstone i södra Sverige, beror just på denna faktor, dvs. torkan, men likheten med den s. k. tyska sjukan är i alla fall påtaglig.

Med den bilden för ögonen har vi all anledning att vara på vår vakt. Vi bor ju inom ett område med ganska kraftigt surt nedfall. Effekten på insjöar och vattendrag berörde jag inledningsvis. Man har visserligen ännu inte märkt något absolut entydigt tecken på minskning i skogens tillväxt, men vi kan ändå inte bortse från det tyska exemplet. I Tyskland är det främst gran över 60 år som drabbas.

Vad skulle hända med hela vår export, hela vår skogshantering, om vi skulle bli tvingade att på kort tid avveckla hela vårt bestånd av mogen gran? Man har vid kreditinstituten också blivit litet orolig med tanke på skogsfastigheternas kreditvärdighet, om all skog i avverkningsbar ålder plötsligt skulle försvinna. Det är bl. a. därför som vi moderater begärt den utredning som avses i reservation 4.

Det bör i detta sammanhang också påpekas att en hel del andra nyttigheter har kommit i farozonen i dessa dagar. Genom att grundvattnet försurats har en hel del metaller, koppar, kadmium, vanadin, aluminium m. fl., lösgjorts ur marken med påföljd t. ex. att inom stora områden brunnarnas vatten har blivit odrickbart. Detta har inträffat i skrämmande stor omfattning med allt vad det betyder för fastigheternas värdering. I glesbygderna finns ju inte några möjligheter till vattenreningsverk, utan man får ta det vatten som finns där, eller också får man söka sig någon annanstans.

Det synes finnas en tendens här i vårt land att vilja slå sig till ro med att kalka. Man kalkar insjöar, och man kalkar markerna litet här och var. Ja, det är nog gott och väl på kort sikt, för vi känner inte till något bättre medel för att just för ögonblicket få bukt med en försurning. Men det är bara ett uppehållande försvar. Det är dessutom direkt farligt att använda kalk i ett ekosystem där det inte förut funnits kalk. Vi vet inte vad det blir för följder. Allra farligast är väl att om man börjat kalka måste man fortsätta därmed. Annars blir en del farliga ämnen fria, när kalkningen upphör. Det blir ett slags förgiftningschock, vars karaktär vi i dag inte riktigt kan yttra oss över.

Det finns, herr talman, bara ett enda sätt att få bukt med de här problemen, och det är att fånga upp föroreningarna vid källan – vid fabriksskorstenarna eller var det nu kan vara. De tekniska möjligheterna till en sådan uppfångning finns, men man slår alltid ifrån sig med att de är för dyra. Men vad gäller det? Ja, det gäller att leva eller inte leva. Nog är det väl trots allt vårt en del att leva, och de fördyringar som det medför att uppfylla önskan att leva måste vi givetvis ta med i kalkylerna för nya anläggningar. Vi måste baka in de kostnaderna i hela vår livsföring. Vi kan helt enkelt inte fortsätta att ha luft och vatten som något slags sopbaljor.

Detta gäller inte bara oss. Det gäller även utlandet, och där får vi ju ta upp förhandlingar. Ulf Lönqvist nämnde nyss att vi måste ha internationellt

samarbete, och om jag inte minns fel spelade herr talmannen en icke oväsentlig roll i samband med Genèveöverenskommelsen häromåret.

Det är med tanke på allt vad jag här har sagt som jag yrkar bifall till reservation nr 4, så att vi i siffror kan få omsätta svaren på några frågor som är ganska väsentliga i detta sammanhang.

Vad kostar det att fånga upp utsläppen vid källorna?

Vad kostar det att få sjöar, skog, vatten m. m. förstörda?

När vi kan sätta de siffrorna mot varandra kan vi få litet mera ryggrad i våra diskussioner. Det är av den orsaken som jag än en gång yrkar bifall till reservation nr 4, som syftar till att få ett ekonomiskt schema att gå efter.

I detta anförande instämde Sven Munke (m).

Anf. 113 LARS ERNESTAM (fp):

Herr talman! Försurningen är kanske just nu den allvarligaste miljöfrågan i vårt land. Den påverkar, som tidigare har sagts, våra skogar, våra åkrar, våra vattendrag och våra sjöar och den utgör över huvud taget ett hot mot vår miljö.

Kanske har problemen i vårt land uppmärksamrats mest genom förändrade pH-värden i sjöarna med fiskdöd, ändrad växtlighet och utfällning av giftiga metaller som följd.

I Sverige har vi under många år engagerat oss i försurningsfrågorna. Jag vill dock säga, herr talman, att alla kanske inte har varit fullt medvetna om problemets art och storlek och framför allt inte om de smygande konsekvenserna och dessutom inte om de konkreta åtgärder som måste vidtas.

I Europa har uppvaknandet kanske kommit sent, men nu har det konstaterats att 30 % av skogen i Västtyskland är skadad. 50 % sades nyss – jag vet inte vilket av dessa tal som är korrekt, men procenttalet är mycket högt. Och troligen är utsläppet av svavel en viktig orsak till detta förhållande. Västeuropas regeringar börjar förstå problemets räckvidd och är beredda att vidta åtgärder. Nu börjar också indikationer finnas på skador på vår svenska skog. Hur skulle det vara, herr talman, om 30 % av också vår skog skulle skadas av försurning?

Endast ca 25 % av nedfallet av svaveldioxid kommer från våra egna utsläpp. Om man emellertid sätter denna procentsats i relation till det totala nedfallet, 900 000 ton, får man en uppfattning om den ofantliga kvantitet det är fråga om. Man får också en uppfattning om att 25 % är mycket – det som kommer från våra egna utsläpp är mer än 200 000 ton.

Därför är det oerhört viktigt att vi omgående vidtar åtgärder för att så långt som möjligt begränsa våra egna utsläpp.

Den föregående talaren, Hans Wachtmeister, sade att det bara finns ett sätt att klara problemen, och det är just att vidta åtgärder. Därför finner jag det förvånande att moderaterna och socialdemokraterna tillsammans röstat mot de krav på skärpta bestämmelser om utsläppsnivåer som den dåvarande regeringen ville införa 1982. Nu har ett och ett halvt år gått sedan dess, och

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Åtgärder mot försurningen

samma majoritet yrkar avslag på våra förslag om skärpta bestämmelser för eldning med kol.

Det är bra med utredningar om försurningens långsiktiga konsekvenser, och det är bra att utskottets betänkande visar att mycket utredningsarbete är på gång. Det som är allra betydelsefullast, herr talman, är att vi nu vidtar åtgärder för att minska utsläppen, och att miljökraven för kolanvändningen läggs fast på en mycket låg nivå.

Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

Anf. 114 PER ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Betänkande nr 2 från jordbruksutskottet till innevarande riksmöte behandlar ett av industriländernas största miljöproblem i dag – försurningen. Utvecklingen på området är alarmerande, och den enda ljuspunkten är att åtminstone några industriländer i Europa börjar komma till insikt om situationens allvar.

Anledningen till utskottsbetänkandet, som vi nu behandlar, är ett antal motioner, däribland motionen 1982/83:335 från vpk som kräver åtgärder mot förorening av luft, vatten och mark. I det nu förevarande betänkandet behandlas yrkandena 1, 2 och 4 i vår motion.

Anledningen till att vi regelmässigt återkommer med partimotioner i denna miljöfråga är att vi dels vill markera partiets ståndpunkt, dels vill få en aktuell redovisning till riksdagen från utskottet.

Jag skall först ge några allmänna synpunkter på det allvarliga miljöproblem som försurningen är och sedan kortfattat gå igenom våra motionskrav och de svar som utskottet gett på dessa.

Sedan tusentals år tillbaka har människan brukat elden för sina syften. Länge var denna förbränning så obetydlig att den i mycket ringa grad påverkade den omgivande livsmiljön. Med den mycket kraftiga befolkningsökningen i världen, och framför allt genom övergången till industrisamhällen i många länder, blev miljöpåverkan genom förbränning av fossila bränslen betydande. Vi kan i dag se två hot som båda utvecklas vidare mot allt större skador på den mänskliga miljön. Det ena hotet är försurningen av livsmiljön som följd av utsläppen vid industriländernas förbränning av fossila bränslen. Det andra hotet är ökenutbredning och jorderosion som följd av att fattiga folk tvingas hugga ned de sista buskarna och träden, i brist på annat bränsle, för att kunna laga sin mat.

Det vi diskuterar i dag, och som utskottsbetänkandet handlar om, är försurningen av vår livsmiljö på grund av främst utsläpp från industrierna i Europa. Vi kan här konstatera att föroreningarna av luften är ett internationellt problem, eftersom ju luften ständigt befinner sig i rörelse över ländernas gränser. Sverige kan därför inte ensamt lösa försurningens problem. En förutsättning för en varaktig lösning är därför någorlunda samtidiga och kraftiga minskningar av utsläppen till luften av föroreningar.

Konventionen om långväga gränsöverskridande luftföroreningar, som nu trätt i kraft, är en början till sådana samlade åtgärder. Svagheten ligger i att det inte gått att enas om något program för konkreta åtgärder, varför det

ankommer på varje enskilt land som skrivit under konventionen att besluta om sina åtgärder.

I juni 1982 var Sverige värd för en internationell konferens, som diskuterade åtgärder mot försurningen i Europa och Nordamerika. En värdefull expertrapport hade från svensk sida utarbetats till den konferensen. Tyvärr gick det inte heller då att enas om några klart definierade mål för de olika ländernas åtgärder mot försurningen. Det var ändå positivt att konferensen kom till stånd. Det är nämligen mycket viktigt att det förankras ett vetenskapligt grundat medvetande i de olika länderna om att de försurande utsläppen leder till allvarliga miljöskador och att man inte fortsätter att gömma sig bakom talet att sambandet mellan försurande utsläpp och miljöskador inte är vetenskapligt bevisat.

När skogarna dör och tungmetaller förgiftar våra vatten är det viktigt att ha sambandet med de försurande utsläppen klart för sig. Det är inte bara så, att skogen dör genom direkt påverkan av den förorenade luften, den dör framför allt av att marken under skogen försurats och släppt loss metaller som i praktiken kväver träden. Vad som är särskilt skrämmande är snabbheten i skogsdöden, när ett visst stadium i försurningen uppnåtts. Man har i t. ex. Förbundsrepubliken Tyskland konstaterat att det under endast tre år skett mycket stora förändringar, som medfört att skogen dött. I Sverige har vi ännu bara sett vissa tecken till skogsdöd, men det allvarliga hotet finns så att säga runt hörnet. Det är därför synnerligen viktigt att bestämda åtgärder mot den fortgående försurningen av vår livsmiljö drivs både nationellt och internationellt.

Jag övergår nu till att kommentera utskottets svar på våra yrkanden i motionen 1982/83:335.

I yrkande 1 vill vi att åtgärder vidtas för svavelavskiljning vid oljeförbränningsanläggning av viss storlek och att forskning bedrivs syftande till ytterligare sänkning av svavelhalten i eldningsolja. Utskottets svar är i korthet att teknik redan finns för avsvavling men att det blir för dyrt och att det inte finns anledning att göra något då vi snart skall övergå till kol. Utskottet avstyrker därför yrkande 1. Vi har emellertid ansett att olja ännu under många år kommer att vara aktuellt som bränsle och att ansträngningarna att minska de försurande ursläppen också från oljeförbränning därför måste fortsätta. Vi har därför reserverat oss i utskottet på denna punkt.

I yrkande 2 i vår motion tar vi upp riktlinjerna för den nu ökande kolförbränningen. Vi har tidigare år – i avvaktan på att regeringen lägger fram förslag till riktlinjer baserade på nu färdig utredning och remissomgång – motionerat om att naturvårdsverkets riktlinjer borde få gälla utan inskränkning. Denna vår mening håller vi fortfarande fast vid. Enligt den redovisning som ges i utskottets betänkande ligger de kolriktlinjer som t. v. tillämpas nära naturvårdsverkets, och utskottet anser därför att vårt motionskrav till stor del är tillgodosett. Vidare kommer regeringen att framlägga en proposition i frågan till vårriksdagen 1984, och det ges då tillfälle att återkomma i frågan. Med hänsyn till detta och förmodandet att de nya regeringsförslagen kommer att ligga nära de av oss stödda kraven från

Onsdagen den
23 november 1983

Åtgärder mot försurningen

naturvårdsverket har vi inte reserverat oss just på denna punkt.

I yrkande 4 i vår motion tar vi upp försurningens och handelsgödselansvändningens inverkan på mark och grundvatten. Vi har framhållit att åtgärder till skydd för marken är svårare att utföra än då det gäller ytvattnet. Uppehållande och förbättrande åtgärder i form av kalkning utförs även i vad gäller försurad mark och försurad grundvatten. Åtgärderna är emellertid ännu på ett försöksstadium, varför det inte går att klart avläsa vilka resultat som går att uppnå den vägen.

Vi har också tagit upp frågan om kontroll av dricksvattnet i brunnar utanför tätorter, där man inte har tillgång till kommunalt vatten. Här hänvisar utskottet till utfärdade anvisningar till dem som tar sitt konsumtionsvatten från egna brunnar. Vi tror dock inte att det räcker med bara anvisningar i en skrift. Frågan om kontroll av konsumtionsvatten ligger numera hos livsmedelsverket, och vi anser för vår del att brunnsinnehavarna utanför våra tätorter skall erbjudas en regelbunden kontroll utan oskälig kostnad av vattnet i sina brunnar. Skulle vattnet i vissa brunnar vara otjänligt, skall myndigheterna medverka till åtgärder för att återföra vattnet till godtagbar kvalitet för human konsumtion, där så är tekniskt möjligt. På denna grund har vi reserverat oss på denna punkt i betänkandet.

Herr talman! Med det nu anförda yrkar jag bifall till reservationerna 2 och 3, som av Berit Edvardsson fogats till jordbruksutskottets betänkande 1983/84:2.

Anf. 115 KERSTIN ANDERSSON (c):

Herr talman! Försurningen är ju, som tidigare påtalats, ett mycket aktuellt ämne. Vi har just i våra fack fått ett pressmeddelande om de nordiska miljöministrarnas möte, där de vill påverka fler länder att ta upp kampen mot försurningen. Anders Dahlgren har tidigare som jordbruksminister aktivt verkat för detta.

De som varit i Västtyskland och sett skogen där är chockade. I Sverige har försurningen uppmärksammats längre, mest för att fisken dog i sjöarna. Vi märker det alltså lokalt, även om problemet är globalt. I Europa släpps nu ut ca 30 miljoner ton svavel per år. Det är detsamma som 60 miljoner ton svaveldioxid. 80 % av detta tror man kommer från olje- och koleldning.

Mittenregeringens förslag om begränsning av svavelutsläpp vid koleldning fälldes av moderater och socialdemokrater, men från olika utgångspunkt, trots att det är vi själva som försurar Sverige mest. Risker för kvicksilver- och kadmiumskador ökar också. Kalk är ingen lösning, utan endast en akut medicinering, som Wachtmeister också påpekade, och kan därför aldrig ersätta begränsningar av de försurande utsläppen vid källan.

Eftersom det inte har fattats något säkert beslut om var gränserna skall gå i framtiden, har stor osäkerhet uppstått i kommunerna. Det är väldigt viktigt att regering och riksdag snabbt lägger fast miljökraven för kolanvändning. Man bör därför till dess låta bli att göra omfattande investeringar i kolanvändning i kommunerna, i synnerhet som vi har inhemska bränslen som inte försurar så mycket.

Skall kol och olja användas måste rökgasavsvavling användas om bränslet inte är lågsvavligt. Men kraftindustrin menar ofta att det är för dyrt med båda dessa åtgärder och anser att man bör kalka i stället.

Efter Hans Wachtmeisters anförande förvånar det mig att han inte stöder vår reservation 1. Vi anser att regeringen snarast bör återkomma till riksdagen med förslag till skärpta miljökrav för användning av kol i syfte att bl. a. minska utsläppen av svavel. Detta har vi framfört i vår partimotion 1102 och i reservation 1 till utskottets betänkande. Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr talman! Rune Backlund har i en motion tagit upp försurningseffekterna på brunnar och vattentäkter. Nu har naturvårdsverket inlett ett försöksprogram just till skydd för grundvattnet. Vi centerpartister i utskottet har därför bara genom vårt särskilda yttrande velat fästa uppmärksamheten på att man skyndar sig att anvisa effektiva åtgärder.

Herr talman! Jag yrkar därför bifall till reservation 1 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 116 HANS WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga några ord.

Orsaken till att vi moderater och socialdemokraterna intog den ståndpunkt vi gjorde förra året var åtminstone för oss moderater att vi hade laborerat med olika gränsvärden en lång tid. Vi måste tänka litet på dem som skall omsätta våra beslut i praktiken. Det går inte att ha ett gränsvärde för svavelhalt det ena året, nästa år ett annat gränsvärde och det tredje året ett tredje. Orsaken var helt enkelt att det fastställda gränsvärdet skulle hinna verka någon gång.

Anf. 117 KERSTIN ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag tror att man har gjort förvirringen ännu större ute i kommunerna. De var inställda på att få ett klart restriktivt värde för kolanvändningen. När man inte fick detta från riksdagen, trots att regeringen hade lagt en proposition, blev man ännu mer förvirrad. Jag tror att det har skapat värre problem.

Anf. 118 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Vi vet att försurningen inte är något nytt debattämne. Det har också hörts av tidigare inlägg, och vi ser det på de många motioner som varje år läggs på riksdagens bord.

Redan på 1960-talet kunde svenska forskare koppla ihop en rad separata data och rön och visa på en kedja av samband mellan nedfall av svavelföreningar och miljöskador i mark och vatten. Mycket hade redan då hänt, långsamt och rätt odramatiskt, i förstone nästan osynligt för andra än naturkännare och experter, och kunskaperna var fortfarande mycket små.

I dag vet vi betydligt mer om försurningen som fenomen. Vi vet mycket om dess orsaker och verkningar, om det som bevisligen har hänt och om det som sannolikt kommer att hända.

Det som väckte politikerna i denna fråga i Sverige var förmodligen en rapport som publicerades 1968 – en rapport om att man funnit ett klart samband mellan utsläpp av förorenade ämnen, atmosfärisk transport av dessa ämnen samt uppkomst av miljöskador, främst fiskdöd och en förändrad växtlighet i sjöarna.

Många andra undersökningar företogs, och 1972, då Sverige stod som värd för FN:s miljökonferens i Stockholm, accepterades teorin att sjöförsurning och andra miljöskador verkligen kunde orsakas av att svavel blåste med vinden från övriga Europa och föll ned med nederbörden över Skandinavien.

Denna konferens 1972 slog fast beträffande åtgärder mot försurning för det första att det i planer och program, som syftar till att minska skadorna på grund av surt nedfall, måste erkännas det faktum att flera stater är berörda, för det andra att internationella avtal, lagstiftning och kontroll bör övervägas för att man skall kunna angripa problemet.

Den svenska studie som togs fram 1972 var inte först med att få en bred uppmärksamhet kring nedfalls- och försurningsproblemen, men man ville och lyckades förmedla kunskaperna från forskarna till politikerna.

Det lyckades också i Sverige. Den dåvarande socialdemokratiska regeringen förberedde tillsammans med vissa andra europeiska länder en internationell luftkonvention. Parallellt med dessa förberedelser, herr talman, påbörjade den svenska regeringen förhandlingar med enskilda länder runt Östersjön och sökte träffa bilaterala avtal för att begränsa luftföroreningarna. Man lyckades före 1976 träffa ett sådant avtal med Östtyskland.

Överläggningar med goda utsikter att få till stånd ytterligare avtal hade förberetts och ett samarbete med bl. a. den norska regeringen hade inletts.

Så fick vi en borgerlig regering 1976, och då blev detta ärende vilande några år.

1979 undertecknade 33 medlemsländer vid Genève's ministermöte den konvention som hade börjat förberedas i mitten av 1970-talet. Men den dåvarande svenska regeringen hade fram till dess inte vidtagit några åtgärder för att fullfölja den tidigare socialdemokratiska regeringens idéer om bilaterala avtal.

1982 lades en proposition i frågan. Det var samma år som en stor konferens hölls här i Stockholm. Där belystes vilken roll det internationella luftburna nedfallet spelar i Sverige. Som tidigare talare har sagt är det bara 20–25 % av den totala mängden svaveldioxid, drygt 900 000 ton, som faller ned över Sverige som kommer från egna utsläpp. Resten kommer från andra europeiska länder. Därför är, som också påpekats tidigare från denna talarstol, fortsatta internationella ansträngningar naturligtvis mycket viktiga.

En del kan dessutom göras inom landet. Vad uppmärksamheten främst riktar sig mot är begränsning av svavelutsläpp vid koleldade kraftverk. När försurningspropositionen lades 1981/82 uttalade riksdagen att den skärpta praxis som tillämpats av koncessionsnämnden vid fastställelse av svavelreningskrav bör följas även i fortsättningen till dess pågående utredningsarbete redovisats och remissbehandlats. Det har nu skett, och ärendet bereds f. n. inom regeringskansliet med sikte på en proposition under innevarande

riksmöte. Därför finner utskottsmajoriteten inte anledning att vidta några åtgärder för att tillgodose kraven i motionerna 335, 1102 och 1105. Jag yrkar härmed avslag på dem.

Vänsterpartiet kommunisternas krav om att ytterligare sänka svavelhalten i oljan har utskottsmajoriteten, med hänsyn till den kostnad en sådan reducering medför, inte ansett det vara ekonomiskt försvarbart att tillmötesgå, särskilt inte med tanke på den totala reducering av antalet oljeeldade anläggningar som Sverige har för avsikt att genomföra. Jag yrkar därför avslag på motion 335 yrkande 1.

Motionen från centerpartiet och vpk tar upp de långsiktiga konsekvenserna för dricksvattnet, om brunnsvatten och vattentäkter försuras.

1976 beslutade riksdagen om en femårig försöksverksamhet med kalkning av sjöar och vattendrag. 1982 fattade riksdagen ett nytt beslut, där man även ville inkludera försök med åtgärder för skydd för grundvattnet. I budgetpropositionen 1983 betonas dessa försök särskilt, men man påpekar också att försöksverksamheten kan behöva utsträckas under lång tid.

Ett sätt att visa att man prioriterar kalkningsinsatser var att man ökade anslaget från 40 milj. kr. till 65 milj. kr.

Vi finner från utskottsmajoritetens sida att motionskraven härmed är tillgodosedda, och därför yrkar jag avslag på desamma.

I motionen 1007 påpekas vikten av att behålla referensområden för att långsiktigt studera försurningens ekologiska konsekvenser.

Utskottet instämmer i att det är viktigt att man på detta såväl som på andra områden bedriver jämförande studier, och enligt vad vi vet ingår tankar på detta också i naturvårdsverkets planering.

I motion 800 tas problemet med åkermarkens försurning upp. Vi menar att de åtgärder som jag inledningsvis har berört också kommer att gagna åkermarken. Dessutom har vi i den besparingsproposition som nu kommit föreslagit en avgift på handelsgödsel som förhoppningsvis påverkar också de i motionen upptagna problemen.

Slutligen har moderata samlingspartiet tagit upp problemet med försurningens effekter på vår skog. Man har gjort det, inte ur miljömässiga, ekologiska aspekter utan ur strikt privatekonomiska. Majoriteten i utskottet ser inte det här som ett i första hand privatekonomiskt problem utan som ett samhällsekonomiskt. Vi ser skogen som en nationens resurs som skall nyttjas bl. a. för att utveckla landets ekonomi.

Den synen parad med den ekologiska synen och rädslan för att vi skall hamna i en situation liknande den i Västtyskland har gjort att den socialdemokratiska regeringen varit offensiv i sina hittills gjorda insatser för att rädda den svenska skogen. Dessutom följer den socialdemokratiska regeringen den här frågan mycket noga. Detsamma gör miljöförberedningen.

Majoriteten anser att de av moderata samlingspartiet föreslagna åtgärder inte behövs. Jag yrkar därför avslag på motion 1987, yrkande 2.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

Åtgärder mot försurningen

Anf. 119 KERSTIN ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Det är väl ingen nytta med att stå här och tala om vilken regering som har gjort mest, men jag vänder mig mot att Margareta Winberg påstår att den första Fälldinregeringen inte gjorde någonting de första åren för att minska försurningen. Dåvarande jordbruksministern Anders Dahlgren reste runt till olika regeringar och talade om problemen och försökte få till stånd avtal för att minska försurningen. Man sänkte också svavelhalten i oljan, och man satte i gång kalkningen. Jag tror därför att man bör åstadkomma en annan historieskrivning än den Margareta Winberg här gjorde.

Anf. 120 PER ISRAELSSON (vpk) replik:

Herr talman! Min replik avser Margareta Winbergs anförande, men jag antar att det är tillåtet att citera en tidigare talare. Ulf Lönngvist sade i sitt anförande att miljön är för viktig för att lämnas över till fria marknadskrafters spel. Detta vill jag hänvisa till, när jag tar upp vad Margareta Winberg sade om oljeavsvavling. Hon menade att det var så dyrt att man inte kunde ta ansvar för det.

Det är möjligt att läget är sådant just nu. Men vi hävdar att forskningen skall drivas vidare med inriktning på att man på ett ekonomiskt försvarlig sätt skall kunna minska svavelhalten ytterligare i olja. Som jag sade i mitt första anförande kommer under lång tid än olja att användas såsom bränsle i Sverige, trots att vi försöker minska oljeanvändningen. Oljan täcker en liten bit över 50 % av energiförbrukningen. Inriktningen är ungefär 40 % år 1990. Men fortfarande utgör oljan en stor del av förbrukningen. Därför är svavelhalten i olja fortfarande en viktig miljöfråga. Det är naturligtvis bra att vi nästa höst i hela landet har sänkt den tillåtna svavelhalten i eldningsolja till 1 %.

Brunnarna är en mycket viktig folkhälsofråga. Förslaget att människorna på landsbygden skall kunna få sitt dricksvatten kontrollerat borde ha kunnat tillstyrkas.

Anf. 121 HANS WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Margareta Winberg talade i en ton av självbelåtenhet över att man har gjort väldigt mycket när det gäller spridning av kalk. Jag tror att man skall vara litet försiktig med att tala i berömande ordalag om hur mycket kalk man sprider. Från vetenskapligt håll ställer man sig ytterst tveksam till denna spridning. Tillfälligt kan den vara bra, men på lång sikt vet vi alltför litet. Därför bör vi iakttä inte en viss försiktighet utan en stor försiktighet med att använda kalk.

Kalkning och över huvud taget gödsling av våra åkrar – under förutsättning att vederbörande markägare sköter sin jord på ett riktigt sätt – är ett område, där vi inte behöver ha några bekymmer alls. Den gödslingen kan vi lätt reglera, även om metoderna har ändrats. Tidigare var chilesalpeter det bästa man hade att gödsla med, alltså ett basiskt ämne, om min skolkemi sitter kvar. Nu har man gått över till ammoniumsulfat, som är surt och inte riktigt

lika bra. De skador som eventuellt uppstår inom ett visst åkerområde kan man emellertid lätt klara av.

När det gäller skogsbruket finns det emellertid anledning att se litet tveksamt på helträdsmetoden. Den är försedd med flera stora frågetecken, förenade med bortförselein av växtnäring.

Margareta Winberg sade att moderaternas reservation och motion inte behövdes. Vad vi hade att komma med var inte ekologiskt riktigt utan tjänade bara strikt privatekonomiska syften. Margareta Winberg frågade varför vi inte hade satt in åtgärder på andra områden. När jag gav mig in i politiken en gång i tiden, sade min dåvarande riksdagskollega, sedermera landshövdingen Ture Andersson till mig: Med att prata skall du ta det lugnt. Har man ingenting att säga, skall man ingenting säga.

Vi moderater har sagt vad vi har att säga. Vi instämmer i en hel del av utskottsmajoritetens skrivning, och där har vi inte reserverat oss. Det är inte så att vi bara tänker strikt privatekonomiskt.

När det gäller nedfallet sägs det att man har vaknat sent. Det beror väl i så fall på att nedfallet är så förrädisk. Man märker först ingenting av det. Så går det såsom i Tyskland, där nedfallet på en gång sedan det har nått över en viss tröskel verkligen blir allvarligt.

Anf. 122 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Utan att gå alltför djupt in i denna fråga vill jag säga att också jag blev något förvånad över Margareta Winbergs historieskrivning. Sverige har under 1982 stått som värd för den stora internationella försumningskonferensen, och en förutsättning för att klara detta har varit ett omfattande kontaktnät, som har upprätthållits under flera år. Det är därför förvånande att Margareta Winberg tar upp den här frågan.

Jag vill också konstatera att socialdemokraternas ställningstagande innebär att skärpningen av kraven på rening försenades.

Anf. 123 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Någon av de föregående talarna sade att politikerna var omedvetna om förhållandena, och en annan sade att vi vaknade för sent. Jag kan kanske hålla med om att vi gjorde det, men vi var i alla fall vakna i mitten på 1970-talet när den regering som vi då hade tog tag i dessa frågor. Sedan somnade man tydligen i den kommande regeringen.

Hans Wachtmeister säger att vi bara föreslår kalkning. Jag tycker att han har lyssnat dåligt. Vi föreslår inte bara detta för vi har en lång rad andra förslag.

Hans Wachtmeister var positiv till skärpta krav. Det är bra, för det brukar inte moderata samlingspartiet vara. Det är en ny sida som man visar upp, och det skall vi komma ihåg framöver.

Centerpartister och folkpartister blir vidare något indignerade över min historiebereskrivning. Man kan kanske också förstå att det känns litet pinsamt. Kerstin Andersson säger att dåvarande jordbruksministern for runt och hälsade på för att försöka få avtal till stånd. Det är möjligt att han gjorde det.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Åtgärder mot för-
surningen*

Vi får ju inte sådana resor redovisade för riksdagen, utan vad vi ser är de konkreta resultaten. Jag vill fråga Kerstin Andersson: Vilka konkreta resultat ledde dessa resor till? Hur förvaltade ni den grund för fortsatta bilaterala överenskommelser som så framgångsrikt hade lagts 1975? Vad gjorde ni slutligen för att fullfölja den plan som vi socialdemokrater då lade fram?

Jag skulle för att spara tid kunna svara själv, men det vore intressant att få veta hur er historieber beskrivning ser ut. Jag har inte stor förhoppning om att få bättre besked än de som jag tidigare har pekat på.

Anf. 124 KERSTIN ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Margareta Winberg sade att regeringen sov. Jag tror i stället att hon själv måste ha sovit.

Men man får inte genom att sova till stånd en konvention, som så småningom har blivit undertecknad av 33 länder och där dessa förbinder sig att använda bästa möjliga teknik för att minska försurningen. Bilaterala avtal är inte det enda som har betydelse. Jag tror att konventionen har väckt människor på ett helt annat sätt. Man har nu i de olika länderna verkat för att få till stånd en minskning av försurningen.

Anf. 125 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Ja, jag vet att den dåvarande jordbruksministern skrev under den här konventionen. Men frågan är hur mycket man orkar med under en period om fyra fem sex år. Skall han inte klara både att underteckna en konvention och att få till stånd något resultat av de bilaterala förhandlingarna?

Andre vice talmannen anmälde att Kerstin Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 126 LARS HEDFORS (s):

Herr talman! Jag har inte någon avstyrkt motion att försvara i detta ämne. Jag känner egentligen bara ett mycket stort behov av att få delta i den allmänna opinionsbildningen när det gäller det allvarliga problemet med försurningen, inte minst därför att mitt eget hemlän, Kronoberg, är ett av de allra mest försurningsdrabbade länen i Sverige.

Det gäller i mycket hög grad ytvattnet i länet. Kronoberg är ett sjörikt län, och många av sjöarna är hårt drabbade av försurning. Så sent som 1979 bedömde man att ca 70 % av sjöarna skulle vara döda i slutet av 1980-talet. Den dystra spådomen lär inte komma att slå in, bl. a. beroende på senare års gynnsamma väderlek och ett väl genomfört kalkningsarbete, men den visar ändå att problemet är stort.

Ytvattenförsurningen har man känt till ganska länge, men nu dyker det upp nya och tidigare helt okända företeelser, som också är ett resultat av stora utsläpp av svaveldioxid och kväveoxid. Jag tänker därvid på den alltmer uppmärksammade grundvattenförsurningen. Den är särskilt allvarlig, efter-

som den direkt hotar människornas hälsa genom att metaller frigörs i konsumtionsvattnet.

I Kronobergs län har länsstyrelsens naturvårdsenhet på ett mycket föredömligt sätt låtit utföra ett antal undersökningar av grundvattnet. Syftet med dessa har varit att dokumentera eventuella förändringar i grundvattenkemin, förklara orsakerna till dessa och bedöma känsligheten för framtida grundvattenförsurning. Man har därvid undersökt såväl kommunala grundvattentäkter som enskilda vattentäkter.

När det gäller de kommunala grundvattentäkterna har man bl. a. funnit att vatten från brunnar i jord har lägre pH – ett medianvärde på 5,7 – än vatten från brunnar i berg, som har ett medianvärde på 6,8. Man har vidare funnit att alkaliniteten har minskat i många jordbrunnar samt att den aggressiva kolsyran och sulfathalten har ökat i vatten från majoriteten av vattentäkterna. Man anser det också klarlagt, att relationen hårdhet – alkalinitet har förändrats så, att hårdheten har stigit i förhållande till alkaliniteten, vilket indikerar en pågående försurningsprocess i grundvattnet. Sammantaget drar man slutsatsen, att känsligheten för framtida försurningar är stor i länets västra delar, där depositionen av surgörande ämnen är betydande, och i de östra delarnas porfyrområden, där bergrundsmaterialet är svårvittrat. Dessutom är jordbrunnar också i övriga delar av länet känsliga för försurning.

När det gäller undersökningarna av de privata vattentäkterna är resultatet av dessa ännu inte offentliga. Det är emellertid ingen hemlighet att allting tyder på att dessa undersökningsresultat bekräftar vad man tidigare kommit fram till, nämligen att det pågår en försurningsprocess i grundvattnet och att känsligheten är särskilt stor i vissa delar av länet och i vissa typer av brunnar.

Det är allvarligt, inte bara därför att det är ett hot mot människors hälsa utan också därför att det tar betydligt längre tid att återställa ett skadat grundvatten än ett skadat ytvatten. Det är därför viktigt att åtgärder mot grundvattenförsurningen sätts in så fort som det över huvud taget är möjligt.

En annan modern företeelse som anses sammanhänga med försurningen är den tilltagande barrträdsdöden, där spåren från Västtyskland sannerligen förskräcker. I vårt land är det framför allt Blekinge som har drabbats. Där gör representanter för skogsvårdsstyrelsen bedömningen att länet redan drabbats av minskad tillväxt på grund av försurningsskador. Man beräknar också att varje procents minskad tillväxt för Blekinges del betyder en förlust för skogsägarna på ca 3 milj. kr. För samhällets del betyder det mellan två och tre gånger större förlust.

Även Kronobergs län – särskilt de västra och sydvästra delarna – visar tecken på en begynnande skogsdöd. Tjänstemän på skogsvårdsstyrelsen i Växjö, som jag talat med, håller för troligt att skadorna på skogarna i Kronobergs län är lika omfattande som i Blekinge. Egentligen behöver man inte vara någon skogsexpert för att känna igen den luggslitna silhuetten av träd som drabbats av s. k. sub top dying, dvs. träd där området under toppen på ett typiskt sätt angripits.

Här är det alltså enorma värden och många människors sysselsättning som står på spel. Det bästa bidraget till den allmänna sparniten, som nu breder ut

Onsdagen den
23 november 1983

*Utökning av antalet
suppleanter i vissa
utskott*

sig, blir därför rejäla satsningar – inte minst ekonomiska – på kampen mot försurningen. Ett steg i rätt riktning är den inventering av försurningsskador som skogsstyrelsen nu genomför i södra Sverige.

Eftersom 75–80 % av den totala mängden svaveldioxid som faller över Sverige kommer från andra länder, främst europeiska, gäller det att i första hand få dessa länder att minska sina utsläpp. Det är därför ytterst tillfredsställande att den socialdemokratiska regeringen – tillsammans med regeringarna i Norge och Finland – nu lyckats utverka löften, bl. a. från Västtyskland, om rejäla utsläppsminskningar. Enligt ett frågesvar från jordbruksminister Svante Lundkvist här i kammaren i förra veckan förekommer det nu också direkta, bilaterala kontakter i dessa frågor med flera länder i Europa, vilket är verkligt glädjande.

Men skall dessa kontakter kunna ge något positivt resultat, måste Sverige föregå med gott exempel. Därför måste också våra egna utsläpp minskas, framför allt genom en effektiv rökgasrening. Det är särskilt viktigt att tänka på, när vi nu står inför en massiv satsning på nya råvaror – framför allt kol – i energiproduktionen. Detta måste ske på ett planmässigt sätt, och samhällets möjligheter att aktivt styra kolintroduktionen måste ytterligare stärkas, om vi skall kunna minska utsläppen i tillräcklig omfattning.

I avvaktan på resultatet av dessa åtgärder måste kalkningsarbetet fortgå med oförminskad och helst ökad kraft. Det är därvid viktigt att, som också framhålls i kemikalieutredningens betänkande Användning av växtnäring, tänka på att våra åkrar får ett avsevärt ökat tillskott av kalk. Skulle det visa sig vara omöjligt att uppnå detta med hjälp av råd och rekommendationer till landets jordbrukare, måste tvingande föreskrifter tillgripas. Vidare bör möjligheterna till s. k. kalkfällning i de kommunala reningsverken tillvaratas.

Herr talman! Såvitt jag kan se finns det i utskottsbetänkandet i varje fall ingenting som direkt motsäger allt detta. Jag skall därför be att få yrka bifall till jordbruksutskottets hemställan i betänkande 2.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter behandlingen av jordbruksutskottets betänkande 6.)

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

23 § Utökning av antalet suppleanter i vissa utskott

Anf. 127 ANDRE VICE TALMANNEN:

Enligt till kammaren inkommet protokollsutdrag har valberedningen föreslagit att antalet suppleanter i försvarsutskottet skall utökas från 16 till 17 och i socialförsäkringsutskottet från 15 till 16.

Jag hemställer att antalet suppleanter i försvarsutskottet bestäms till 17 och i socialförsäkringsutskottet till 16.

Kammaren biföll denna hemställan.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Meddelande om
fyllnadsväl*

24 § Meddelande om fyllnadsväl

Anf. 128 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att fyllnadsväl till försvars- och socialförsäkringsutskotten kommer att ske vid morgondagens sammanträde.

25 § Anmäldes och bordlades

Motionerna

1983/84:178 av *Per-Ola Eriksson*

Ny organisation för postverket (prop. 1983/84:34)

1983/84:179 av *Erik Hovhammar m. fl.*

1983/84:180 av *Stig Josefson och Ivar Franzén*

Vissa naturgasfrågor (prop. 1983/84:47)

1983/84:181 av *Rolf Clarkson m. fl.*

Lokaltågen i Storstockholm (prop. 1983/84:54)

1983/84:182 av *Karl Boo och Gunilla André*

1983/84:183 av *Ingemar Eliasson och Kjell Johansson*

1983/84:184 av *Erik Hovhammar m. fl.*

1983/84:185 av *Tage Sundkvist m. fl.*

Fortsatt stöd för åtgärder för att ersätta olja, m. m. samt för investeringar inom energiområdet (prop. 1983/84:62)

1983/84:186 av *Rolf Clarkson m. fl.*

1983/84:187 av *Kurt Ove Johansson m. fl.*

1983/84:188 av *Jörn Svensson m. fl.*

Förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1983/84 (prop. 1983/84:25)

1983/84:189 av *Ivar Franzén och Rolf Andersson*

1983/84:190 av *Nic Grönvall*

1983/84:191 av *Sven-Erik Nordin och Martin Olsson*

Löntagarfonder (prop. 1983/84:50)

Onsdagen den
23 november 1983

Meddelades att följande interpellationer framställdes

*Meddelande om
interpellationer*

den 22 november

1983/84:57 av Margit Gennser (m) till finansministern om taxeringsförfarande:

Det höga skattetrycket i vårt land har fått konsekvenser både för utformningen av våra skattelagar och för själva taxeringsarbetet. Ständigt stegrade krav från statens och kommunernas sida på högre skatteinkomster har påverkat lagstiftningen på två sätt. För det första har antalet lagparagrafer och tillämpningsföreskrifter ökat starkt. För det andra har ständiga förändringar i skattelagstiftningen skapat en tilltagande brist på logik och konsekvens i skattelagarna. Möjligheterna att förutse taxeringsmyndigheternas tolkningar av skattelagarna har minskat för de skattskyldiga. Avslag på den taxeringsskyldiges yrkanden betyder ofta icke förutsedda skattehöjningar jämte skattetillägg. Detta gäller även om taxeringsmyndigheternas beslut överklagas. Att erhålla anstånd med inbetalning av förhöjda skattebelopp är ofta svårt. Företag har råkat ut för betydande likviditetsproblem, som kunnat äventyra företagets överlevnad. Detta gäller oberoende om företaget i sak har haft rätt.

Många gånger råder det inte längre en godtagbar balans mellan kraven på den skattskyldige och taxeringsmyndigheterna. De senare har i dag tillgång till expertis som inte står de skattskyldigas efter. Samtidigt är kraven på myndigheternas korrekta behandling av ärendena lågt satta. Har en taxeringsnämnd genom ett tidigare beslut vilselett en skattskyldig, och denne eventuellt ett senare år lämnat uppgift med ledning härav anses den senare ha gjort sig skyldig till en "oriktig" uppgift, inte taxeringsnämnden. Till detta kommer att skattemyndigheterna uppfattar sin uppgift även som rättsskapande. Ett citat ur artikeln "Ytterligare några ord om lagtolkning" av regeringsrådet Göran Wahlgren antyder tendenserna i dessa nya strömningar (Svensk Skattetidning 1981, s. 644):

"Sammantaget betyder det nu beskrivna tolkningsarbetet att domare, förutom att ta hänsyn till de rent rättsliga aspekterna, måste reflektera över en mängd olika synpunkter av ekonomisk och praktisk natur. I detta arbete ingår, som nyss framhållits, såsom en icke urskiljbar, obestämbar del något som är att hänföra till *rättsskapande*. Hela denna verksamhet genomsyras helt naturligt av domarens personliga rättsuppfattning i stort liksom av hans uppfattning om hur rättsordningen bör vara beskaffad i de delar där han har möjlighet att utöva rättsskapande verksamhet.

Det är enligt min mening i belysning av det nu anförda som man skall se domarens förhållande till rättskällorna och hans bruk därav, graden av bundenhet etc. Skriven lag anses normalt som helt bindande. Men inte ens detta kan gälla undantagslöst. Lagtext produceras i en hög takt, lagstiftningsarbetet är pressande och ibland slumrar även lagstiftaren i oredaktionel-

la hänseenden. Detta låter sig väl för det mesta enkelt konstateras. Någon bundenhet i sådana fall lär det väl dess bättre inte vara tal om. Vida mer komplicerat blir läget när man har att göra med förhållandet mellan lagtexten och förarbetena. — — — Men den egentliga svårigheten uppkommer först i ett nästa skede, dvs om förarbetena antingen ingenting innehåller till ledning för tolkningen eller genom diskrepanser i förhållande till lagtexten lämnar utrymme för osäkerhet om dennas innebörd. Det är i detta skede som det komplicerade samspelet av de förut i denna artikel skildrade faktorer" — (domarens inställning till frågeställningen, hans sätt att se på domstolens funktion och domarens rättsfilosofiska uppfattning) — "som utövar inflytande vid tolkningsarbetet träder i full verksamhet. — — —

Det får räcka med följande slutord. Dagens samhälle är som alla vet mycket invecklat. Den moderna domaren bör ha så goda kunskaper som möjligt i funktionen hos detta komplicerade maskineri. Paradoxalt nog kan domarens ökande kunskap om och intresse för samhällsmaskineriet i stort och dess funktion, hans ökade samhälleliga engagement om man så vill, minska möjligheten hos allmänheten att förutse hans rättsliga avgöranden. Ju fler hänsyn domaren ser sig nödsakad att väga in i sina avgöranden, desto svårare blir det emellertid att förutse utgången härav."

Den relativism i den dömande verksamheten som en högt uppsatt jurist beskriver och accepterar måste beaktas av lagstiftarna. Det är viktigt att klara regler finns, inte minst på skatteområdet, som skyddar de skattskyldiga mot beslut och ingripande som de många gånger måste uppfatta som orättvisa och t. o. m. rättsstridiga.

Granskning av självdeklarationer

Granskningen av självdeklarationer har blivit alltmer arbetskrävande, inte minst på grund av den svällande skattelagstiftningen. Därför utsträcktes för några år sedan taxeringsnämndernas tid för granskning av självdeklarationer med fyra månader. Taxeringsnämnderna skall ha avslutat sitt arbete den 31 oktober under taxeringsåret.

Trots att taxeringsnämndernas handläggningstid för granskning av självdeklarationerna mer än fördubblats, tycks behandlingen av en rad deklara-tioner förskjutas mot taxeringsperiodens senare del. Detta har skapat stora svårigheter för både enskilda och företag, då det ofta varit svårt att få fram relevant material till taxeringsnämnderna inom föreskriven tid. En frist på 14 dagar som på grund av sen handläggning inte kan förlängas, är ofta alltför kort för att bemöta komplicerade utredningar, gjorda av taxeringsrevisorer, omfattande kanske tio sidor eller mer. Den skattskyldige behöver i sådana fall ofta hjälp av hårt engagerade specialister som revisorer och konsulter. Visserligen har den skattskyldige möjligheter att överklaga taxeringsnämndernas beslut om så är påkallat, men överklagandet tar tid och är kostsamt både för den skattskyldige och för staten. Ur rättssäkerhetssynpunkt är det ett oavvisligt krav att medborgaren får tillräckligt rådrum i sina mellanhavanden med staten, här representerad av taxeringsnämnden.

Anstånd med betalning av skatt

Vid skattemål inför länsrätt fungerar taxeringsintendenten som motpart i

förhållande till den skattskyldige. Om målet döms till den skattskyldiges nackdel, skall det utdömda skattebeloppet jämte eventuella skattetillägg omedelbart inbetalas till statsverket enligt uppbördslagen. De belopp som den skattskyldige kan åläggas att betala kan vara av betydande storlek.

I många fall är, som redan påpekats ovan, tolkningen av skattereglerna så komplicerad att många avgöranden regelmässigt måste hänskjutas till kammarrätten eller t. o. m. regeringsrätten. Avgörandet kan dröja många år, varför den likviditetspåfrestning som en skattskyldig kan utsättas för kan skapa betydande finansiella problem.

Uppskov med erläggande av det tvistiga skattebeloppet kan erhållas. Lokala skattemyndigheterna kan bevilja anstånd, eventuellt mot bankgaranti. Enligt uppbördslagens 49 § första moment skall taxeringsintendenten yttra sig över frågan om anstånd skall beviljas eller inte. Detta innebär att taxeringsintendenten både fungerar som motpart och som myndighet. I den senare rollen skall han ha ett avgörande inflytande på om anstånd skall beviljas gällande betalning av tvistiga skatter. Detta strider mot gängse principer om rättssäkerhet. Klar åtskillnad skall finnas mellan en tjänstemans/ämbetsmans olika roller – i det här fallet motpart resp. oväldig tjänsteman. Det är väsentligt inte minst inom skatte- och uppbördsområdet att hålla på grundläggande rättsprinciper. Det finns nämligen annars en klar risk att enskilda medborgare och deras intressen skadas av en tjänstemans ofrånkomliga partiskhet och i värsta fall prestige.

Taxeringsnämndernas lagtolkning

Taxeringsnämnderna har under senare år genom de s. k. taxeringsrevisorerna i ökad utsträckning börjat tillämpa en ny praxis vid taxeringen i första instans. Följande citat är hämtat från en revisionspromemoria.

”Vad gäller den föreslagna taxeringshöjningen under punkt 4.1 anser vi, med hänsyn till att rättsläget är oklart, att skattetillägg inte bör påföras.”

Taxeringsorganisationen och taxeringsväsendet är uppbyggt enligt följande premisser: Är skattelagstiftningen oklar och prejudikat saknas, godkännes den skattskyldiges deklaration enligt avgivna yrkanden. Taxeringsnämnden kan nämligen inte förutsättas ha kompetens för svåra skatterättsliga avgöranden. Prövning om deklaration uppgjorts i enlighet med en riktig tolkning av skattelagstiftningen skall efter besvär av taxeringsintendent verkställas av förvaltningsdomstolarna.

Bristande kompetens hos taxeringsnämnderna, parad med ambitioner att ge sig in på svåra skatterättsliga tolkningsfrågor kan leda till onödiga kostnader och onödigt besvär för den enskilde. Taxeringsnämndernas önskan till självständig tolkning av ett oklart rättsläge i en skattefråga, tvingar den skattskyldige att betala ofta betydande skattebelopp – belopp som kanske först efter flera år betalas tillbaka efter högre rättsinstansers prövning av frågan. Denna typ av utbetalningar anstränger självklart den skattskyldiges eller det skattskyldiga företags likviditet och begränsar då också den ekonomiska handlingsfriheten.

Rätt att vägra ta emot skriftlig dokumentation

Den nuvarande regeringen har i många sammanhang uttalat att onödig

byråkrati skall undvikas och att den enskilde medborgaren inte skall komma i kläm på grund av mindre lämplig eller felaktig myndighetsutövning. Därför är det ytterligt väsentligt att kompetensgränserna på olika områden klarläggs och fastställs.

Efter regeringsskiftet hösten 1982 gav regeringen nya direktiv till förvaltningsrättsutredningen. I dessa fastslogs att det är en viktig uppgift för regeringen att komma till rätta med svårigheter som enskilda ställs inför i sina kontakter med myndigheter. Två vägledande principer angavs i direktiven. Kontakterna mellan myndigheter och allmänhet skall underlättas. Myndigheternas handlande bör präglas av en önskan att bistå medborgarna.

På många håll sker handläggningen ute i taxeringsnämnderna i strid med de grundläggande krav på statlig och kommunal förvaltning, som regeringen ansluter sig till i direktiven till förvaltningsrättsutredningen.

När taxeringsnämndsrevisioner genomförs och revisionen leder till förslag till ändringar, frågor etc., bereder myndigheten den skattskyldige möjlighet att inom 14 dagar komma in med skriftliga svar på gjorda påpekanden och frågor. Nämnden måste dessutom ange dag och tid för sammanträde, där den skattskyldige muntligen kan redovisa sina argument för riktigheten av de siffror, uppgifter, yrkanden etc. som upptagits i självdeklarationen.

I enlighet med vissa lokala skattechefsinstruktioner anses nämnden ha rätt att neka att ta emot skriftlig dokumentering vid sammanträdet i nämnden. Skriftlig dokumentation som inlämnas efter svarotidens utgång anses inte behöva beaktas. (Naturligtvis kan sådan dokumentation åberopas, om nämndens beslut går den skattepliktige emot, genom överklagande i länsrätt.)

Att neka att ta emot den här typen av skriftlig dokumentation, fastän ärendet inte är färdigberett och beslut i ärendet ännu inte fattats, står i strid mot kraven på en förenklad och snabb myndighetshandläggning och mot kravet att myndigheters handlande skall präglas av en önskan att bistå medborgarna.

Skattetillägg vid felaktig periodisering av kostnader

Frågan huruvida en utgift är korrekt periodiserad eller inte i bokslut/deklaration kan i vissa fall vara utomordentligt svår att avgöra. En rad mål inför våra skatterätter gäller huruvida den skattskyldige vidtagit korrekta eller icke-korrekta periodiseringar. Finner taxeringsmyndigheterna att utgifter behandlats på felaktigt sätt utgår skattetillägg. Avdraget ifrågasätts emellertid inte i sak och får göras i nästa års deklaration. I de flesta fall går statsverket vid en felaktig periodisering endast miste om ett års ränta på skatten. Skattetillägget utgår emellertid med 40 % av skatten och denna utgift är ej avdragsgill i framtida deklarationer. Vid 58 % bolagsskatt, varvid påföljande års kommunalskatteavdrag beaktats, motsvarar skattetillägget en avdragsgill ränta på 95 %. Vid nominell skattesats, som för aktiebolag är 70 %, är "räntan" 133 % – detta för en senareläggning av beskattningen på ett år.

Utredningen (USS) föreslog att skattetilläggen i sådana här fall endast skulle motsvara ränteförluster för statsverket. Regeringen har emellertid

Onsdagen den
23 november 1983

*Meddelande om
interpellationer*

inte vidtagit några åtgärder på det här området.

Det påpekas att vid avsiktliga, upprepade och systematiska felperiodiseringar bör skattetillägget självfallet ha kvar sin funktion av påföljd och utgöra 40 %.

Frågan om felaktig periodisering är emellertid ännu mer komplicerad. Om den skattskyldige överklagar taxeringsmyndigheternas beslut om vad som är en "riktig" periodisering, får den skattskyldige inte tillgodoräkna sig det tvistiga kostnadsavdraget under det påföljande taxeringsåret. Detta innebär att många skattskyldiga inte har ekonomiska möjligheter att överklaga taxeringsnämndernas beslut, även om de anser att det är grovt felaktigt, eftersom överklagandet förhindrar att skattebördan minskar följande år, samtidigt som taxeringsintendenten av tidigare berörda skäl inte beviljar anstånd med betalning av den debiterade tvistiga skatten. I ett fall som är mig bekant kan inte den skattskyldige på grund av finansiella överväganden överklaga ett tvistigt skattebelopp på 6 milj. kr.

Är finansminister Feldt beredd att vidta åtgärder för att skapa en bättre balans mellan den skattskyldige och taxeringsmyndigheterna genom

att föreslå ändring av reglerna i vad gäller taxering i första instans, så att revisionspromemorian som skall vara till hjälp för taxeringsnämnden senast får tillställas den skattskyldige den 31 augusti,

att föreslå ändring av uppbördslagens 49 § första moment så att vanliga rättssäkerhetsprinciper tillgodoses,

att taxeringslag-/taxeringskungörelsen tillförs regler så att det klart framgår att taxeringsnämnderna, när rättsläget är oklart, skall följa den skattskyldiges deklaration så att gränserna mellan taxeringsintendentens och taxeringsnämndens arbete blir helt klara.

att uttala att målformuleringarna i direktiven i förvaltningsrättsutredningen skall gälla även taxeringsmyndigheternas kontakter med medborgarna,

att föreslå lagstiftning om utredningens (USS) delförslag vad gäller skattetillägg vid felaktig periodisering – alternativt uttala att den möjlighet att efterge skattetillägg som redan finns skall tillämpas vid oavsiktliga periodiseringsfel?

Anser finansminister Feldt vidare att det är acceptabelt att företagare inte kan överklaga en felaktig taxering, därför att de ekonomiska konsekvenserna vid ett överklagande blir förödande?

Anser finansministern att den ovan citerade beskrivningen om lagtolkning i skatteprocessen överensstämmer med verkligheten? Är det acceptabelt med en skattelagstiftning och lagtolkning som gör det allt svårare för den skattskyldige att förutse om han anses ha följt lagen eller inte?

den 23 november

1983/84:58 av *Oswald Söderqvist* (vpk) till statsrådet Mats Hellström om transiteringen av viss elektronisk materiel:

Transiteringen av elektronisk materiel genom Sverige har de senaste dagarna väckt stor uppmärksamhet. Delar av den aktuella transporten ligger

nu i Helsingborg, medan resten plockades av och togs i förvar i Hamburg. Det är tydligt att det här rör sig om mycket viktiga komponenter, eftersom regeringen i både Västtyskland och Sverige agerat snabbt och ingripit i det fria handelsutbytet.

Den svenska regeringen har också snabbt initierat en ny lag, som skall hindra att Sverige blir ett transitland för krigsmateriel, vilket är den ungefärliga formulering utrikeshandelsministern använt när förslaget presenterats. Här har uppenbarligen en stor och allvarlig lucka funnits i den svenska lagstiftningen, och det är utmärkt att den täpps till.

Vad som är anmärkningsvärt i sammanhanget är att regeringen och dess ministrar för utrikesfrågor för ett år sedan var av en helt annan mening. Vpk påtalade då det märkliga i att krigsmateriel från Västtyskland kunde transiteras genom Sverige till Norge utan några som helst extra kontrollåtgärder och ännu mycket mindre en ny lagstiftning. Det räckte alldeles utmärkt med ett fraktavtal med SJ. Vid frågesvar i riksdagen hänvisades till den svenska lagen för krigsmateriel, och några andra åtgärder ansågs inte nödvändiga. Samma behandling fick vpk:s motionsförslag i januari angående vapenexport, där transitfrågan på nytt aktualiserades.

Jag vill därför fråga utrikeshandelsministern:

1. Vilken skillnad föreligger mellan den nu aktuella transitaffären och den som var aktuell för ett år sedan?

2. Varför räcker det inte med den svenska vapenexportlagen i detta fall, när den ansågs heltäckande för ett år sedan?

1983/84:59 av *Paul Lestander* (vpk) till industriministern om industripolitiska åtgärder i Norrbotten:

12 245 personer var registrerade som arbetslösa i Norrbotten i slutet av augusti i år. I procent räknat innebär det 7,2 %, att jämföras med riket i övrigt, som också nådde sin högsta nivå – 4 %.

Den rapport som länsarbetsnämnden i Norrbotten avgett om läget och arbetsmarknadsutsikterna fjärde kvartalet 1983 och första kvartalet 1984 innehåller bl. a. följande avsnitt:

Utvecklingen på arbetsmarknaden i länet har under sommaren inneburit en fortsatt uppgång av arbetslösheten. Ökningen av arbetslösheten jämfört med i fjol beror till stor del på neddragningen av personal vid LKAB i malmfälten. Antalet nyutträdande på arbetsmarknaden fortsätter att stiga främst genom att den s. k. ungdomspuckeln får genomslag.

De 50-talet företag som ingår i länsarbetsnämndens prognosunderlag, är dock mer optimistiska i sin bedömning av konjunktur och sysselsättning för kommande höst och vinter än vid samma tidpunkt förra året. Flertalet räknar med en oförändrad och stabil sysselsättning, förbättrad lönsamhet och en tillfredsställande orderingång. Den förbättrade situationen kommer inte att leda till några större arbetskraftsbehov. Däremot blir sysselsättningen för de redan anställda tryggare och farhågorna för varsel och permitteringar mindre.

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Meddelande om
interpellationer*

För särskilt basindustrin är förbättringen påtaglig. Skogsindustrin bibehåller sin mångåriga starka position och bedömer utsikterna för vintern som fortsatt goda. Orosmolnet är på litet längre sikt råvarusituationen, som kan bli ett problem.

LKAB och SSAB tycks ha uppnått balans i såväl avsättnings- som personalsituationen. För SSAB är utvecklingen god, och anställningsstoppet, som rätt sedan 1976, upphör. Det betyder att 150–200 personer kommer att anställas under närmaste år för att ersätta avgångar. Behovet gäller främst yrkesarbetare och i övrigt erfaren och väl utbildad personal. LKAB:s bedömning är alltså försiktig men mer optimistisk än tidigare. Strukturplanens genomförande ligger dock fast, och några ny- eller återanställningar är inte aktuella. Boliden Minerals gruvor i länet ser fortsatt positivt på sin utveckling och sysselsätter f. n. närmare 900 personer.

Ett genomgående intryck är att många av de mindre och medelstora företagen har ett för litet eget kapital, som gör dem mycket sårbara även vid små svängningar i orderbeläggningen. Även marknadsföringen är ofta svagt utvecklad, och på detta område krävs snabba och kraftfulla insatser mot en mer aggressiv marknadsföring såväl inom som utom länet.

Det kan anmärkas att sedan denna rapport skrevs har trähusfabriken i Övertorneå beslutat att lägga ner verksamheten.

Om befolkningen i Norrbotten skall få uppleva att parollerna om arbete åt alla har ett verklighetsinnehåll är en omfattande och framtidsinriktad samhällelig satsning i länet nödvändig. Vi har från vpk:s sida ställt en rad förslag därom. Vi har bl. a. pekat på nödvändigheten av ökad förädlingsgrad inom LKAB:s järnmalsverksamhet. Vi har krävt att kulsinterverket i Svappavaara åter öppnas. Vi har föreslagit igångsättande av ett järnsvampverk i malmfälten och att tillverkning av konstgödsel startas. Samtliga krav har ett brett folkligt stöd.

Inom Regioninvestgruppen är särskilda insatser erforderliga för produktutveckling, marknadsföring och försäljning. Detta understryker inte minst länsarbetsnämnden i sin rapport. Jobben på SIGA i Gällivare måste tryggas genom långsiktiga beslut. Det är särskilt viktigt att slå vakt om kvinnornas rätt till arbete, eftersom de befinner sig i ett ännu sämre läge på arbetsmarknaden än männen.

Offensiva grepp är nödvändiga när det gäller skogsförädlingen. Tonträprojektet i Seskarö måste ros i hamn. Marknadsförutsättningar finns för produktion av färdigkapade komponenter etc.

Det är viktigt att uppmärksamma utvecklingen vid Saab-Scania i Luleå. Nedgången på lastbilsmarknaden internationellt drabbar också Luleåfabriken, som f. n. tvingas arbeta med mycket korta serier. En ökad hemtagning och svensk tillverkning av nu importerade komponenter skulle positivt påverka sysselsättningen på de platser i landet som har lastbilstillverkning.

Norrbotten är landets största producent av bl. a. vinbär. Vi har tidigare i olika sammanhang aktualiserat frågan om en bärindustri i Tornedalen.

Det finns alltså en rad konkreta industriprojekt som skulle kunna startas, alternativt få sin framtid tryggad. Industripolitiken kunde användas både för

att skapa jobb och för att öka antalet verksamheter i länet.

Med hänvisning till det anförda vill jag fråga industriministern:

1. Kommer regeringen att framlägga förslag innebärande byggstart av något av de i interpellationen uppräknade vidareförädlingsstegen inom LKAB under åren 1983 och 1984?

2. Är regeringen beredd att tillföra Regioninvest i Norr AB kapital för behövliga produktutvecklingsarbeten och marknadsföring?

3. Är regeringen beredd att presentera en långtidsplan för vilka arbetsprojekt som kan tillföras SIGA i Gällivare för att trygga jobben där?

4. Kommer länsstyrelsen eller utvecklingsfonden att få resurstillskott så att man kan öka insatserna för en högre förädlingsgrad inom skogsindustrin i länet?

5. Avser regeringen att ta något initiativ för att förmå Saab-Scania att minska sin import av komponenter till sin lastbilsindustri?

6. Är regeringen beredd att stödja tillkomsten av en bärindustri i Tornedalen eller ta initiativ till att sådan verksamhet kommer i gång?

Nr 30

Onsdagen den
23 november 1983

*Meddelande om
frågor*

27 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställts

den 23 november

1983/84:178 av *Inga-Britt Johansson* (s) till finansministern om marknadsföringen av kontokort:

Marknadsföringen av kontokort lockar lätt människor med små ekonomiska förutsättningar. Erbjudanden som tillåter även kontantuttag förekommer och gör frestelsen ännu större i pressade ekonomiska situationer.

"Köp möbler på konto för 10 000 kr. och låna samma summa kontant" är ett exempel. "Sänd in din ansökan så kommer en check på 3 000 kr. per post" är ett annat. Effektiv ränta är över 30 %.

Även om företagen gör soliditetsundersökningar som visar acceptabla förhållanden, säger dessa ju ingenting om försörjningsbördan.

Mot denna bakgrund ber jag att få ställa följande frågor till statsrådet:

Ser finansministern någon möjlighet att snabbt sätta in åtgärder som förhindrar denna typ av marknadsföring av kontokreditgivning?

Är det möjligt att ge kontokortskommittén i uppdrag att med förtur behandla frågan om kontohavares betalningssvårigheter och de åtgärder som behövs i samband med dessa?

1983/84:179 av *Andres Kung* (fp) till utbildningsministern om förbättrad skolundervisning rörande de baltiska staterna:

Baltikum är f. n. en vit fläck på kartan för de flesta svenska ungdomar som lämnar skolan. Få känner till att norra Baltikum var svenskt en gång i tiden.

Onsdagen den
23 november 1983

*Meddelande om
frågor*

nästan ingen vet ens namnet på huvudstaden i vårt grannland Litauen.

Är utbildningsministern beredd att vidta åtgärder för att förbättra undervisningen i svenska skolor om våra glömda grannländer Estland, Lettland och Litauen?

1983/84:180 av *Andres Küng* (fp) till utrikesministern om de politiska förhållandena i de baltiska staterna:

Den svenska regeringen lovade i våras att "mycket noga fortsätta att följa utvecklingen i de baltiska republikerna, icke minst vad gäller situationen för de mänskliga rättigheterna".

Av de etniska demokrater som häromåret vädjade om en kärnvapenfri zon också i Baltikum, har nu samtliga spärrats in på mentalsjukhus, arresterats eller utsatts för andra åtgärder från den sovjetiska ockupationsmakten.

Kommer utrikesministern att vidta några åtgärder för att hos sovjetmyndigheterna påtala vår fortsatta oro över övergreppen mot freds- och frihetsvänner på andra sidan Östersjön?

1983/84:181 av *Per-Olof Strindberg* (m) till justitieministern om översyn av lagstiftningen om stiftelser:

Hösten 1973 begärde riksdagen på hemställan av lagutskottet att lagstiftningen om stiftelser i lämpligt sammanhang skulle bli föremål för en allmän översyn. Riksdagens begäran ledde till att den dåvarande regeringen våren 1975 tillsatte stiftelseutredningen med uppdrag att se över lagstiftningen om stiftelser.

Enligt uppgift har efter beslut av regeringen utredningens arbete upphört med utgången av september 1983 utan att något förslag avlämnats.

Med anledning härav vill jag ställa följande fråga till justitieministern:

1. Vad är det som föranlett regeringen att lägga ned stiftelseutredningen?
2. På vilket sätt kommer regeringen nu att tillmötesgå riksdagens begäran om en översyn av lagstiftningen om stiftelser?
3. När kan något förslag till ny lagstiftning om stiftelser beräknas bli förelagt riksdagen?

28 § Kammarén åtskildes kl. 17.49.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert